

Projekt „Zlepšenie ochrany práv obetí - posilnenie kapacít a postupov boja proti násiliu na ženách a domácemu násiliu“

ZBORNÍK

**SÚBOR PREDNÁŠOK A PREZENTÁCIÍ
Z KURZU REALIZOVANÉHO V RÁMCI PROJEKTU „ZLEPŠENIE OCHRANY
PRÁV OBETÍ - POSILNENIE KAPACÍT A POSTUPOV BOJA PROTI NÁSILIU
NA ŽENÁCH A DOMÁCEMU NÁSILIU“**

BRATISLAVA, 2024

© Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Zostavovatelia/Editori:
JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.
Mgr. Daniela Lengyelová, PhD.

Recenzenti:

mjr. doc. Mgr. Dominika Dinušová, PhD.
mjr. doc. JUDr. PhDr. Martin Laca, PhD.

Vzor citácie

KRÁSNÁ, P., LENGYELOVÁ, D. eds. Zborník - súbor prednášok a prezentácií z kurzu realizovaného v rámci projektu „Zlepšenie ochrany práv obetí - posilnenie kapacít a postupov boja proti násiliu na ženách a domácemu násiliu“. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2024, 71 s. ISBN 978-80-8293-022-4.

Vzor citácie príspevku

BURAJOVÁ, B. *Poznámky k problematike domáceho násilia a násilia na ženách multiinštitucionálna spolupráca a interdisciplinárny prístup*. In KRÁSNÁ, P., LENGYELOVÁ, D., eds. Zborník - súbor prednášok a prezentácií z kurzu realizovaného v rámci projektu „Zlepšenie ochrany práv obetí - posilnenie kapacít a postupov boja proti násiliu na ženách a domácemu násiliu“. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2024, s. 3-22. ISBN 978-80-8293-022-4.

Zborník neprešiel jazykovou úpravou. Za gramatickú a obsahovú kvalitu príspevkov zodpovedajú autori.

Editori si vyhradili právo formálnej úpravy príspevkov, aby sa dosiahla ich jednotnosť.

Prvé vydanie.

ISBN 978-80-8293-022-4

Úvodné slovo

Násilie páchané na ženách a domáce násilie je spoločensky závažným problémom, pri ktorom dochádza k porušovaniu ľudských práv, slobôd a dochádza pri ňom k týraniu, zneužívaniu najmä žien i detí. Táto problematika rezonuje aj v podmienkach Slovenskej republiky, je preto nesmierne dôležité venovať jej značnú pozornosť na teoretickej, vedeckej úrovni, ale aj na úrovni aplikačnej praxe. Je nesmierne dôležité, aby boli zabezpečené preventívne aktivity na elimináciu tohto nežiaduceho javu, ale aj adekvátne pomoci. Na riešení domáceho násillia sa podieľajú viaceré subjekty, inštitúcie, pričom je dôležitá ich vzájomná spolupráca a koordinácia, ako i vzdelávanie s cieľom pripraviť odborníkov z viacerých oblastí zameraných na odhaľovanie a vyšetrovanie trestných činov súvisiacich s domácim násillím, či násillím na ženách.

Práve príprave a zdokonaleniu vyšetrovateľov Policajného zboru týchto trestných činov je určené aj vzdelávanie realizované na Akadémii Policajného zboru v Bratislave, ktorá participuje na projekte „Zlepšenie ochrany práv obetí - posilnenie kapacít a postupov boja proti násilliu na ženách a domácemu násilliu“.

V rámci uvedeného projektu bolo počas trinástich vzdelávacích kurzov preškolených 131 vyšetrovateľov Policajného zboru z celej Slovenskej republiky. Vzdelávacie aktivity pre vyšetrovateľov, príslušníkov Policajného zboru, zamerané na vybrané okruhy prezentované predkladanou publikáciou sú realizované viacerými lektormi, odborníkmi z danej oblasti.

Kvalitné a rýchle vyšetrovanie trestných činov domáceho násillia prispeje k jeho eliminácii a práve to považujeme za prioritnú úlohu spoločnosti.

OBSAH

BURAJOVÁ, B.: Poznámky k problematike domáceho násilia a násilia na ženách - multiinštitucionálna spolupráca a interdisciplinárny prístup	3
KRÁSNÁ, P.: Páchateľ trestnej činnosti.....	30
VAJZER, L.: Vyšetrovanie trestných činov súvisiacich s domácim násilím a násilím na ženách	49
BABUŠÁKOVÁ, A. - KOVÁČOVÁ, Z.: Vyšetrovanie zamerané na obeť (tvorba stratégie zameranej na obeť v procese vyšetrovania)	57
PASTUCHOVÁ NEUMANNOVÁ, A.: Vybrané východiská pri komunikácii vyšetrovateľov s obeťou domáceho násilia vo výsluchovej miestnosti	69
CIPRO, I.: Traumatizovaný jedinec v kontexte vyšetrovateľskej praxe	76

Poznámky k problematike domáceho násilia a násilia na ženách - multiinštitucionálna spolupráca a interdisciplinárny prístup

Mgr. Barbora Burajová, PhD.

Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava

Úvod

Na Slovensku sa najčastejšie v súvislosti s násilím medzi blízkymi osobami hovorí o domácom násilí. Tento prístup zdôrazňuje, že násilie môže postihnúť ktoréhokoľvek člena rodiny a odohráva sa v domácnosti. Uvedené korešponduje so zistením, že celoživotná skúsenosť s násilím od blízkych osôb je 25% za mužov a 26% za ženy (Filadelfiová, a iný, 2017). Na strane druhej tento pojem zahmlieva skutočnosť, že skúsenosti žien a mužov sa počas dospeljej etapy života výrazne líšia podľa násilnej osoby. 73% žien zažíva násilie medzi blízkymi osobami od svojich partnerov, kým u mužov prevažuje skúsenosť s násilným správaním od iných členov rodiny (64%) ako od partnerky. Ženy tiež častejšie ako muži zažívajú násilie opakovane a po dlhšie časové obdobie. Prístup, ktorý odmieta špecifický pohľad na násilie na ženách, osobitne násilie na ženách v partnerských vzťahoch, tak zamlčiava, že primárnymi obeťami fyzického, psychického, ekonomického násilia a kontrolya sexuálneho násilia medzi blízkymi dospelými osobami sú ženy, ktoré zažívajú násilie od svojich partnerov (Murray a Powell, 2009).

Pre účel tohto príspevku budeme hovoriť o domácom násilí, i keď štatistiky kriminality za roky v rokoch 2017 až 2021 o trestných činoch súvisiacich s domácim násilím ukazujú, že najčastejším páchatelom domáceho násilia sú osoby mužského pohlavia a poradie podielu zastúpenia jednotlivých kategórií páchatelov a páchateliek je už niekoľko rokov nemenné. Manželia a druhovia (vrátane bývalých) žien viktimizovaných násilím v intímnych partnerských vzťahoch boli zodpovední za takmer polovicu (44 %) z 9048 týchto trestných činov spáchaných za sledované päťročné obdobie. Za 28 % skutkov súvisiacich s domácim násilím boli zodpovedné deti a tretiu najpočetnejšiu skupinu páchatelov tvorili rodičia (10 %). Podiel žien - páchateliek násilia v intímnych partnerských vzťahoch bol v priemere za päť rokov 6 %, čo je ešte menej ako podiel bratov, ktorí páchajú domáce násilie na súrodencoch (8 %). Podľa justičných štatistík od roku 2017 do roku 2021 ženy tvorili viac ako 70 % poškodených domácim násilím a vybranými majetkovými trestnými činmi páchanými blízkymi osobami a viac ako 90 % odsúdených za tieto trestné činy boli muži. V rámci násiliev intímnych partnerských vzťahoch bolo od roku 2018 do roku 2021 odsúdených 27 krát viac mužov ako žien (Burajová, 2022).

V neposlednom rade je potrebné v súvislosti s pojmom domáce násilie tiež pripomenúť, že toto násilie sa nie vždy odohráva v domácnosti resp. medzi ľuďmi, ktorý ju spolu zdieľajú. Významná časť násilia medzi ľuďmi, ktorí sú si blízky v dôsledku rodinného alebo intímneho vzťahu, sa odohráva bez toho, že by zdieľali spoločnú domácnosť, pokračuje aj potom, ako ju spolu zdieľať prestali alebo ich intímny vzťah skončil, no napriek tomu ich vzájomná blízkosť vystavuje vyššiemu riziku zastrašovania a pomsty, čo zakladá ich osobitnú zraniteľnosť.

Domáce násilie

Domáce násilie nie je impulzívne ani nekontrolované. Takto sa môže javiť, ak sa náhľad naň fragmentuje na jednotlivé skutky, čo vedie k prehliadaniu kontextu, v ktorom sa realizuje. Potom sa môže javiť ako symetrické a recipročné, prípadne ako ojedinelý incident, v rámci konfliktného vzťahu. Práve pohľad na širšie súvislosti násilia môže odhaliť, že násilie je asymetrické a opakované, a vzbudzuje strach do tej miery, že násilná osoba prevzala všetku moc a kontrolu vo vzťahu (Kelly a Johnson, 2008). Majetnícke a kontrolujúce správanie násilného partnera je v odbornej literatúre označované ako donucovacia kontrola (angl. coercive control) (Johnson, 1995). Toto zámerné represívne správanie využíva taktiku zastrašovania, ponižovania, izolácie a kontroly obeť (Stark, 2007) spolu s násilím alebo jeho hrozbou a nastoľuje nerovnosť medzi páchatelom a obeťou (Dobash a Dobash, 2004).

Prítomnosť donucovacej kontroly predstavuje určujúci rozdiel medzi konfliktným vzťahom a domácim násilím. Frekvencia násilia v konfliktných vzťahoch je obvykle zriedkavá, vedie k niekoľkým, ak vôbec nejakým zraneniam a má málo, ak vôbec nejaké, negatívne následky na psychiku (Dobash a Dobash, 2004). Identifikácia donucovacej kontroly upozorňuje na riziko tzv. postseparačného násilia a eskalácie násilia po odchode z násilného vzťahu (Campbell, 2003).

Domáce násilie, aj keď sa odohráva medzi dospelými, ohrozuje aj deti. Aj keď dieťa nie je priamo objektom násilia domáce násilie ho poškodzuje a výskyt behaviorálnych problémov u detí, ktoré boli svedkami domáceho násilia nie je odlišný ako u detí, ktoré boli priamo vystavené násiliu (Kernic, 2003). Navyše, podľa rôznych výskumov prienik medzi partnerským násilím a násilím na deťoch sa pohybuje v rozpätí od 30 % až do 60 % prípadov (Dallam a Silberg, 2014) a pravdepodobnosť, že sa dieťa matky, ktorá zažíva násilie od partnera, tiež stane obeťou násilia je približne 15-krát vyššia ako u dieťaťa, ktoré vyrastá v rodine, kde sa odohráva iné domáce násilie (Bell, 2008).

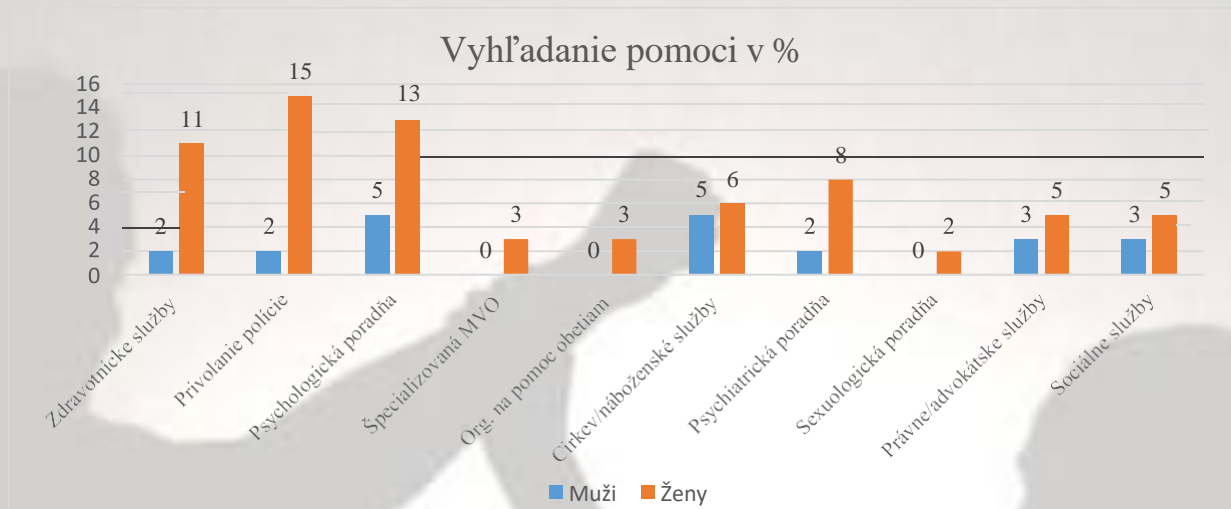
Širší kontext príčin a následkov domáceho násilia odhaľuje, že je prostriedkom kontroly, najmä nad životom žien a detí a znižuje rovnosť medzi mužmi a ženami. Tento náhľad je dôležitý aj pre identifikáciu násilia a jeho postihovanie. Odborníci a odborničky si musia uvedomovať, že príčiny a následky násilia súvisia s kultúrou formovanými názormi o tom, ktoré role sú primerané pre ženy a mužov, že súvisia aj s mocenským znevýhodnením žien v dôsledku ich nižšej ekonomickej sily a nižšieho zastúpenia vo verejnom aj politickom živote. Akceptácia nároku mužov určovať či kontrolovať správanie žien a detí a tolerantný náhľad, že násilie je prostriedkom na udržiavanie disciplíny vytvárajú prostredie, v ktorom ďalšie faktory - násilie v pôvodnej rodine, zneužívanie v detstve, zneužívanie návykových látok, nižší socio-ekonomický status či nezamestnanosť alebo poruchy správania, prispievajú k výskytu domáceho násilia (Heise, 1998).

Niektoré z príčin latencie domáceho násilia

Domáce násilie je vysoko latentné – ohrozené osoby v prvom rade chcú, aby násilie skončilo ale môžu sa zdráhať siahnuť po trestnoprávných riešeniach, napríklad z dôvodu, že chcú chrániť násilnú osobu pred trestnoprávnym postihom alebo chrániť samé seba, deti alebo iné blízke osoby pred účasťou v trestnom konaní a s tým spojenými peripetiami.

Len 17% ľudí na Slovensku so skúsenosťou domáceho násilia sa obrátilo na políciu, na strane druhej je polícia druhým najčastejšie vyhľadávaným zdrojom pomoci (Filadelfiová, a iní, 2017), ako ukazuje graf č. 1.

Graf č. 1

(Zdroj dát: Filadelfiová, J., Gerbery, D., Vittek, J., 2017; vlastné spracovanie)

Najčastejším dôvodom oznámenia násilia polícii je ochrana pred opakovaním násilia a potreba bezprostrednej pomoci (25%). Len 13% obetí motivovala ku kontaktovaniu polície snaha dosiahnuť potrestania páchatel'a a 1/3 z nich sa rozhodla políciu nekontaktovať, pretože sa obávali pomsty páchatel'a a nešetrného vypočúvania zo strany polície. Štvrtina obetí všetkých obetí bola zas presvedčená, že polícia by s prípadom nič neurobila kvôli nedostatku dôkazov (Košecká, a iní, 2017). Posledné dva údaje poukazujú na pomerne vysokú mieru nedôvery v políciu a obáv z druhotnej a opakovanej viktimizácie v dôsledku kontaktovania polície, ktoré prispievajú k latencii domáceho násilia. V súvislosti s latenciou GR SR v správe o domácom násilí konštatovala, že „*štatistické ukazovatele ... rozhodne nevystihujú skutočný počet spáchaných skutkov domáceho násilia. Keďže domáce násilie je v značnej miere skrytým problémom, jeho skutočný rozsah nebude nikdy presne známy,*“ (2002).

Veľkú úlohu pri neoznamovaní násilia zohráva pocit hanby za násilie a tiež strach, že po oznámení bude násilie intenzívnejšie. K latencii domáceho násilia prispieva aj obava, že násilná osoba po oznámení násilia rozšíri násilie aj na iné blízke osoby, najčastejšie deti, a po separácii ohrozená osoba stratí kontrolu nad bezpečím detí pri ich kontakte s násilnou osobou. Tieto obavy nie sú v prípadoch domáceho násilia neopodstatnené. Agresia a obťažovanie v rôznych podobách pokračujú vo výraznej miere aj v post-separačnom období a v niektorých prípadoch eskalujú, keďže násilná osoba má väčšiu potrebu demonštrácie kontroly (Brownridge, 2006), (Brownridge, 2008; Jaffe, a iní, 2008; Vatnar, 2012). Častým dôvodom zotrývania v násilnom vzťahu je strach, že deti budú zverené do osobnej starostlivosti násilnej osobe alebo bude rozhodnuté o striedavej starostlivosti a deti tak budú vystavené riziku, že násilná osoba použije agresiu proti nim. Toto riziko nie je marginálne: páchatelia násilia na ženách v intímnych partnerských vzťahoch žiadajú o zverenie detí do svojej osobnej starostlivosti až dvakrát častejšie ako nenásilní partneri (APA, 1996).

Utajovanie alebo zľahčovanie domáceho násilia preto nemusí byť len jednou z mnohých prirodzených reakcií ohrozených osôb na násilie, ale aj opodstatneným prejavom obavy ohrozenej osoby, že v prípade oznámenia domáceho násilia sa s ňou bude zaobchádzať menej férovo a jej šance na zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti môžu byť ohrozené. Hoci predpoklad, že dôjde k zvereniu dieťaťa do osobnej starostlivosti násilného rodiča, sa javí ako málo pravdepodobný, empirické zistenia vypovedajú o opaku. Násilné osoby sú v približne 70 % poručenských prípadov úspešní v presvedčovaní, že obeť nie je spôsobilá alebo si nezaslúži osobnú starostlivosť o deti (Walker, 1995) a napriek tomu, že sa nepreukázal vyšší pomer falošných obvinení z domáceho násilia v poručenskej agende oproti iným konaniam, zmienky o násilí sú v rodinnoprávnej agende posudzované osobitne kriticky a násilná osoba má vysoké šance získať dieťa do výlučnej osobnej starostlivosti (APA, 1996).

Pojem obeť podľa zákona o obetiach a domáce násilie

Podľa zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov (ďalej aj ako „zákon o obetiach“ alebo „ZoO“) je obeťou fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, nemajetková alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva a slobody (§ 2 ods. 1 písm. b/ bod 1 ZoO). Obeť má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa, poškodeného alebo svedka podľa Trestného poriadku (§ 3 ods. 6 ZoO) a posledná veta § 2 ods. 21 Trestného poriadku pripomína, že poškodenému patria v trestnom konaní aj práva obeť podľa Zákona o obetiach. Kým však podľa § 199 Trestného poriadku pred začatím trestného konania nie je možné komukoľvek priznať postavenie poškodeného, prvou základnou zásadou ochrany obetí trestných činov je zásada prezumpcie postavenia obeť vyjadrená v § 3 ods. 1 ZoO. Podľa nej, od momentu, keď sa fyzická osoba identifikuje ako obeť trestného činu, je s ňou potrebné tak zaobchádzať a poskytnúť jej možnosť uplatnenia práv obeť bez ohľadu na to, či bol páchatel trestného činu zistený, trestne stíhaný alebo odsúdený. Prezumpovať, že fyzická osoba je obeťou, je potrebné až pokiaľ sa preukáže opak alebo či zjavné zneužitie postavenia.

V súvislosti s domácim násilím je dôležité aj pripomenúť, že za obeť sa v zmysle § 2 ods. 4 ZoO považuje aj ohrozená osoba podľa z. č. 171/1993 Z. z. o policajnom zbore (ďalej ako „ZoPZ“) v prípadoch, ak príde k vykázaniu násilnej osoby podľa § 27a ZoPZ. S tým súvisí nárok na poskytnutie služieb intervenčným centrom podľa § 28a ZoO.

Zákon o obetiach v § 2 ods. 1 písm. c) bodoch 1/ až 6/ taxatívne vymedzuje okruh obzvlášť zraniteľných obetí, „pre ktoré je príznačné vyššie riziko spôsobenia druhotnej a opakovanej viktimizácie, náročnejšie a citlivejšie prežívanie jednotlivých štádií trestného konania ako aj výsluchov (...) a v dôsledku viktimizácie tieto obeť často nie sú schopné zvládať ani predtým bežne vykonávané činnosti, pociťujú úzkosť, strach a bolesť“ (MS SR, 2017). Medzi ne patria aj tie, ktoré sú podľa viktimologických poznatkov vo vyššej miere vystavené zastrášaniam a pomste. Na tomto podklade postavenie obzvlášť zraniteľných obetí Zákon o obetiach priznáva obetiam trestných činov: obchodovania s ľuďmi podľa § 179 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej ako „TZ“), nedobrovoľného zmiznutia podľa § 420a TZ, týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 TZ, trestného činu, ktorý spáchala organizovaná skupina podľa § 129 ods. 2 TZ, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti podľa II. časti druhej hlavy druhého oddielu TZ, niektorého z trestných činov terorizmu podľa § 419 až 419d TZ alebo trestného činu domáceho násilia podľa § 2 ods. 1 písm. e) ZoO.

Zákon o obetiach, ako jediná právna norma na Slovensku, aj vymedzuje pojem domáce násilie. Podľa § 2 ods. 2 písm. e) ZoO je ním trestný čin spáchaný násilím alebo hrozbou násilia na príbuznom v priamom rade, osvojiteľovi, osvojencovi, súrodencovi, manželovi, bývalom manželovi, druhovi, bývalom druhovi, rodičovi spoločného dieťaťa alebo inej osobe, ktorá s páchatelom žije alebo žila v spoločnej domácnosti.

Právo na ochranu pred druhotnou viktimizáciou alebo opakovanou viktimizáciou

V súvislosti s domácim násilím je potrebné brať do úvahy, že viktimizácia nie je ohraničená len časovým úsekom spáchania trestného činu. Pre domáce násilie je typické, že proces zraňovania a poškodzovania sa opakuje a v každom okamihu hrozí opakovaná viktimizácia. Opakovaná viktimizácia je ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchatel'a, vyhrážaním, zastrášaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, pomstou alebo iným jeho konaním, ktorého cieľom je pôsobiť na fyzickú alebo psychickú integritu obeť. (*Zákon č. 274/2017 Z. z.*)

Súčasne je každá obeť ohrozená aj druhotnou viktimizáciou, ktorá je výsledkom chybných sociálnych reakcií na primárnu viktimizáciu. Táto ujma vzniká v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obetiam, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov.

Aj pri zvažovaní o tom, komu patrí právo na ochranu pred druhotnou viktimizáciou alebo opakovanou viktimizáciou platí zásada prezumpcie statusu obeť. Preto je opatrenia na prevenciu týchto podôb poškodzovania prijať podľa § 8 ods. 1 a 4 v spojení s § 3 ods. 1 ZoO pri každej každej osobe, ktorá o sebe tvrdí, že je obeťou, kým sa nepreukáže opak, alebo ak nejde o zjavné zneužitie postavenia obeť podľa zákona o obetiach. Druhotná viktimizácia má na obeť často podstatne negatívnejší dopad ako bezprostredné poškodenie obeť konaním páchatel'a (Heretik, 2010). Nevhodná interakcia s obeťou môže obeť retraumatizovať a zhoršiť poruchy zapríčinené účinkami trestného činu na psychiku obeť alebo vyvolať dodatočné nové poruchy (Čírtková, 2014). Skutočnosť, že viktimizácia nepôsobí len bezprostredne na obeť, ale terciárne zasahuje aj širší okruh pôvodne nezúčastnených osôb, najmä rodinných príslušníkov obeť (Dobrotka, 1992), je potrebné osobitne brať do úvahy pri kontakte s obeťami domáceho násilia. Preto zákon o obetiach výslovne v § 8 ods. 2 ukladá orgánom činným v trestnom konaní, súdom a subjektom poskytujúcim pomoc obetiam povinnosť postupovať tak, aby ich činnosť nespôsobovala nielen obeť ale aj jej rodinným príslušníkom druhotnú viktimizáciu a prijímať účinné opatrenia, ktoré majú zabrániť opakovanej viktimizácii.

Ochrana pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou úzko súvisí so schopnosťou rozpoznať šírku ujmy, ktorá obeť vznikla, pochopiť aký účinok táto ujma na obeť má a aké potreby z toho vyplývajú. Viktimologické štúdie ponúkajú komplexný obraz o následkoch trestného činu a potrebách obeť a upozorňujú, že trestný čin nespôsobuje len škodu na zdraví či ekonomickú škodu, ale spôsobuje ujmu aj v ďalších oblastiach. Chabá reakcia na komplexné potreby obeť nielen oslabuje možnosti poskytnúť jej zadosťučinenie a pocit spravodlivého zaobchádzania a spravodlivého výsledku, ale môže oslabiť aj jej odhodlanie spolupracovať v trestnom konaní. Každá obeť zažíva nejakú mieru sociálnej ujmy, ktorá sa môže prejavovať poškodením jej sociálnych vzťahov, v niektorých prípadoch ústiacich až do sociálnej izolácie.

Osobitne pre obeť domáceho násillia je v tomto ohľade dôležité, že je uspokojená ich potreba sociálnej podpory a akceptácie, napríklad činnosťou organizácií pomáhajúcich poškodeným. Takéto organizácie sú schopné poskytnúť obeť aj psychologickú podporu – krízovú intervenciu, poradenstvo, prípadne psychoterapiu alebo sprostredkovanie psychiatrickej liečby, čím napomáhajú obeť sa vyrovnáť s psychickou ujmu, ktorá môže spôsobiť rôzne symptómy traumy a až komplexnú posttraumatickú stresovú poruchu. Napokon, každá obeť zažíva emocionálnu ujmu. Tá v prvom rade súvisí s kognitívnym šokom z primárnej viktimizácie, ktorý je charakterizovaný neschopnosťou nájsť pre ňu logické vysvetlenie. Orgány činné v trestnom konaní tým, že získavajú odpovede na otázky - čo sa stalo, kto a prečoskutok spáchal, významne prispievajú k zotaveniu k emocionálnej ujmy a napomáhajú k znovunastoleniu pocitov dôvery a bezpečia, ktorými trestný čin otriasol. Následne, pokiaľ v trestnom konaní dôjde k ospravedlneniu a prejavu úprimnej ľútosťi zo strany páchatel'a, je možné povedať, že v rámci zásad restoratívnej spravodlivosti nastala správna reakcia na potreby obeť.

Každý výpočet utrpenej ujmy a následných potrieb obeť trestných činov len načrtáva problematickú situáciu, v ktorej sa ocitajú. V individuálnom prípade budú šírku ujmy a potreby obeť spoločne charakterizovať: intenzita primárnej viktimizácie, čo bolo protiprávnym konaním narušené (napr. život a zdravie, sloboda, ľudská dôstojnosť, majetkové právo a pod.), reakcia okolia obeť na protiprávne konanie a zaobchádzanie s obeťou (napr. podpora, pochopenie alebo naopak spochybňovanie, zľahčovanie a pripisovanie zavinenia). Vplyv viktimizácie na obeť do značnej miery závisí aj od toho, ako je sama odolná voči účinkom stresu a traumy (resiliencia obeť) a napokon to, či a ako rýchlo dosiahne pocit spravodlivosti, náhradu škody a bude jej poskytnuté odškodnenie.

Poznámky k optimálnemu kontaktu s obeťou

Pri trestnom konaní o domácom násillí je obeť (poškodený) dôležitým zdrojom sťop, ktoré môžu byť použité ako dôkaz. Osobitne dôležité sú pamäťové stopy, ktoré je možné získať výsluchom poškodeného a prípadných svedkov, no súčasne výsluch obeť a rozpomínanie na traumatickú skúsenosť prináša riziko retraumatizácie. Pre získanie čo najpresnejších informácií je preto optimálne, ak je vypočúvaná osoba v stave, v ktorom sa dokáže ovládať, upokojiť a spracovávať informácie.

Takýto stav je možné u každého najlepšie dosiahnuť, ak sa nachádza v rámci tzv. okna tolerancie (Siegel, 1999; 2012), v ktorom je organizmus optimálne nabudený a pocity sú prežívané ako tolerovateľné a zvládnuteľné. K vychýleniu sa z tohto intervalu dochádza, ak vypočúvaná osoba čelí podnetom, ktoré vedome či podvedome vníma ako ohrozujúce. V dôsledku toho sa miera nabudenia v organizme mení - dochádza k nadmernému nabudeniu (hyperrousalu) alebo ochromeniu (hypoarousalu), čo do významnej miery komplikuje schopnosť poškodeného spolupracovať pri výsluchu. V tomto stave je pre vypočúvanú osobu príznačná neschopnosť spomenúť si, čo sa presne stalo, o čom sa hovorilo alebo koľko času prešlo, čo významne komplikuje konštruktívne vedenie výsluchu.

Hyperarousal sa môže prejavovať napr. ako: emocionálne zaplavenie (hnev, panika, distress), impulzivita, strata kontroly, agitovanosť, nepokoj, vyjadrovanie frustrácie, úľaková reakcia, hypersenzitivita, vtieravé (intruzívne) predstavy, záblesky “živých” spomienok. Je príznačné, že človek v tomto stave má zníženú schopnosť jasne myslieť, sústrediť sa, jeho myslenie môže byť ovládané strachom či hnevom a poznačené nadmernou ostražitosťou či podozrievavosťou. Organizmus je v stave pohotovosti, pripravený akoby na boj alebo útek.

Naopak, hypoarousal sa prejavuje ako chvíľkové odpojenie sa z reality a strata záujmu, osoba je akoby duchom neprítomná. V tomto stave je pre vypočúvanú osobu príznačná emočná otupenosť, javí sa ako znudená, unavená, ľahostajná, hyposenzitívna, vykazuje spomalenú pohotovosť reagovať na požiadavky, nie je schopná premýšľať, a ak komunikuje, v obsahu komunikovaných myšlienok dominuje rezignácia.

Vychýlenie z okna tolerancie môže súvisieť nielen aktuálnym ohrozením, ale aj nespracovanými spomienkami na minulé udalosti. Prítom motivátormi k vychýleniu z okna tolerancie nemusí byť len faktický obsah spomienok ale aj môžu nimi byť rôznorodé zmyslové či emočné podnety, ktoré sú asociované s traumatickou udalosťou. Medzi nimi sú faktory ako fyzický zjav nejakej osoby alebo autorita, ktorou disponuje, neverbálna komunikácia (tón reči, úškrn, gesto), niečo v aktuálnom prostredí, napr. v miestnosti, kde sa výsluch realizuje (pachy, vzor na poťahoch nábytku, koberec, záclonách, obrazy na stenách a pod.). Spúšťačom môžu byť aj rôzne aspekty, ktoré pripomínajú postoj, ktorý k obeti zaujala násilná osoba. Preto v prípadoch domáceho násillia je pre úspešnú interakciu s obeťami dôležité, aby v správaní a konaní orgánov činných v trestnom konaní, absentovali podnety, ktoré replikujú alebo pripomínajú zaobchádzanie páchatel'a s obeťou.

Účelne minimalizovať riziko vychýlenia obeť z okna tolerancie môže spolupracovať psychológom. Psychológ aj môže obeť pomôcť zvládnuť hypoarousal alebo hyperarousal umožniť tak orgánu činnému v trestnom pokračovať vo výsluchu obeť, ktorá je duchom prítomná, dokáže jasne myslieť, robiť rozhodnutia a skúsenosti integrovať.

Pokiaľ je k výsluchu psychológ alebo znalec pribratý, je potrebné s ním vopred prekonzultovať spôsob vedenia výsluchu. Psychológ alebo znalec vystupuje pri úkone ako pomocná osoba a policajť ho príberá opatrením. Osobitne je potrebné upozorniť, že ak je pribratý k výsluchu znalec, je vždy pomocnou osobou a nevykonáva znaleckú činnosť.

Úlohou psychológa alebo znalca pri výsluchu je najmä sledovať záujmy vypočúvanej osoby a svojimi znalosťami zabrániť druhotnej viktimácii. V rámci prekonzultovania spôsobu vedenia výsluchu by mal policajť upozorniť najmä na:

- vývinové charakteristiky, limity, obmedzenia a špecifiká vypočúvanej osoby dôležité pre nadviazanie kontaktu a komunikáciu,
- psychologické možnosti stratégií výsluchu (od všeobecného k špecifickému, od konkrétneho k abstraktnému, od časovo blízkeho obdobia ku vzdialenejšiemu alebo naopak a pod.),
- možné citlivé miesta vo výsluchu, ktoré by mohli viesť k zvýšeným psychosomatickým a emocionálnym prejavom u vypočúvaného.

Napriek tomu, že zákonná úprava hovorí o prekonzultovaní výsluchu pred jeho uskutočnením, v odôvodnených prípadoch, napr. pri deťoch, osobách silne traumatizovaných, starších alebo so zdravotným znevýhodnením, je vhodné a pre správny spôsob vedenia výsluchu účelné, aby psychológ alebo znalec sledoval aj priebeh výsluchu.

Takto môže, na základe pozorovania verbálnej a neverbálnej komunikácie vypočúvanej osoby, včas poskytnúť policajtovi spätnú väzbu o jej prežívaní, ktoré by mohlo viesť k druhotnej viktimácii.

V prípade prejavu psychosomatických a emocionálnych ťažkostí by znalec alebo psychológ mal tiež mať možnosť upozorniť policajta na potrebu prerušenia výsluchu a prípadne poskytnúť počas alebo po výsluchu vypočúvanej osobe krátku krízovú intervenciu (Smiková, 2019).

Zníženie rizika druhotnej viktimizácie a retraumatizácie

Významnými faktormi zvyšujúcimi riziko druhotnej viktimizácie sú stretnutia obete s páchatelom, dĺžka trestného konania, opakované výsluchy a konfrontácie, nedostatočné znalosti obete o jej právach a o právach a povinnostiach, ktoré má v postavení poškodeného alebo svedka v trestnom konaní (Čírtková, 2014).

Legislatívne úpravy ochrany pred druhotnou viktimizáciou vyplývajú najmä zo Zákona o obetiach a zmenách, ktoré vniesol do trestného práva. Spoločne vytvárajú komplexný rámec, ktorý má byť v individuálnom prípade účelne využívaný orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi. Za postupy na predchádzanie druhotnej alebo opakovanej viktimizácii ZoO považuje:

- 1) vhodne prispôsobené úradné miestnosti, ako napr. špeciálnych výsluchových miestností,
- 2) opatrenia na zabránenie styku páchatel'a s obet'ou alebo jej rodinnými príslušníkmi, napr. využívanie oddelených čakární,
- 3) obmedzenie možnosti vydania príkazu na lekárske vyšetrenie obete len v nevyhnutnej miere a ak je to potrebné, napr. ak od spáchania skutku uplynul taký čas, že na jej tele sa nenachádzajú stopy po trestnom čine,
- 4) informovanie obete a jej rodinných príslušníkov o opatreniach prijatých na jej ochranu v súvislosti s pobytom páchatel'a na slobode, napr. pri prepustení páchatel'a s väzby alebo podmienčnom prepustení z trestu odňatia slobody a
- 5) rozhodnutia o uložení osobitných opatrení podľa osobitných predpisov, napr. vykázanie násilnej osoby zo spoločného obydlija podľa §27a ZoPZ, uloženie primeraných obmedzení alebo povinnosti obvinenému v prípravnom konaní namiesto väzby podľa § 82 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej aj „TP“) alebo vydanie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) až h) z. č. 106/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

Medzi opatrenia na predchádzanie druhotnej viktimizácii v širšom zmysle patrí nepochybne aj poučenie o právach obete podľa § 4 ZoO, poučenie poškodeného v trestnom konaní podľa § 49 TP a poučenie svedka poškodeného podľa § 131 ods. 1 TP.

Opatrením na ochranu pred druhotnou viktimizáciou v širšom zmysle je aj povinnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdov podľa § 6 TP nezverejňovať pri poskytovaní informácií oznamovacím prostriedkom osobné údaje poškodených a skutočnosti súkromného charakteru, ak priamo nesúvisia s trestnou činnosťou.

Za osobitné opatrenia na ochranu pred druhotnou viktimizáciou obete v postavení svedka poškodeného možno v trestnom konaní považovať aj osobitné postupy pri realizácii výsluchu podľa podmienok § 134 ods. 4 a 5 a 135 ods. 1 TP a tiež zákaz konfrontácie za podmienok § 125 ods. 4 a 5 TP.

V neposlednom rade, za opatrenia na ochranu obetí pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou v najširšom zmysle slova je možné považovať aj uskutočňovanie všeobecnej a špecializovanej odbornej prípravy o právach a potrebách obetí trestných činov zamestnancov súdov, súdnych úradníkov, sudcov, prokurátorov, príslušníkov polície a právnických profesií.

Pri prevencii druhotnej viktimizácie a uplatňovaní vyššie spomenutých opatrení je dôležité brať do úvahy aj kontext obeť a okolnosti trestného činu, ktoré niektoré obeť môžu robiť osobitne zraniteľné. Zvýšené riziko druhotnej viktimizácie hrozí opakovane traumatizovaným osobám, najmä ak boli už v minulosti poškodené trestným činom alebo inou traumatizujúcou skúsenosťou, vrátane násillia od blízkych osôb – osobitne v detstve (Graham-Kevan, a iní, 2015). Zvýšené riziko druhotnej viktimizácie hrozí aj obeťiam, ktorým v čase spáchania trestného činu nebola poskytnutá pomoc od prítomných svedkov a obeťiam, ktoré zažívali viktimizáciu po dlhší čas alebo žijú v izolácii či vylúčení.

Pri kontakte s obeťami riziko druhotnej viktimizácie zvyšujú aj:

- spochybňovanie, či sa skutok vôbec stal, či nie je vymyslený /zinscenovaný,
- spochybňovanie rozsahu alebo závažnosti ujmy,
- očierňovanie alebo obviňovanie obeť,
- uplatňovanie predsudkov - stereotypných a mylných predstáv o obeťiach,
- neznalosť kontraintuitívneho správania obeť,
- predsudky o vysokom výskyte krivých obvinení,
- nepochopenie princípu prezumpcie statusu obeť,
- presvedčenie o schopnosti rozoznať pravdu od lži,
- neznalosť potenciálnych negatívnych dôsledkov traumatizácie a dlhodobých účinkov stresu,
- nepodanie všetkých informácií / podanie nepresných informácií.

Pri kontakte s obeťami je potrebné vždy dbať na kľudný a slušný prístup, zrozumiteľný spôsob komunikácie, vrátane uistenia obeť, že pokiaľ nerozumie alebo nevie, je dôležité, aby na to upozornila a že to nie je neobvyklé. Empatický prístup, zdržanlivosť pri vynášaní subjektívnych úsudkov, trpezlivosť pri kontakte s obeťou a poskytnutie všetkých informácií obeť nemožno považovať za porušenie princípu nestrannosti orgánu činného v trestnom konaní. Vždy je možné prejavíť empatiu, napr. pochopenie pre strach či vyčerpanosť. Dôležité je tiež nehodnotiť skutkové okolnosti prípadu pred obeťou, vysvetlíť jej postupy v konaní a potrebu overovania skutočností z rôznych uhlov pohľadu a pod.

Kvalifikovaný odhad hrozby nebezpečenstva násillia – základ spoločného východiska pre multiinštitucionálnu spoluprácu pri ochrane obeť domáceho násillia

Podľa § 4 ods. 2 písm. e) ZoO je povinnosťou policajta informovať obeť o podmienkach poskytnutia ochrany v prípade hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia a v záujme ochrany obeť pred opakovanou viktimizáciou alebo hroziacim nebezpečenstvom je podľa § 8 ods. 4 tohto zákona policajt oprávnený rozhodnúť o uložení osobitných opatrení § 27a ZoPZ. S ohľadom na správny výkon týchto povinností a v záujme právnej istoty by k odhadu hrozby nebezpečenstva malo dochádzať na podklade jednotnej metodiky pre tento postup. Navyše, aj subjekty poskytujúce špecializovanú pomoc obzvlášť zraniteľným obeťiam majú podľa § 5 ods. 4 písm. c) povinnosť vyhodnotiť hrozbu nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia.

Existencia a poznanie jednotnej metodiky odhadu nebezpečenstva násilia preto prináša spoločné pochopenie a vedie k harmonizácii postupov všetkých zapojených inštitúcií, ktorými sú nielen orgány činné v trestnom konaní a súdy, ale aj subjekty na pomoc obetiam trestných činov, intervenčné centrá pre obeť domáceho násilia a iné subjekty, ktoré obetiam poskytujú podporu. Jednotné chápanie nebezpečenstva a zhoda na kritických faktoroch je aj predpokladom účelnej multiinštitucionálnej spolupráce, ktorá umožní efektívnejšie a účinnejšie poskytovanie podpory, ochrany a bezpečia obetiam domáceho násilia.

Problematika kvalifikovaného odhadu nebezpečenstva je v rôznych jurisdikciách pomerne vyčerpávajúco metodicky spracovaná. Predpoklady jeho uplatnenia, jeho východiská a princípy sú v rôznych metodikách stanovené veľmi podobne, rozlične však býva stanovený rozsah faktorov, ktoré jednotlivé metodiky zohľadňujú.

Zásady a formulár odhadu nebezpečenstva

Na Slovensku bola Pietruchovou a jej spolupracovníkmi (2017) spracovaná metodika pre základný odhad nebezpečenstva v trestnom konaní. Odhad nebezpečenstva sa podľa nej realizuje s cieľom kvalifikovane rozhodnúť o ďalšom bezprostrednom postupe v konkrétnom prípade a pri jeho realizácii platia minimálne nasledovné zásady:

- Riziko je individuálne. Výsledky konkrétneho hodnotenia nebezpečenstva nie sú definitívnym určením ohrozenia života, zdravia, slobody a ľudskej dôstojnosti. Vypovedajú o pravdepodobnosti hrozby nebezpečenstva, t.j. o riziku. Ak bol pri prvom kontakte s obeťou realizovaný odhad hrozby nebezpečenstva, je potrebné v rámci prípravného konania odhad dopĺňať resp. aktualizovať. V prípade opakovania násilia medzi tými istými osobami, je vhodné vrátiť sa k minulým záznamom a zohľadniť ich.
- Pre obeť môže byť veľmi náročné hovoriť o skúsenosti s násilím, a preto je potrebné nevystavovať ich opakovaným otázkam a postupom.
- Pokiaľ je to možné, mala by byť ohrozená osoba vypočúvaná a informovaná rovnakou osobou počas celého prípravného konania.
- Odhad hrozby nebezpečenstva je potrebné realizovať vždy bez prítomnosti násilnej osoby a v prostredí dôvery.
- Cieľom odhadu nebezpečenstva nie je identifikovať iba prípady, kedy je nebezpečenstvo vysoké ale identifikovať všetky okolnosti, ktoré majú vplyv na bezpečie ohrozenej osoby.
- Informácie zo zrealizovaného odhadu je dôležité uchovať a zdieľať v ďalšom konaní alebo pri opakovanom kontakte polície s ohrozenou.

Odhad hrozby nebezpečenstva je možné realizovať na základe formuláru, ktorý zisťuje informácie, ktoré majú vplyv na bezpečnosť ohrozenej osoby (rizikové faktory). Štruktúrovaný postup umožňuje nič podstatné nevynechať a súčasne slúži ako záznam o udalosti. Formulár štrukturuje odhad nebezpečenstva a obsahuje aj návod na vyhodnotenie prostredníctvom váženia kritérií. Súčasne je ale potrebné mať na pamäti, že použitie formuláru môže zvädzať k strohosti v kontakte s obeťou alebo schematickosti hodnotenia hrozby nebezpečenstva, čo je nežiadúce.

S cieľom vyhodnotiť riziko ohrozenia sú kritériá pre ohrozenie formulované do otázok o vybraných rizikových faktoroch v piatich oblastiach hodnotenia rizika nebezpečenstva. Na otázky v dotazníku odpovedá policajt na základe zistených informácií.

V žiadnom prípade by dotazník nemala v papierovej podobe vyplňať ohrozená osoba, ale vždy ho vyplňa tá osoba, ktorá s ňou odhad nebezpečenstva realizuje.

Použitie dotazníka nesmie byť mechanické. Len výnimočne bude pre obeť možné odpovedať na otázku v dotazníku priamo. Informácie vzťahujúce sa k otázke je potrebné zisťovať z obsahu vysvetlenia, podávania informácii a prípadne výsluchu. Až následne na základe doplňujúcich otázok súvisiacich s daným rizikovým faktorom. Kladením doplňujúcich otázok je možné zistiť nielen konkrétnejšie informácie užitočné pre presnejšie vyhodnotenie nebezpečenstva, ale aj ohrozenej osobe dávajú možnosť, aby poskytla presnejšie informácie, rozpamätala sa na dôležité aspekty a vyjadrila sa zrozumiteľne.

Oblasti a kritériá hodnotenie rizika nebezpečenstva

Donucovacia kontrola je v každom prípade domáceho násillia konštruovaná jedinečne, no typickým dôsledkom domáceho násillia sú zmeny v spôsobe života obetí, ktoré sú určované strachom z násillia a prežívaním kontroly a poníženia (Ingram, 2016). Pre posúdenie toho, v akom veľkom nebezpečenstva sa ohrozená osoba nachádza, je vhodné zhodnotiť nasledujúcich päť oblastí (WAVE, 2012):

1. vnímanie nebezpečenstva ohrozenou osobou,
2. históriu násillia,
3. prítomnosť závažných okolností,
4. formy a vzorce násillia
5. prítomnosť rizikových faktorov na strane násillníka.

Formulár základného odhadu nebezpečenstva v prípadoch domáceho násillia v prvej časti zhrňa základné informácie o prípade. Vo vzťahu k miere hrozby nebezpečenstva sú významnými údajmi história násillia v domácnosti alebo prítomnosť zranení vyžadujúcich ošetrovanie. Ostatné údaje v prvej časti formuláru zahŕňajú výsledok odhadu hrozby nebezpečenstva a prijaté opatrenia pre bezpečie ohrozenej osoby.

V druhej časti formuláru je zhrnutie foriem násillia, jeho frekvencie a dynamiky. Rovnako ako v prvej časti ani tieto kritériá nie sú vážené, nakoľko samé o sebe nevypovedajú o hroziacom nebezpečenstve. V prípade ďalšieho incidentu ale môžu pri spätnom pohľade slúžiť na vyhodnotenie, či sa zmenila forma násillia, frekvencia útokov stúpa alebo sa mení dynamika násillia.

Kritériá odhadu nebezpečenstva pre vedenie rozhovoru s ohrozenou osobou obsahuje práve tretia časť formuláru.

Tabuľka č. 1 ukazuje príklad formuláru základného odhadu nebezpečenstva v podmienkam SR (Pietruchová, a iní, 2017).

Tab. č. 1: Formulár odhadu nebezpečenstva

1.	Základné informácie o prípade (vyplní policajt)		
	Meno a priezvisko ohrozenej osoby:		
	Meno a priezvisko násillnej osoby:		
	Správnu vyhotovil/-a:		
	Deti v domácnosti	☐ áno	☐ nie
		☐ áno trestné stíhanie	☐ nie

	História násilia voči ohrozenej osobe alebo inej osobe v domácnosti? (na základe záznamov)	☐ áno priestupkové konanie	☐ nie
	História násilia voči ohrozenej osobe alebo inej osobe v domácnosti? (na základe tvrdení ohrozenej osoby)	☐ áno	☐ nie
	Bolo potrebné lekárske ošetrenie ohrozenej osoby/osôb	☐ áno	☐ nie
	Aký je riziko ohrozenia násilím (súhrn výsledkov časti 3)	☐ štandardné	☐ stredné ☐ vysoké
	Bol násilník zaistený/zadržaný?	☐ áno	☐ nie
	Ak nie, prečo? (stručne popíšte dôvody)		
	Bol násilník vykázaný z obydlija?	☐ áno	☐ nie
	Ak nie, prečo? (stručne popíšte dôvody)		
	Existujú zdravotné záznamy z ošetrenia v prípade zranení?	☐ áno	☐ nie
2. Identifikácia páchaného násilia (vyplní policajt na základe rozhovoru s ohrozenou osobou)			
	Ako dlho trvá vzťah s násilnou osobou?	počet rokov:	počet mesiacov:
	Ako dlho trvá násilie vo vzťahu?	počet rokov:	počet mesiacov:
	Aké sú formy násilia?		
	· fyzické	☐ áno	☐ nie
	· psychické	☐ áno	☐ nie
	· sexuálne	☐ áno	☐ nie
	· ekonomické	☐ áno	☐ nie
	· sociálne	☐ áno	☐ nie
	Aká je frekvencia násilia?	☐ denne	☐ raz za týždeň
		☐ 2-6x za týždeň	☐ raz za mesiac
		☐ 2-3x za mesiac	☐ raz za 6 mesiacov
		☐ prvýkrát	☐ iné
	Opakuje sa násilie cyklicky?	☐ áno	☐ nie
3. Dotazník rizika ohrozenia (vyplní policajt na základe rozhovoru s ohrozenou osobou)			
č.	Otázka	Odpoveď (áno = 1 bod, nie = 0 bodov)	Váha Počet bodov (odpoveď x váha = počet bodov)
1.	Cíti sa ohrozená ďalším násilím zo strany násilnej osoby?	☐ áno ☐ nie	1
2.	Je tehotná alebo má dieťa mladšie ako 1 rok? (v prípade žien zažívajúcich násilie)/ Je životne závislá na starostlivosti násilnej osoby (v prípade starších a zdravotne znevýhodnených osôb)?	☐ áno ☐ nie	2
3.	Pokúšala sa odísť od násilníka počas uplynulých 12 mesiacov?	☐ áno ☐ nie	2
4.	Dopúšťa sa násilník aj násilia na deťoch a/alebo iných blízkych osobách?	☐ áno ☐ nie	2
5.	Viedol súčasný násilný čin k ublíženiu na zdraví alebo došlo k ublíženiu na zdraví v minulosti?	☐ áno ☐ nie	2

6.	Deje sa násilie čoraz častejšie, zhoršuje alebo postupuje sa?	☐ áno	☐ nie	2	
7.	Cíti obavy kvôli prenasledovaniu alebo obťažovaniu (aj prostredníctvom telekomunikačných zariadení alebo elektronickej komunikácie)?	☐ áno	☐ nie	1	
8.	Bola ohrozená nejakou zbraňou alebo násilná osoba vlastní strelnú zbraň alebo má k nej prístup?	☐ áno	☐ nie	2	
9.	Vyhrážala sa násilná osoba ohrozenej osobe zabitím, prípadne zabitím detí (iných blízkych osôb)?	☐ áno	☐ nie	1	
10.	Došlo aj k sexuálnym praktikám proti vôli ohrozenej osoby alebo pri nich došlo k zraneniam alebo zraneniu tretej osoby?	☐ áno	☐ nie	1	
11.	Bola násilná osoba v minulosti trestne stíhaná alebo inak postihnutá kvôli násilnému správaniu?	☐ áno	☐ nie	1	
12.	Mala násilná osoba v uplynulom roku problémy so zneužívaním liekov, drog, alkoholu alebo psychické ťažkosti, ktoré jej spôsobovali problém viesť bežný život (pokus o samovraždu)?	☐ áno	☐ nie	1	
Spolu (dosiahnutý počet bodov, max: 18 bodov)					

(Zdroj: Pietruchová, a iní, 2017. Základný odhad nebezpečenstva. Príručka pre policajtov a policajtky prvého kontaktu. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.)

Vyhodnotenie formuláru hrozby nebezpečenstva

Výsledky dotazníka nepredstavujú definitívne potvrdenie alebo vylúčenie nebezpečenstva, ale predstavujú odhad, aká miera rizika hrozí v aktuálnom čase podľa zistených informácií. Pri výsledkoch je vždy zohľadniť aj celkový profesionálny úsudok.

Vysoké skóre nebezpečenstva násilia má byť dôvodom na zaistenie alebo vykázanie zo spoločného obydlija. Ale aj v prípade nižšieho skóre môže byť ich použitie oprávnené a potrebné. Je veľa možných príčin, prečo podľa odpovedí ohrozenej osoby vyhodnotenie nebezpečenstva nedosiahlo kritické skóre. Napríklad extrémny strach, kultúrne a spoločenské bariéry, jazykové bariéry či hrozba, že obeti alebo iným členom domácnosti, najmä deťom, hrozí väčšie nebezpečenstvo v prípade spolupráce s OČTK, môžu brániť ohrozenej osobe podať informácie vedúce k vyššiemu skóre odhadu rizika. Mimoriadne dôležitá je história násilia a polícia by ju mala overovať z vlastnej iniciatívy najmenej za posledných 12 mesiacov. Ak aj v prípadoch jednotlivých incidentov hodnotenie nebezpečenstva nebolo významné, pri pohľade na históriu násilia – dynamiku cyklu a tendenciu intenzity násilia, je vhodné prehodnotiť postup polície.

Dôležitou súčasťou práce polície je manažment bezpečia ohrozenej osoby. Polícia má v tomto smere významné oprávnenia spočívajúce v:

- odstránení nebezpečenstva: zaistenie násilnej osoby alebo vykázanie násilníka zo spoločného obydlija, prípadne väzobné stíhanie;
- podpore úniku pred nebezpečenstvom: asistencia pri premiestnení ohrozenej osoby na bezpečné miesto napr. do bezpečného ženského domu;
- znížení nebezpečenstva: plánovanie bezpečia ohrozenej osoby spolu s ohrozenou osobou a/alebo v spolupráci so špecializovanou organizáciou, kontrola vykázania a zákazu priblíženia, monitorovanie situácie;
- podpore uvedomenia si nebezpečenstva: poučenie ohrozenej osoby o hrozbe nebezpečenstva násilia a možnostiach ochrany a podpory špecializovanými organizáciami.

Skóre a miera nebezpečenstva

Vysoké riziko: 10 a viac kladných odpovedí

Potencionálna ohrozujúca udalosť je viac ako pravdepodobná a následky by mohli byť vážne. Osobitnú pozornosť treba venovať prípadom, v ktorých bola ohrozená osoba zranená, násilná osoba je držiteľom zbrane alebo má zbraň, prípadne bolo identifikované, že v rodine/domácnosti sú deti, ktoré sú priamo ohrozené násilím. Pri takto hodnotenom nebezpečenstve je potrebné prijať opatrenia na zaistenie bezpečia ohrozenej osoby, napr. násilnú osobu zaistiť alebo vykázať násilnú osobu zo spoločného obydlija podľa § 27a ZoPZ, a je primerané začať trestné stíhanie.

Tento stupeň rizika musí byť oznámený ohrozenej osobe a to aj v prípade, ak nespolupracuje alebo sa snaží mariť prácu policajtov na jej ochranu. Spoločne s informáciou o riziku musí byť podaná informácia o dostupných špecializovaných organizáciách na pomoc obetiam domáceho násillia. Pokiaľ je to možné, je vhodné ponúknuť asistenciu pri ich vyhľadani a kontaktovaní. Vždy ohrozenej osobe oznámte číslo Národnej linky pre ženy 0800 212 212.

Stredné riziko: 6 - 10 kladných odpovedí

Prípad je v súčasnosti spojený s kritériami stredného rizika, ktoré predstavuje vážne ohrozenie. Ak sú prítomné deti, ktoré sú priamo ohrozené násilím, je treba kontaktovať sociálno-právnu ochranu a konzultovať s ňou situáciu. Ak možno očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo obzvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť, najmä s ohľadom na predchádzajúce takéto útoky, je potrebné využiť oprávnenie policajta vykázať osobu zo spoločného obydlija podľa § 27a ZoPZ.

Aj tento stupeň rizika musí byť oznámený ohrozenej osobe, spolu s informovaním o špecializovaných organizáciách na pomoc obetiam domáceho násillia. Ak ohrozená osoba nechce podniknúť odporúčané kroky, vrátane spolupráce s políciou, je vhodné uznať, že jej situácie nie je ľahká a nikto by nemal zažívať násillie. Je potrebné ohrozenú osobu informovať, že jej hrozí nebezpečenstvo, ktoré je dynamické a môže dôjsť k opakovaniu útoku či zvýšeniu intenzity násillia. Vhodné je tiež zdôrazniť, že úlohou polície je ochraňovať pred násilím a ohrozená osoba má kontaktovať políciu, ak dôjde k zvýšeniu nebezpečenstva alebo hrozbe násilím či násilliu.

Štandardné riziko: menej ako 6 kladných odpovedí

Prípad je v súčasnosti spojený s kritériami štandardného nebezpečenstva. Ak ohrozená osoba nechce podniknúť odporúčané kroky, vrátane spolupráce s políciou, je vhodné uznať, že jej situácie nie je ľahká a nikto by nemal zažívať násillie. Je potrebné ohrozenú osobu informovať, že jej hrozí nebezpečenstvo, ktoré je dynamické a môže dôjsť k opakovaniu útoku či zvýšeniu intenzity násillia. Vhodné je tiež zdôrazniť, že úlohou polície je ochraňovať pred násilím a ohrozená osoba má kontaktovať políciu, ak dôjde k zvýšeniu nebezpečenstva alebo hrozbe násilím či násilliu.

Intervenčné centrum pre obeť domáceho násillia – prvok multiinštitucionálnej spolupráce

Na podporu prevencie opakovanej viktimácie obetí domáceho násillia bol s účinnosťou od 1.7.2021 zmenený § 28 ZoO a doplnený nový § 28a ZoO. Úpravy vytvorili legislatívne predpoklady na zriadenie celoštátnej siete Intervenčných centier ako systémových prvkov multiinštitucionálnej spolupráce na poskytnutie krízovej intervencie v prípadoch, ak bol policajtom použitý inštitút vykázania zo spoločného obydllia podľa § 27a ZoPZ.

Bola definovaná nová forma pomoci – krízová intervencia, ktorá má byť kombináciou krízovej psychologickkej intervencie, vyhodnotenia hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia a zostavenia bezpečnostného plánu v spolupráci s obeťou trestného činu domáceho násillia. V súvislosti s podporou obetí trestných činov domáceho násillia bolo doplnením § 7 ZoO rozšírené aj právo obeť na právnu pomoc o poskytovanie právnych informácií a zastupovania aj v civilných konaniach pred súdmi, ak súvisia so zabezpečovaním ochrany a uplatnením práv obeť.

Hlavné úlohy intervenčného centra:

Intervenčné centrá majú povinnosť:

- a) poskytovať proaktívne odbornú pomoc obetiam domáceho násillia po vykázaní násilnej osoby zo spoločnej domácnosti a
- b) zabezpečiť koordinovaný postup poskytovania pomoci. Intervenčné centrum najmä:
 - do 72 od doručenia úradného záznamu o vykázaní kontaktuje obeť a poskytne jej krízovú intervenciu, ktorá nasleduje bezprostredne po útoku a vykázaní,
 - vyhodnotiť hrozbu nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia, ktorého účelom je ochrániť obeť pred ďalšími možnými útokmi,
 - vytvoriť bezpečnostný plán v spolupráci s obeťou,
 - poskytnúť právnu pomoc, osobitne v súvislosti s možnosťou podať návrh na vydanie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) až h) zákona č. 106/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku,
 - poskytnúť špecializovanú odbornú pomoc obzvlášť zraniteľnej obeť.

S účinnosťou od 1. novembra 2021 bolo vykázanie podľa § 27a ZoPZ previazané na povinnosť príslušníkov Policajného zboru zaslať príslušnému intervenčnému centru do 24 hodín od vykázania násilnej osoby kópiu úradného záznamu o vykázaní podľa § 27a ods. 12 ZPZ. Pre zabezpečenie poskytnutia odbornej pomoci zo strany intervenčného centra je nevyhnutné, aby úradný záznam o vykázaní obsahoval kontaktné údaje obeť a bol príslušnému intervenčnému centru podľa kraja pôsobnosti, príp. okresov (v Košickom kraji) zaslaný včas.

V prípade, ak v spoločnom obydllí žije dieťa alebo dieťa je ohrozenou osobou, kópia záznamu sa do 24 hodín zasiela aj orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Poznámky k potencionálnym peripetiam pri kontakte s obeťami domáceho násillia

Práca s obeťami domáceho násillia nie je jednoduchá a je sprevádzaná rôznymi peripetiami, ktorých príčiny môžu byť spojené s príčinami a následkami domáceho násillia ako aj spôsobom, aké majú obeť potreby a možnosti na ich uspokojenie. Záverečná časť nášho príspevku sa preto bližšie pozrie na skutočnosti, ktoré umožňujú lepšie pochopiť situáciu obeť.

Domáce násilie sa nezačína prvým prejavom fyzickej agresie. Zvyčajne je kontrolujúce a obmedzujúce správanie prítomné od začiatku vzťahu a vyvíja sa jeho intenzita, dynamika a prejavy. V prípade partnerského násillia sa vo fáze zamilovania kontrolujúce a obmedzujúce správanie ľahko zamieňa so záujmom o druhú osobu a obavami, že ju stratíme. Neskôr sa prejavy násillia môžu zakrývať pod potrebu nastoliť poriadok, zamieňať s úsilím štruktúrovať individuálny či spoločný čas rodiny alebo so snahou rozumne hospodáriť s majetkom. Preto je po dlhšiu dobu pre ohrozenú osobu a aj okolie ťažko rozpoznateľné, že vzťah je násilný, najmä ak v ňom nie je prítomné fyzické násilie alebo sa fyzické násilie vyskytuje len sporadicky.

Presvedčenia a postoje, ktoré legitimizujú „vlastnenie“ partnera alebo väčší nárok jedného z partnerov robiť rozhodnutia a presadzovať ich, znemožňujú rozpoznať, že sa formuje donucovacia kontrola. Pri prvých prejavoch agresie sa skôr ako sebaobránné mechanizmy objaví popretie problému a odmietnutie prevzatia zodpovednosti, a to tak vo vzťahu k páchaniu násilliu alebo úniku pred ním. Násilie sa časom stáva „slonom v miestnosti“ – nehovorí sa o ňom, ale všetko sa mu prispôsobuje. K riešeniu prichádza často až keď dôjde k vážnym zdravotným následkom, je priamo ohrozený život obete alebo hrozí, že sa páchatel začne násilne správať aj k iným členom domácnosti, osobitne deťom.

Riešenie násillia nezačína rozhodnutím o rozchode či oznámením násillia. Obet' rieši násilie rôznymi stratégiami a v zásade neustále. Stratégie môžu siahať od pokusov brániť sa, argumentovať na obhajobu svojich záujmov až po pokusy podriaďiť sa želaniam ohrozujúcej osoby. Je bežným očakávaním, že ohrozené osoby môžu jednoducho odísť, ak by chceli. Tento mýtus tiež predpokladá, že jediným riešením pre všetky obe domáceho násillia je odchod z násilného vzťahu. Takéto očakávanie je značne problematické, pretože ignoruje, aký názor má na riešenie situácie obet' a aké sú jej skutočné možnosti.

Proces vyporiadania sa s domácim násilím, či už odchodom partnera alebo inak, je zložitý a individuálny. Napriek rozšírenému názoru, že obe domáceho násillia sú pasívne a odovzdané osudu, empirické dôkazy ukazujú, že mnohé ženy zažívajúce násilie v intímnych vzťahoch aktívne hľadajú pomoc a bojujú o svoje prežitie a bezpečie svojich detí, pričom čelia mnohým prekážkam. Gondolf a Fisher (1988) v štúdiu na viac ako 6 000 ženách ukázali, že pred odchodom z násilného vzťahu sa v priemere pokúsili až šesť krát vyhľadať externú pomoc z rôznych zdrojov a táto im nebola účinne poskytnutá.

Na rozhodnutia ohrozenej osoby vyhľadať pomoc zvonka a na ukončenie násillia vplývajú predovšetkým tri faktory:

- závažnosť násillia,
- počet zdrojov pomoci a podpory a
- presvedčenie, že takéto úsilie bude úspešné (Sullivan, 1991).

Kým závažnosť násillia, vrátane vyhrážok a zastrasovania, je v kompetencii páchatel'a, ďalšie dva faktory sú utvárané na spoločenskej úrovni. Preto pri uvažovaní o tom, čo môže posilňovať presvedčenie ohrozených osôb, že hľadanie pomoci má význam, je vhodné sa pozrieť na prekážky, ktoré proces hľadania pomoci a podpory hatia.

Prekážky hľadania pomoci

Popri osobných prekážkach obetí domáceho násillia hľadať pomoc, ku ktorým patria napríklad zamilovanosť, závislosť od páchatel'a či strach, hanba, rozpaky, niektoré prekážky konštruuje sám páchatel'a domáceho násillia.

Účinným prostriedkom na uľahčenie ovládania obetí je najprv ich sociálne izolovať. Viacero výskumov potvrdilo, že sociálna izolácia a neúčinná podpora od okolia prispieva k zvýšenému riziku zneužívania a jeho intenzity (Browne, 1993; Hoff, 1990).

Pri opisovaní dôvodov, prečo ženy zažívajúce domáce násilie zostávajú alebo sa vracajú do násilného vzťahu, mnohé uvádzali ekonomickú závislosť od násilníka (Aguirre, 1985), (Rumptz a Sullivan, 1996).

K tomu, že ohrozené osoby volia možnosť ohrozenia svojho života a zdravia pred riešením násilia prispieva aj to, že nevedia riešiť niektoré otázky, najmä tie spojené so starostlivosťou o deti (Gondolf a Fisher, 1988) a bezpečného bývania (Sullivan, a iní, 1992).

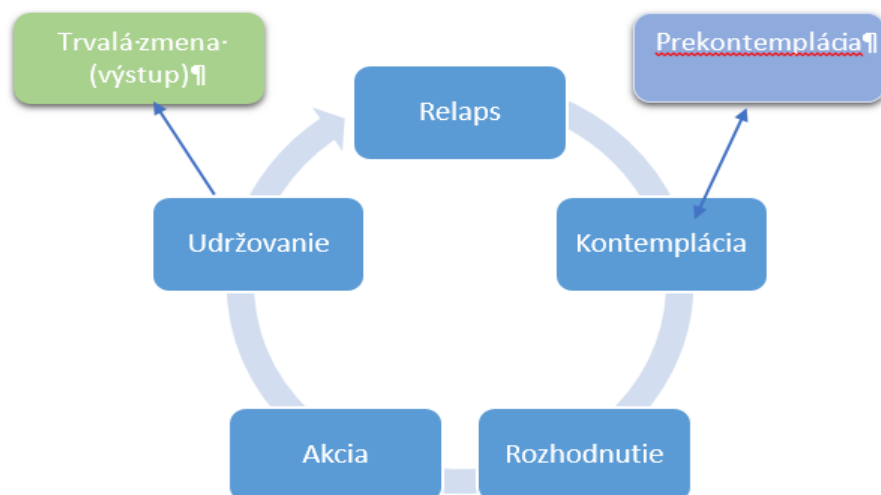
Prekonanie týchto prekážok významne podporuje informovanosť o možnostiach riešenia, službách podpory a pomoci (Kelly, 2009; McCart, a iní, 2010), ako aj dostupnosť týchto služieb (Dobash, a iní, 1985).

Popri osobných prekážkach obetí a prekážkach konštruovaných páchatel'om domáceho násilia, obeť môžu čeliť aj štrukturálnym prekážkam súvisiacim s reakciou inštitúcií na oznámenie domáceho násilia. Významnú úlohu pri podpore riešenia násilia, najmä ak ním má byť odchod z násilného vzťahu, zohrávajú orgány činné v trestnom konaní a súdy, nakoľko len tieto môžu rozhodnúť o závažných opatreniach na ochranu života a zdravia ohrozených osôb. V prípade žien zažívajúcich násilie tieto opatrenia musia zahŕňať aj istotu bezpečia pre ich deti, nakoľko ako jednu z najväčších obáv, ktoré uvádzali ženy počas odchodu z násilného vzťahu, bola obava o ich život a život ich detí v čase po odchode (Barnett a LaViolette, 1993; Brown, 1987; Jones, 1994).

Cesta z násilia je cyklom zmeny

Jedným z modelov, ktorý znázorňuje proces uvažovania obeť domáceho násilia nad riešením jej situácie je model cyklu zmeny správania. Bol pôvodne vyvinutý na vysvetlenie toho, ako jednotlivci menia svoje obvyklé správanie, vrátane zlozvykov. Aplikovaný na proces odchodu z násilného vzťahu, účelne načrtáva, že vyporiadanie sa z domácim násilím sa realizuje v piatich štádiách (Burke, a iní, 2001). Pochopenie, v ktorej fáze cyklu zmeny sa obeť nachádza, pomáha lepšie porozumieť jej správaniu a reakciám v kontakte s inštitúciami. Pritom je potrebné uvedomovať si, že zmeny v uvažovaní a správaní obeť ovplyvňuje aj správanie páchatel'a domáceho násilia a tiež ďalších osôb, či už sú svedkami násilia alebo zdrojom podpory pre ohrozenú osobu. Pochopenie, čím prechádza obeť v jednotlivých fázach cyklu zmeny (graf č. 2) a aké okolnosti jej uľahčujú alebo zabraňujú prechodu do ďalšej fázy, umožňuje lepšie pochopiť dynamiku domáceho násilia a tiež potreby, ktoré obeť má v aktuálnej situácii.

Graf č. 2: Štádiá cyklu zmeny

(Zdroj: vlastné spracovanie)

V prvých dvoch fázach cyklu zmeny obeť skôr využívajú kognitívne procesy a vo fáze rozhodnutia, akcie a udržiavania skôr procesy, ktoré sa prejavujú v správaní či konaní.

Prekontemplácia

V tejto fáze si obeť ešte svoj problém neuvedomila a konfrontácia s tým, že prežíva násilie ju skôr prekvapí alebo zarazí. V tejto fáze bete samé od seba nekontaktujú políciu alebo podporné služby. Do kontaktu s nimi sa dostávajú, ak sú donútené okolnosťami, a vtedy sa ľahko stavajú do odporu aj proti ponúkanej ochrane a pomoci. Môžu násilie popierať či zľahčovať, nevnímajú ho ako vzorec správania násilnej osoby ale exces z toho, čo je pre ňu typické. Skúsenosť s násilným správaním, teda protiklad voči tomu, čo očakávajú (napr. lásku, ochranu), v nich môže vzbudiť pocity straty (napr. dôvery, bezpečia), ktoré sa snažia potlačiť ignorovaním prežitého alebo budovaním ilúzie ideálneho vzťahu (Senter a Caldwell, 2002). Podľa Browna je popieranie nástrojom, ktorý obeť navodzuje dočasný (a falošný) pocit bezpečnosti vzťahu s násilnou osobou a to jej bráni rozpoznať, že zažíva násilie (1997). Obeť zažívajú protichodné vnímanie a pocity, ktoré ovplyvňujú ich zvažovanie argumentov „pre“ a „proti“ (Burke, a iní, 2004). Môžu pociťovať hanbu aj strach, ale aj zaväzujúcu lásku voči násilnej osobe. Napríklad ženy zažívajúce násilie tak v reakcii na násilie (popieraním ambivalenciou) napokon „aktívne konštruujú okolnosti, ktoré umožňujú pokračovanie lásky, ktorú cítia voči partnerovi, ako aj znášanie bolesti“ (Anderson a Saunders, 2003).

Obeť domáceho násillia v tejto fáze, kedy ešte o svojom probléme neuvažuje, potrebuje skôr než presvedčanie, že má problém a apel na potrebu riešenia, dostať informácie o existencii problému vo všeobecnosti a spätnú väzbu o tom, že sa jej problém a jeho následky môžu týkať.

Od kontemplácie ku rozhodnutiu - príprava

Vo fáze kontemplácie obeť už vie, že zažíva domáce násilie a uvažuje o zmene. Prijíma aj odmieta podmienky a následky takejto zmeny, no k riešeniu sa ešte neodhodlala a jej postoje k násilnej osobe naďalej charakterizuje ambivalencia (Burke, a iní, 2001). S túžbou po zmene môžu kolidovať pocity lásky a lojality a niektoré štúdie ukazujú, že väčšina obetí až po dobu dvoch rokov od rozpoznaní, že sú obeťou domáceho násillia, neurobí vôbec nič pre zmenu svojej situácie (Prochaska a DiClemente, 1984).

Obet' je v tejto fáze nositeľom protichodných motivácií - k zmene aj k udržaniu status quo. Konfrontácia s inštitúciou ju môže pohnúť jedným i druhým smerom. Skôr ako presvedčanie o zmene je nápomocné obeť podporovať k zmene, pretože udržateľnosť rozhodnutia, ktoré je „vynútené“, je otázna. Popri poskytnutí informácií je podporné aj poukázanie na zdroje pomoci, ktoré sú dostupné.

Súčasťou fázy prípravy je aj prijatie rozhodnutia. Rozhodnutie, ako okno príležitosti k zmene, je otvorené po určitú dobu a ak obeť nepostúpi od rozhodnutia k činom alebo je jej úsilie zmarené, okno sa zavrie a obeť sa vracia späť do fázy kontemplácie. Rozhodnutie o zmene zahŕňa aj plánovanie zmeny (Burke, a iní, 2001). Môže ísť o zhromažďovanie finančných prostriedkov, vyriešenie otázky bývania a prijímanie konkrétnych opatrení pre bezpečný odchod (Brown, 1997). V niektorých prípadoch však fáza prípravy môže úplne chýbať a obeť začne spontánne realizovať svoje rozhodnutie bez toho, že by si akciu pripravila a odchod naplánovala, koná rýchlo a spontánne (Chang, a iní, 2006; Khaw a Hardesty, 2007).

Akcia –čin so zámerom realizovať zmenu

Proces zmeny pokračuje, len ak činnosť, ktorú má obeť vykonať, je pre ňu prijateľná, možná, správna a efektívna. Fáza akcie je napĺňaná konkrétnymi činmi obeť, zmenou jej správania a odlišnými reakciami na násilie ako doposiaľ. V tejto fáze môže obeť domáceho násillia realizovať rôzne opatrenia na zaistenie bezpečia a zmenu situácie - od odlúčenia od násilnej osoby až k vyhľadaniu služieb podpory, konzultácii s advokátom, zamestnaní sa, ak ohrozená osoba predtým nepracovala (Chang, a iní, 2006).

Akcia môže byť zhatená narazením na prekážky alebo pocitom nového ohrozenia. K zastaveniu akcie môže prísť, ak pomoc s ktorou obeť počítala, nepríde, alebo jej rozhodnutie spochybnia tie osoby, na ktorých podporu sa spoliehala (napr. prehováranie „to zvládneš/to zvládnete“, výčitky, „kam pôjdeš/ako užíviš seba a deti“ a pod.). Akciu tiež môže zastaviť zhoršenie sociálnej a finančnej situácie, najmä nedostupnosť bezpečného bývania, finančné problémy a pod. (Burke, a iní, 2001). Zľahčovanie násillia, spochybňovanie dôveryhodnosti obeť, obviňovanie, že k násilliu sama prispela, ako aj varovania, že sa jej situácia odchodom od páchatel'a zhorší, tiež môžu akciu zastaviť a nakoľko ide o komponenty taktiky, ktorú používa páchatel' domáceho násillia, a u obeť sa tak môžu prehľbiť pocity márnosti a bezvýchodiskovosti.

Významným spôsobom úspešnosť akcie utvára aj konanie a správanie páchatel'a domáceho násillia, či už sú to vyhrážky pomstou alebo zvýšenie intenzity násillia alebo láskavé a kajúce správanie, ktoré je v teórii o cykle násillia označované ako medové týždne (Walker, 1979). Tieto reakcie sú v skutočnosti „*cielené, reaktívne a proaktívne reakcie*“, taktiky, ktorých cieľom je zmierniť následky a kontrolovať škody, ktoré hrozia v dôsledku realizácie akcie obeť (Cavanagh, a iní, 2001). S cieľom udržať vzťah, v ktorom dochádza k zneužívaniu, násilná osoba dočasne mení svoje správanie, pretože odchodom môže veľa stratiť (Mahoney, 1991). Časté je aj sprítomnenie násilných osôb, ak boli psychologicky neprítomné, emocionálne odpojené alebo sa len málo alebo vôbec nezapájali do rodinného života a starostlivosti o rodinu, v zásade však ide len o nástroj na obnovenie kontroly (Cavanagh, a iní, 2001). Obete ale majú vo všeobecnosti skôr tendenciu takúto zmenu uvítať, čo im sťažuje realizáciu akcie (Liang, a iní, 2005).

Pokiaľ obeť pociťuje k násilnej osobe stále náklonnosť, fyzická separácia u nej môže posilniť následnú túžbu po obnovení vzťahu.

Ak ju sprevádza zároveň tlak okolností, napr. zhoršenie ekonomických podmienok alebo nedostatok podpory, môže to vyústiť k obnoveniu násilného vzťahu (Anderson a Saunders, 2003). Významným faktorom ovplyvňujúcim rozhodnutie odísť z násilného vzťahu je aj otázka rodičovstva – na jednej strane môže pôsobiť inhibítor, najmä ak sú obeť presvedčené, že je potrebné zachovať vzťah medzi deťmi a násilnou osobou, na strane druhej môže byť rodičovstvo katalyzátorom odchodu, pretože sa obeť snaží dosiahnuť bezpečie pre deti (Khaw a Hardesty, 2007).

Udržovanie – fáza, ktorá završuje zmenu

V tejto fáze je potrebné zachovať zmenu, ktorá bola dosiahnutá, pričom obeť musí využiť iné zručnosti a metódy ako doposiaľ. Fyzické odlúčenie od násilnej osoby nie je zavŕšením vysporiadania sa z domácim násilím, ale pokračovaním procesu, ktorý sa začal na emocionálnej a kognitívnej úrovni už v období kontemplácie a bude pokračovať aj po fyzickej separácii (Anderson a Saunders, 2003).

Obeť musia nanovo formulovať seba ako jednotlivca a svoje vzťahy s násilnou osobou a aj inými ľuďmi, ktorí boli súčasťou ich vzťahov, napríklad deťmi, svojou pôvodnou rodinou a rodinou ohrozujúcej osoby, spoločnými priateľmi a známymi (Wuest a Merritt-Gray, 2001). To zahŕňa aj určovanie nových podmienok, za akých sa tieto vzťahy budú realizovať, čo vyvoláva ďalšie otázky, od praktických až po právne, ktoré je potrebné vyriešiť.

Možnosť udržania zmeny významným spôsobom aj v tejto fáze ovplyvňuje správanie násilnej osoby, ktorú strata kontroly nad obeťou, môže provokovať k novému násilnému správaniu. Napríklad ženy zažívajúce domáce násilie, ak je ich partner významne kontrolujúci, čelia po odchode riziku, že budú zavraždené alebo zabitú až deväťnásobne viac ako ženy, ktoré v násilnom vzťahu zostávajú (Campbell, a iní, 2003). Preto odchod nemusí byť vždy tou najbezpečnejšou možnosťou pre všetky obeť domáceho násillia (Goodkind, a iní, 2004). Najmä ak je násilná osoba rodičom spoločným detí a neboli stanovené primerané podmienky jej styku s deťmi, je obeť vystavená riziku pokračovania kontroly a obťažovania prostredníctvom realizácie rodičovských práv (Hardesty a Ganong, 2006), ktoré ohrozujúca osoba zneužíva, aby si zabezpečila kontakt s ohrozenou osobou. Navyše, ak sa v poručenských sporoch uprednostňuje riešenie, ktoré motivuje rodičov, aby medzi nimi prednostne došlo k uzatvoreniu dohody o úprave výkonu ich rodičovských práv a povinností (Ministerstvo spravdlivosti SR, 2022), tlak inštitúcií zapojených do riešenia poručenských otázok následne potláča možnosti matiek ohrozených násilím zo strany otca detí vyhnúť sa kontaktu s násilným bývalým partnerom (Jaffe, a iní, 2003).

Namiesto koncentrovania síl na budovanie nového života bývajú obeť často vťahované do ďalších nových právnych sporov. Častým prostriedkom zneužívaným na prístup k obeť je aj neskoré vyplácanie alebo zastavenie vyplácania výživného na deti alebo nedodržiavanie podmienok určených pre osobný kontakt s deťmi (Shalansky, a iní, 1999; Kurz, 1996). Všetky uvedené príklady predstavujú spôsob, akým násilná osoba preniká do snahy obeť vnímať samú seba, svoju rolu a vzťahy s okolím. Túto intrúziu je možné charakterizovať ako „*vonkajšiu kontrolu alebo zasahovanie, ktoré si vyžadujú pozornosť, odvádzajú energiu od priorít a obmedzujú možnosti voľby [ohrozených osôb]*“ (Ford-Gilboe, a iní, 2005). Zahŕňa aj rôzne formy obťažovania a zastrasovania, od výhražných telefonátov až po prenasledovanie a časté nežiaduce návštevy v domoch obeť (Anderson a Saunders, 2003; Fleury, a iní, 2000; Hardesty a Ganong, 2006). V neposlednom rade na udržanie zmeny vplývajú aj pocity obeť.

Ich súčasťou môže byť aj smútok z ukončenia vzťahu (Anderson a Saunders, 2003) alebo obeť môže pociťovať, že kontakt s násilnou osobou ju vyčerpáva po odchode viac ako pred ním (Shurman a Rodriguez, 2006). Udržovanie zmeny je teda spojené s mnohými výzvamia rizikom opakovanej aj druhej viktimizácie, ktorá nadobúda nové podoby a zahŕňa aj nových aktérov. Pritom úlohou obeť je v tejto fáze neustrnúť, ale pohybovať sa v cykle zmeny ďalej.

Relaps - návrat, znovuobjavenie

Pošmyknutia, t.j. relapsy, sú normálne a očakávané udalosti, ak sa mení dlhodobý návyk či vzorec správania a preto je návrat do násilného vzťahu potrebné považovať za bežnú súčasť cyklu zmeny (Prochaska a DiClemente, 1984).

Správnou reakciou na relaps nie sú výčitky či vyjadrovanie ľútosti, že k nemu došlo. Existuje všeobecné porozumenie takémuto prístupu, ak ide o zmeny návykov či zlovykov. A kým sa abstinujúcemu fajčiarovi dostane povzbudzovanie, ktoré má zabrániť strate odhodlania začať znova, osoby zažívajúce domáce násilie, sa skôr môžu stretnúť s konštatovaním, že ani to predsa nemohlo dopadnúť inak ako návratom k ohrozujúcej osobe (Burke, a iní, 2001), prípadne v rámci trestného konania to môže navádzať k mylnému záveru o falošnom oznámení alebo o tom, že situácia nie je pre obeť domáceho násillia ohrozujúca. Ide o logickú chybu spätného úsudku, ktorá je jednou z najčastejších chýb uvažovania o domacom násillí. Pritom v tomto štádiu skôr ako posudzovať, čím obeť umožnila relaps, je potrebné pomáhať obnoviť jej zámer nájsť bezpečie, podporiť akciu a pomáhať udržiavať jej výsledky.

Súvislosť cyklu zmeny s možnosťami intervencie v prípadoch domáceho násillia

Cyklus zmeny opísaný v predchádzajúcej časti je postavený na východisku, že želaným výsledkom je za každých okolností zmena. Tou je v bežnej predstave trvalé odlúčenie, čo ale nemusí byť želaný alebo realizovateľný výsledok pre všetky obeť, pretože je spojený s vyšším rizikom ďalšieho násillia. Ako prediktory pokračovania násillia po separácii od násilnej osoby, tzv. postseparačného násillia, boli identifikované najmä:

- dĺžka vzťahu pred rozchodom,
- predchádzajúce vyhrážky,
- žiarlivosť najmä v súvislosti so sexuálnym životom ženy,
- geografická blízkosť k žene,
- ak obeť nadviazala nový vzťah (Fleury, a iní, 2000).

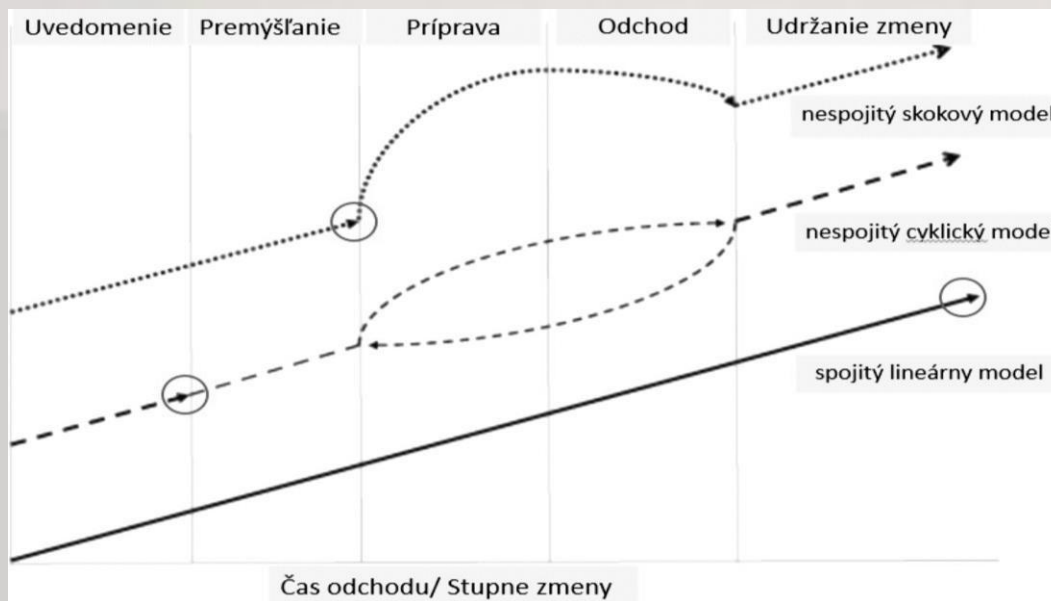
A pokiaľ sa model cyklu zmeny zameriava na úsilie jednotlivcov zmeniť svoje vlastné správanie, v prípadoch domáceho násillia je potreba zmeny motivovaná aj správaním ohrozujúcej osoby (Khaw a Hardesty, 2007). Navyše, riešenie domáceho násillia sa realizuje nielen vo vzťahu ohrozenej a ohrozujúcej osoby, ale v komplexe vzťahov, ktoré zahŕňajú aj ich rodinné štruktúry, okruh priateľov a známych a napokon aj vzťahy s inštitúciami, ktoré sú do riešenia problémov a určovania nových podmienok pre tieto vzťahy zapojené.

Uvedené skutočnosti modifikujú spôsob, ktorým sa obeť domáceho násillia pohybujú v rámci cyklu zmeny a tento pohyb je možné vidieť ako rôznorodé trajektórie – od priamočiareho pohybu pri riešení problému až k ceste, ktorú charakterizuje pohyb tam a naspäť. Podobu trajektórie určuje najmä to:

- v ktorom štádiu cyklu zmeny obeť realizuje rozhodnutie,
- do akej miery je úspešná a

- na aké prekážky ale aj pomoc pritom narazí (Burke, a iní, 2004).
- Graf č. 3 ukazuje tri základné možnosti týchto trajektórií.

Graf č. 3: Trajektórie cesty z násilia v závislosti od prechodu cyklom zmeny

(Zdroj: Burke, J. a iní, 2004. *Ending intimate partner violence: An application of the transtheoretical model. American Journal of Health Behavior*, 28, s. 122 – 133.)

Zjednodušene je možné povedať, že obeť, ktorá premyslenú zmenu realizuje na základe pripraveného a reálneho riešenia, sa pohybuje od uvedomenia si toho, že je obeťou domáceho násilia, k vyriešeniu situácie po lineárnej dráhe. Takáto situácia je na jednej strane ideálna, na druhej strane sa pri kontakte s inštitúciami, napríklad ak páchatel pokračuje v násilí aj v čase po odchode, obeť môžu stretnúť so sponchybnosťou ich skúsenosti s násilím, nakoľko sa vymykajú obrazu tzv. ideálnej obeť, ktorá má trpieť pocitmi bezmocnosti, má byť utrápená a vykazovať symptómy traumy. Ďalšie dve trajektórie ukazujú, že nepriamočiary pohyb obeť v cykle zmeny.

Niektoré obeť, často pod vplyvom okolností, po uvedomení si násilia a existencie nebezpečenstva a prijatí rozhodnutia, bez dôkladnejšej prípravy prejdú k jeho realizácii. Potom je pravdepodobné, že narazia na prekážky, ktorých riešenie cestu k dlhodobej zmene predlžujú. Na jednej strane teda v cykle zmeny poskočia, na strane druhej ich cesta nie je priamočiara a z pohľadu tretej strany sa takéto predlžovanie môže javiť neprimerané, najmä ak realizované riešenie nezávislý pozorovateľ považuje za rozumné. Najviac komplikovaná cesta je cesta obeť, ktoré si ohrozenie domácim násilím uvedomili, no dostanú sa do realizácie riešenia bez toho, že by si ho dostatočne rozmysleli a pripravili. V prípade kontaktu s nimi je možné pozorovať, že sa pohybujú v kruhu váhania, prijímania rozhodnutia a jeho negovania, ich trajektóriu znázorňuje nespojitý cyklický model znázornený v grafe č. 3.

Profesionáli a profesionálky by nemali postup obeť v cykle zmeny posudzovať podľa vlastných kritérií a predstáv. Situácia každej obeť domáceho násilia je jedinečná, tak ako je jedinečná jej osobnosť a tiež okolnosti jej prípadu. Z praktického hľadiska môžu profesionáli a profesionálky pomôcť dosiahnuť zmenu, najmä ak:

- pomenujú problém,
- uľahčujú zhromažďovanie informácií o situácii a
- podporujú pocit obeť, že svoj život zvláda a má pod kontrolou (Boss, 1999).

V závislosti od pripravenosti na zmenu, tieto stratégie môžu obetiam pomôcť normalizovať, pochopiť a predvídať svoje pocity (Boss, 2006). Ďalším významným nástrojom je pomoc pri riešení výziev, ktorým čelia pri nastavovaní nových hraníc pre kontakt s násilnou osobou. Takýto zdroj podpory je dôležitý najmä vo fáze udržiavania zmeny, ak násilná osoba tieto hranice narúša.

Záver

Príspevok je úvodom do problematiky domáceho násilia a za cieľ si kladie na podklade vedeckých dôkazov popísať rôznorodé faktory, ktoré ovplyvňujú situáciu obetí domáceho násilia a kontakt s nimi. Zahŕňa aktuálne relevantné poznatky rôznych vedných disciplín a odborov, ktoré majú vplyv aj na trestné stíhanie prípadov domáceho násilia a ochranu obetí. Ambíciou autorky nebolo vyčerpať ju popísať komplexnú tému domáceho násilia alebo poskytnúť jednu schému, ako k riešeniu týchto prípadov pristúpiť. Skôr bolo jej cieľom priblížiť policajtom a policajtkám, ktoré podstatné faktory utvárajú jedinečnú situáciu individuálnych obetí, a čo je potrebné brať do úvahy pri uplatňovaní zákonných postupov a plnení povinnosti chrániť obe domáceho násilia pred opakovanou a druhotnou viktimizáciou.

Použitá literatúra

AGUIRRE, B., 1985. Why Do They Return?: Abused Wives in Shelters. *Social Work*, 30(4), s. 35–354.

APA, 1996. Violence and the family: Report of the American Psychological Association Presidential Task Force on Violence and the Family. Washington D.C.: American Psychological Association.

ANDERSON, D., SAUNDERS, D., 2003. Leaving an abusive partner: An empirical review of predictors, the process of leaving, and psychological well-being. *Trauma, Violence, and Abuse*, 4, s. 163 – 191.

BARNETT, O., LaViolette, A., 1993. *It Could Happen to Anyone: Why Battered Women Stay*. Thousand Oaks: Sage.

BELL, C., 2008. Domestic Violence and Contact: 10 Reasons Why. *Family Law*, 38, s. 1139-1143.

BOSS, P., 1999. *Ambiguous loss: Learning to live with unresolved grief*. Cambridge: Harvard University Press.

BOSS, P., 2006. *Loss, trauma, and resilience: Therapeutic work with ambiguous loss*. New York: Norton.

BOWKER, L., 1984. Coping With Wife Abuse: Personal and Social Networks. In: *Battered Women and Their Families: Intervention Strategies and Treatment Programs*. New York: Springer, s. 168–191.

BROWN, A., 1987. *When Battered Women Kill*. New York: MacMillan/Free Press.

BROWNE, A. (1993). Violence against women by male partners: Prevalence, outcomes, and policy implications. *American Psychologist*, 48(10), s. 1077–1087.

BROWN, J., 1997. Working toward freedom from violence: The process of change in battered women. *Violence Against Women*, 3, s. 5 – 26.

BROWNRIDGE, D. A., 2006. Violence against women post-separation. *Aggression and Violent Behavior*, 11(5), s. 514-530.

BROWNRIDGE, a iní, 2008. The elevated risk for non-lethal postseparation violence in Canada: a comparison of separated, divorced and married women. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(1), s. 117–135.

BURAJOVÁ, B., 2022. Obete trestných činov: Prevencia opakovanej a druhotnej viktimizácie obzvlášť zraniteľných obetí. Bratislava: Akadémia PZ SR.

BURKE, J. a iní, 2004. Ending intimate partner violence: An application of the transtheoretical model. *American Journal of Health Behavior*, 28, s. 122 – 133.

BURKE, J. a iní, 2001. The process of ending abuse in intimate relationships: A qualitative exploration of the transtheoretical model. *Violence Against Women*, 7, s. 1144 – 1163.

BYRNE, C., ARIAS, I., 2004. Predicting women's intentions to leave abusive relationships: An application of the theory of planned behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 34, s. 2586 – 2601.

CAMPBELL, J., 2003. Risk Factors for Femicide in Abusive Relationships: Results From a Multisite Case Control Studz. *American Journal of Public Health*, 97(3), s. 1089–1097.

CAMPBELL, J. a iní, 2003. Risk factors for femicide in abusive relationships: Results from a multisite case control study. *American Journal of Public Health*, 93, s. 1089 – 1097.

CAVANAGH, K., a iní, 2001. Remedial work'': Men's strategic responses to their violence against intimate female. *Sociology*, 35, s. 695 – 714.

ČÍRTKOVÁ, L., 2014. Viktimologie pro forenzní praxi. Praha: Portál.

DALLAM, S. J., SILBERG, J. L., 2014. Six Myths That Place Children at Risk During Custody Disputes. *Family & Intimate Partner Violence Quarterly*, 7(1), s. 65-88.

DALTON C., a iní. 2004 (rev. 2006). *Navigating Custody & Visitation Evaluations in Cases with Domestic Violence: A Judge's Guide*. Reno, NV: National Council of Juvenile and Family Court Judges.

DOBASH, R., DOBASH, R., 2004. Women's violence to men in intimate relationships: Working on a puzzle. *British Journal of Criminology*, 44(3).

DOBASH, R., DOBASH, R., CAVANAGH, K., 1985. "The Contact Between Battered Women and. In: *Private Violence and Public Policy: The Needs of*. London: Routledge and Kegan Paul, s. 142–165.

DOBROTKA, G., 1992. Agresológia v interdisciplinárnom súbore forenzných vied. In: *Zborník I: Kriminologické dni SAV*. Bratislava: SAV, s. 36 - 41.

DONATO, K., BOWER, L., 1984. Understanding the Helpseeking Behavior of Battered. *International Journal of Women's Studies*, 9, s. 99–109.

FILADELFIOVÁ, J., GERBERY, D., VITTEK, J., 2017. *Reprezentatívny výskum domáceho násillia na Slovensku*, Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

FLEURY, R., SULLIVAN, C., BYBEE, D., 2000. When Ending the Relationship Doesn't End the Violence: Women's Experiences of Violence by Former Partners. *Violence Against Women*, 6(12), s. 1363–1383.

FORD-GILBOE, M., WUEST, J., MERRITT-GRAY, M., 2005. Strengthening capacity to limit intrusion: Theorizing family health promotion in the aftermath of woman abuse. 15, s. 477 – 501.

Generálna prokuratúra SR, 2002. Zhodnotenie využívania prostriedkov trestného práva proti domácejmu násiliu voči ženám a deťom, Generálna prokuratúra SR, s.l.: s.n.

GONDOLF, E., FISHER, E., 1988. Battered Women as Survivors: An Alternative to Treating. Lexington: Lexington Books.

GOODKIND, J., SULLIVAN, C., BYBEE, D., 2004. A contextual analysis of battered women's safety planning. *Violence Against Women*, 10, s. 514 – 533.

GRAHAM-KEVAN, N. a iní, 2015. Repeat Victimization, Re-traumatization and Victim Vulnerability. *The Open Criminology Journal*, 8, s. 36-48.

HARDESTY, J., GANONG, L., 2006. How women make custody decisions and manage co-parenting with abusive former husbands. *Journal of Social and Personal Relationships*, 23, s. 543 – 563.

HEISE, L., 1998. Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework. *Violence Against Women*, 4(262).

HERETIK, A., 2010. Forezná psychológia.. Bratislava: Eurokódex s.r.o.

HOFF, L., 1990. Battered Women as Survivors. New York: Routledge.

HOLCR, K., 2015. Obete všeobecnej kriminality v policajných štatistikách. Bratislava: Paneurópska vysoká škola.

CHANG, J. a iní, 2006. Understanding behavior change for women experiencing intimate partner violence: Mapping the ups and downs using the stages of change. *Patient Education and Counseling*, 62, s. 330 – 339.

INGRAM, R., 2016. Supporting people with social care needs who are experiencing coercive control. *Research in Practice for Adults*.

JAFFE, P., JOHNSTON, J., CROOKS, C., BALA, N., 2008. Custody Disputes Involving Allegations of Domestic Violence: Towards a Differentiated Approach to Parenting Plans. *Family Court Review*, 46(3), s. 500-522.

JAFFE, P., LEMON, N., POISSON, S., 2003. Child custody and domestic violence: A call for safety and accountability. Thousand Oaks: Sage.

JOHNSON, M., 1995. Patriarchal terrorism and common couple violence: two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2).

JONES, A., 1994. Next Time She'll Be dead: Battering and How to Stop It. Boston: Beacon Press.

KELLY, J., JOHNSON, M., 2008. Differentiation among types of intimate partner violence: Research updates and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), s. 476-499.

KELLY, J., 2009. 'I'm a mother first': The influence of mothering in the decisionmaking processes of battered immigrant Latino women. *Research in Nursing and Health*, 32(3), s. 286–297.

KERNIC, a iní. 2003. Behavioral problems among children whose mothers are abused by an intimate partner. *Child abuse & neglect*, 27(11), s. 1231–1246.

KHAW, L., HARDESTY, J., 2007. Theorizing the process of leaving: Turning points and trajectories in the stages of change model. *Family Relations*, 56, s. 413 – 425.

KOŠECKÁ, D., RITOMSKÝ, A., BOLEKOVÁ, V., 2017. Psychologické aspekty obetí domáceho násillia. In: *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia*. Bratislava: Wolters Kluwer.

KURZ, D., 1996. Separation, divorce, and woman abuse. *Violence Against Women*, 2, s. 63 – 81.

LIANG, B., GOODMAN, L., TUMMALA-NARRA, P., WEINTRAUB, S., 2005. A theoretical framework for understanding help-seeking processes among survivors of intimate partner violence. *American Journal of Community Psychology*, 36, s. 71 – 84.

MAGUROVÁ Z., M. H., 2020. Prípadové štúdie z rozhodovacej činnosti CEDAW Výboru. Bratislava: Možnosť voľby.

MAHONEY, M., 1991. Legal images of battered women: Redefining the issue of separation. *Michigan Law Review*, 90, s. 1 - 89.

MCCART, M., SMITH, D., SAWYER, G., 2010. Help seeking among victims of crime: A review of the empirical literature. *Journal of Traumatic Stress*, 23(2), s. 198–206.

Ministerstvo spravdlivosti SR, 2022. Dôvodová správa.

Ministerstvo spravdlivosti SR, 2017. Dôvodová správa.

MURRAY, S., POWELL, A., 2009. What's the problem?. *Violence against women*, 15(5), s. 532-552.

PIETRUCHOVÁ, O., KURUC, A., BURAJOVÁ, B., 2017. Základný odhad nebezpečenstva. Príručka pre policajtov a policajtky prvého kontaktu. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

PROCHASKA, J., DICLEMENTE, C., 1984. *The transtheoretical approach: Crossing traditional boundaries of change*. Homewood: Dow Jones/Irwin.

RUMPTZ, M., SULLIVAN, C., 1996. *The Impact of Economic Dependence on Female*. Portland, Association for Women in Psychology.

SENER, K., CALDWELL, K., 2002. Spirituality and the maintenance of change: A phenomenological study of women who leave abusive relationships. *Contemporary Family Therapy*, 24, s. 543 – 564.

SHALANSKY, C., ERICKSEN, J., HENDERSON, A., 1999. Abused women and child custody: Ongoing exposure to abusive ex-partners. *Journal of Advanced Nursing*, 29, s. 416 – 428.

SHURMAN, L., RODRIGUEZ, C., 2006. Cognitive-affective predictors of women's readiness to end domestic violence relationships. 21, s. 1417 – 1439.

SIEGEL, D. J., 1999, 2012. *The Developing Mind: How Relationships and the Brain Interact to Shape Who We Are*. 2 ed. New York: The Guilford Press.

SMIKOVÁ, E., 2019. Metodika pre prácu s obeťami trestných činov v špeciálnych výsluchových miestnostiach. Bratislava: Prezídium PZ SR.

STARK, E., 2007. *Coercive Control: How men entrap women in personal life*. Oxford: Oxford University Press.

SULLIVAN, M., BYBEE, D., 2004. Using Longitudinal Data To Understand the Trajectory of Intimate Partner Violence Over Time

SULLIVAN, C., 1991. Battered Women as Active Helpseekers. *Violence Update*, 1(12), s. 10-11.

SULLIVAN, C., BASTA, J., TAN, C., DAVIDSON, W., 1992. After the Crisis: A Needs Assessment. *Violence and Victims*, 7(3), s. 267–275.

VATNAR, S. 2012. Does Separation or Divorce Make any Difference? An Interactional Perspective on Intimate Partner Violence with Focus on Marital Status. *Journal of Family Violence*, 27, s. 45-54.

WALKER, L., 1979. *The battered woman*. New York: Harper & Row.

Walker, L., a iní, 1995. *Domestic Violence & The Courtroom Understanding The Problem... Knowing The Victim*. Williamsburg, VA: American Judges Foundation, Inc., National Center for State Courts.

WAVE, De Montfort University, 2012. *Coordinated Action Against Domestic Abuse (CAADA)*. Viedeň: De Montfort University

WUEST, J. , MERRITT-GRAY, M., 2001. Beyond survival: Reclaiming self after leaving an abusive male partner. *Canadian Journal of Nursing Research*, 32, s. 79 – 94.

Páchateľ trestnej činnosti

kpt. JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra vyšetrovania

Kriminologicko-taktické aspekty s ohľadom na históriu násilia a nebezpečenstvo opakovanej viktimizácie Kriminologická charakteristika páchatel'a trestnej činnosti, osobnosť páchatel'a, procesuálny, štrukturálny prístup a multifaktorové prístupy k páchatel'ovi domáceho násilia, vzťah obeť a páchatel'a.

Tak ako je podstatne dôležité venovať pozornosť obeť trestného činu, tak je nesmierne dôležité, aby sme sa zaoberali aj samotnou osobou páchatel'a. Je logické, že v rámci trestného práva je záujem zameraný na stíhanie a potrestanie páchatel'a, avšak máme za to, že páchatel'ovi trestného činu je potrebné sa venovať komplexne a nahliadať na neho multidisciplinárnu optikou. Obraz páchatel'a, popis jeho osobnosti je dôležitým zdrojom pre pochopenie a vysvetlenie jeho kriminálneho správania a následne i pre správne zaobchádzanie s ním.

Činnosť vyšetrovateľa je nesmierne náročná a je dôležité si uvedomiť, že vyšetrovateľ je potrebné, aby disponoval množstvom poznatkov z oblasti trestného práva, kriminológie, psychológie, penológie a pod., aby mohol a vedel efektívne a účelne vykonávať svoju prácu.

Na získavanie poznatkov o páchatel'och, na vyšpecifikovanie odlišností páchatel'a od ostatných ľudí slúžia kriminologické výskumy. Tieto kriminologické výskumy čerpajú vedecké a odborné poznatky z viacerých relevantných zdrojov, ktoré im následne napomáhajú definovať formy popisu psychických a fyzických vlastností páchatel'ov trestných činov.

Podstatné skutočnosti pri kriminologických výskumoch čerpajú odborníci z:

- ✓ kazuistik,
- ✓ štatistických ukazovateľov, vyhodnotenia dát
- ✓ a kriminálneho profilu páchatel'ov.

Je však veľmi podstatné, aby sme si vymedzili samotnú podstatu vnímania páchatel'a trestného činu aj v rámci multidisciplinárneho profilu.

Trestné právo

Platná legislatíva a platné právne predpisy upravujú samotný pojem páchatel'a v § 19 ods. 1 a ods. 2 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov (ďalej už iba „Trestný zákon“). „Páchateľ trestného činu je ten, kto trestný čin spáchal sám. Páchateľom trestného činu môže byť fyzická osoba a právnická osoba za podmienok ustanovených osobitným predpisom.“

V zmysle § 19 ods. 1 Trestného zákona je páchatel'om osoba, ktorá:

- naplnila znaky niektorej skutkovej podstaty uvedených v osobitnej časti Trestného zákona,
- sa dopustila činnosti v tejto skutkovej podstate popísanej alebo si aspoň vytvorila podmienky na spáchanie zločinu alebo svoje konanie bezprostredne smerovala k dokonaniu trestného činu a
- je trestne zodpovedná.¹

¹ HENCOVSKÁ, M. Trestné právo hmotné I. základy trestnej zodpovednosti. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2000, s. 63.

Z uvádzaného výkladu § 19 ods. 1 Trestného zákona teda vyplýva, že páchatelom trestného činu je osoba, fyzická osoba, ktorá svojím konaním naplnila znaky skutkovej podstaty trestného činu uvedeného v osobitnej časti Trestného zákona, prípadne osoba, ktorá sa svojím konaním o spáchanie trestného činu pokúsila. To znamená, že sa predpokladá samotné páchatelstvo.²

Páchatelom trestného činu však môže byť aj osoba, ktorá spáchala trestný čin v súčinnosti s inou osobou. V tomto prípade je možné hovoriť o spolupáchatelstve. V súvislosti s trestnou zodpovednosťou páchatel'a je potrebné poukázať aj na § 22 a § 23 Trestného zákona, v ktorých sú vymedzené okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť páchatel'a. Trestný zákon okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť páchatel'a vymedzuje v negatívnom slova zmysle.

Uvádzané je dôležité si uvedomiť v súvislosti s určením podmienok, ktoré definujú kto môže byť páchatelom trestného činu. Podmienkou trestnej zodpovednosti páchatel'a je v zmysle ustanovení Trestného zákona predpokladaný vek a príčetnosť.³ V kontexte uvedených ustanovení je páchatelom osoba, ktorá dovŕšila 14. rok svojho veku a v čase spáchania trestného činu bola príčetná.

Kriminológia

Kriminológia zohľadňuje pri charakteristike páchatel'a špecifikáciu prostredníctvom trestného práva a rozširuje svoj záujem aj o páchatel'ov, ktorí nie sú trestne zodpovední alebo sú nepričetní, ako aj o ľudí prispievajúcich k pretrvávaniu negatívnych spoločenských javov.⁴

Kriminológia rozumie pod pojmom „páchatel“ nie len osoby, ktoré sa dopustili trestného činu, ale i niektoré osoby, ktoré orgány činné v trestnom konaní trestne nestíhajú. Skúma aj jedincov, ktorí svojím vekom alebo stavom vedomia presahujú hranicu vymedzenú trestným právom. Zaoberá sa aj osobami, ktoré si už svoj trest za spáchaný trestný čin odpykali, ale aj potenciálnymi páchatel'mi. Kriminológia sa zaoberá aj o osobami, ktoré sa vyznačujú tzv. „sociálno-patologickým správaním“, ako sú napr. gambleri, prostitútky, narkomani a pod.⁵

Okrem kvantitatívneho existuje aj kvalitatívny rozdiel medzi ponímaním páchatel'a trestného činu v trestnom práve a v kriminológii. Trestné právo chráni literu zákona hľadá presvedčivé fakty (dôkazy) jeho porušenia. Kriminológia objasňuje aj príčiny páchatel'ovej trestnej činnosti v širších súvislostiach. Zaujímajú ju individuálna stránka trestnej činnosti ako aj jej sociálne, resp. spoločenské determinanty.

Kriminológia tieto charakteristiky skúma nielen preto, aby bolo možné komplexne pochopiť osobnostné determinanty správania páchatel'a, ale zároveň sa snaží predikovať (odhadnúť) jeho budúci vývoj. Dané poznatky výrazne ovplyvňujú kvalitu resocializácie páchatel'a a efektívne resocializačné programy.

Aby sme vedeli poznávať detailne a špecificky osobnosť páchatel'a trestného činu, následne s dôrazom na páchatel'a trestného činu domáceho násillia je bezpodmienečne potrebné poznať osobnosť človeka ako takú, vo všeobecnej rovine. Iba precíznym vnímaním osobnosti páchatel'a práve orgánmi činnými v trestnom konaní je možné následne efektívne pristupovať k samotnému páchatel'ovi.

² STIFFEL, H., TOMAN, P., SAMÁŠ, O. Trestný zákon : stručný komentár. 2. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, str. 698.

³ MADLIAK, J. a kol. Trestné právo hmotné I.. Všeobecná časť. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010, s. 168.

⁴ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Význam kriminológie pre vzdelávanie právniká. In Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike. ZBORNÍK z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 29. a 30. mája 2018 v Piešťanoch, s. 88.

⁵ GAULIEDER, H. Osobnosť páchatel'a kriminality z hľadiska psychopatológie so zameraním na vybrané psychické poruchy a poruchy osobnosti. In Kriminológia ako súčasť trestnej politiky: pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám. Vydání první. Praha: Leges, 2018, s. 40.

Osobnosť ponímame ako organický celok duševného života človeka, zahŕňajúci biologický základ jedinca ako aj spoločenské podmienky života vrátane spoločenských vzťahov. Jednotná definícia osobnosti z hľadiska psychológie neexistuje, mení sa s jednotlivými psychologickými smermi. Môžeme však uviesť, že osobnosť je zložená zosúhrnu konkrétnych vlastností, procesov, stavov, návykov, postojov, ktoré tvoria celkovú štruktúru, dynamiku a individualitu konkrétneho človeka. Uvádzané sa navonok prejavuje charakteristickým a špecifickým správaním osoby. Osobnosť a teda i jej významnosť charakterizuje niekoľko znakov, ktorými sú najmä charakter človeka, temperament a celková telesná konštrukcia. Tiež sú špecifickými znakmi schopnosti, z ktorých významnú úlohu zohráva inteligencia, ale na utváranie osobnosti majú vplyv aj dedičné (vrodené) dispozície, sociálne prostredie, výchova a podmienky, v ktorých človek vyrastá a biologickým základom osobnosti je nervová sústava.⁶

Osobnosť je možné teda definovať ako individuálnu jednotu biologických, psychologických a sociálnych aspektov, ktorá je utváraná vo vzťahoch medzi ľuďmi v spoločnosti. Ovplyvňujú ju endogénne faktory, teda vnútorné faktory, medzi ktoré patrí typ nervovej sústavy, vlastnosti osobnosti, poruchy intelektu a exogénne faktory, čiže vonkajšie faktory, faktory prostredia, medzi ktoré patria spoločensko-sociálne faktory, vplyv rodinného prostredia, vplyv školy, rovesníkov a životného prostredia.⁷

Osobnosť človeka sa samozrejme vyvíja a preto je tiež dôležité rozlišovať základne etapy vývoja osobnosti:

- prenatálne obdobie,
- novorodenecké obdobie (prvý mesiac po narodení),
- dojčenské obdobie (do konca prvého roku života),
- obdobie batolaťa (druhý a tretí rok),
- predškolský vek (končí sa nástupom do školy),
- mladší školský vek (asi do 11-12 rokov),
- obdobie dospievania (obdobie puberty = 11-15 rokov a obdobie adolescencie = 15-20 rokov),
- raná a stredná dospelosť (od 20-25 rokov do 40-45 rokov),
- neskorá dospelosť (40-45 až 60 rokov),
- staroba.

Osobnosť, na základe uvádzaného, tvorí biologická, psychologická a sociálna vrstva. V porovnaní je možné uviesť, že osobnosť páchatel'a kriminality je organizovaným a dynamickým celkom, ktorý robí páchatel'a jedinečným vo vzťahu k iným páchatel'om. Jeho osobnostné charakteristiky je možné porovnávať s charakteristikami osobností iných páchatel'ov. Tak ako štruktúru osobnosti, aj osobnosti páchatel'a tvoria: schopnosti (inteligencia, tvorivosť), temperament (emocionalita), postoje a motívy.

Inteligencia páchatel'a

Inteligenciou sa rozumie schopnosť jedinca prispôbovať sa (adaptovať sa) podmienkam vonkajšieho prostredia a ich zmenám. V širšom slova zmysle sa pod inteligenciou rozumie aj schopnosť riešiť problémy v spoločnosti a schopnosť učiť sa. Na účely poznania inteligencie páchatel'a sa v trestnom konaní využíva najmä znalecké skúmanie osobnosti.

⁶ HŘEBÍČKOVÁ, M. Pětifaktorový model v psychologii osobnosti. Grada Publishing as, 2011, s. 24.

⁷ KAFKA, J., KOVANIČOVÁ, M., PÁLOVÁ, E. K otázke osobnosti. Základné konštrukcie, metodológia, dynamická štruktúra osobnosti. Psychiatria, 2004, 11: s. 15.

Inteligencia jedinca sa následne určuje pomocou intelligenčného kvocientu IQ, ktorý je rozčlenený do niekoľkých pásiem:

- priemernému pásmu zodpovedá hodnota IQ na úrovni 90 až 110 (najpočetnejšia skupina ľudskej populácie spadá do tohto pásma),
- interval od 70 do 89 IQ predstavuje mentálnu subnormu,
- hornou hranicou pásma mentálnej retardácie je hodnota IQ 69,
- ľahká mentálna retardácia (debilita) sa pohybuje v pásme IQ hodnôt od 50 do 69.⁸

Z pohľadu kriminológie je významná mentálna subnorma a tiež ľahká mentálna retardácia. Osoby s hlbším stupňom retardácie sa len zriedkavo dopúšťajú trestnej činnosti, keďže sami sú odkázané na pomoc a starostlivosť iných. Náročnosť trestnej činnosti často presahuje mentálne možnosti týchto osôb. U osôb, ktoré sa pohybujú v nižších intelligenčných pásmach, je typická minimálna kontrola správania sa. Veľmi časté sú afektové stavy a emocionálne explózie, ktoré vedú až k ublíženiam na zdraví. Intelekt plní v štruktúre osobnosti úlohu „mentálnych brzd“. To znamená, že sa podieľa na kontrole správania sa. S klesajúcim intelektom sa znižuje aj vnútorná kontrola správania osobnosti. Subnormálni páchatelia majú taktiež schopnosť ospravedlňovať svoje správanie v podobe trestného činu. Subnormálni a retardovaní jedinca majú často problém kontrolovať svoje pudy, čo vedie k sexuálnym deliktom.⁹

Upriamujeme však pozornosť na to, že ani priemerný a nadpriemerný intelekt nezaručuje bezúhonnosť človeka. Nadpriemerný a vysoký intelekt je častozneužívaný na páchanie zložitej, rafinovanej a detailne pripravovanej trestnej činnosti.

Temperament páchatel'a (emocionalita)

Predstavuje schopnosť vnútorného prežívania emócií. Dôležité sú najmä miera citlivosti, intenzita prežívania, dĺžka emocionálneho prežívania vnemu alebo podnetu a tiež prejav emócií navonok. Všetky tieto aspekty emocionality je možné hodnotiť z hľadiska primeranosti alebo neprimeranosti vzhľadom na určité situácie. Emócie sú schopné vyvolávať pocit psychickej pohody alebo nepohody, čím ovplyvňujú aj zvyšné psychické procesy. V dôsledku emócií sa u jedinca vytvára aj obranný mechanizmus. Je prirodzeným prejavom fungovania zdravého organizmu. Môže viesť ku skresleniu situácie alebo údajov uložených v pamäti. Takto podstatne komplikuje činnosť znalcov aj vyšetrovateľov.¹⁰

Temperament je vrozený, ovláda naše city aj reakcie, tempo. Vlastné temperamentové vlastnosti vidíme ťažko, ľahšie je sledovať ich u druhých ľudí. Ako prvý sa zaoberal temperamentom človeka lekár zo starovekého Grécka, Hippokrates.

⁸ LYNN, R., VANHANEN, T. IQ and global inequality. Washington Summit Publishers, 2006, s. 12.

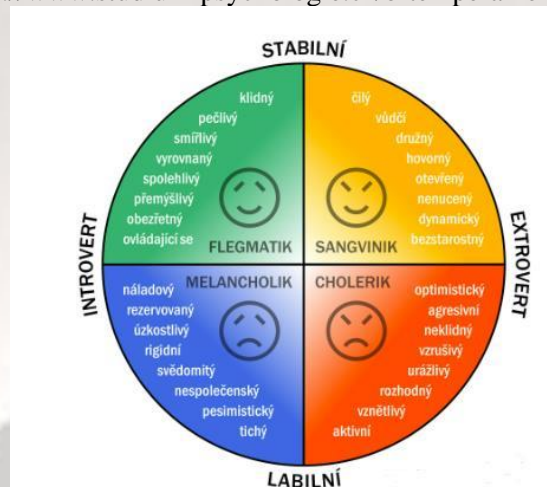
⁹ MEARS, D., P., COCHRAN, J. C. View all authors and affiliations. Volume 40, Issue 11. <https://doi.org/10.1177/0093854813485736>.

¹⁰ GAŠPIERIK, L., REITŠPÍS, J., GAŠPIERIK, M. OSOBNOSŤ PÁCHATEĽA. Interdisciplinárny vedecký workshop o hodnotení účinnosti integrovaných bezpečnostných systémov pomocou expertných systémov. IBSES 2012. 22.3. 2012, s. 6.

Rozlišuje nasledovné temperamentové typy:

Obrázok č. 1: temperamentové typy.

Zdroj obrázku: <https://www.studium-psychologie.cz/o-temperamentu/temperament.html>.

V kontexte uvádzaného je potrebné uviesť, že vyšetrovatel' je potrebné, aby rozoznával jednotlivé temperamentové typy a na základe toho na jednej strane pristupoval k samotnému páchatel'ovi, ale na strane druhej aj k vyšetrovaniu trestného činu, kedy práve temperament páchatel'a môže mať závažnú výpovednú hodnotu v kontexte celého trestného konania a predikovať jednotlivé situácie, ktoré môžu vzniknúť.

Postoje a motívy páchatel'a

Postoje sú prejavom hodnotiaceho vzťahu človeka k predmetom a javom v jeho okolí. Spoločne s motívmi vedú k určitému správaniu.

Motívy teda určité správanie spúšťajú a postoje tomuto správaniu dávajú konkrétnu podobu.

Motívy možno chápať:

- v užšom slova zmysle, keď predstavujú vnútorné pohnútky,
- v širšom slova zmysle, keď predstavujú akékoľvek, a teda aj nevedomé zámery a ciele.

Motívy vždy odrážajú vnútorný stav. Zameriavajú sa na napĺňanie potrieb v podobe uvedených nedostatkov, nerovnováhy či nadbytku niečoho. Motívom je uspokojenie nedostatku, vyrovnanie rovnováhy alebo odstránenie nadbytku niečoho. Uvedenie si potreby a konanie páchatel'a spája rozhodovacia fáza.

V nej sa vyberá najvhodnejšie správanie, ktoré povedie k dosiahnutiu cieľa. Komplikácie situácie v dôsledku emocionálneho vypätia či stresu vedú k vynechaniu rozhodovacej fázy. To má za následok skratové, impulzívne konania, pri ktorých sa sledované ciele dosahujú najkratšou možnou, hoci neadekvátnou formou správania sa.

Kriminologické charakteristiky páchatel'a trestnej činnosti vyžadujú poznať a poznať:

- vek páchatel'a,
- pohlavie,
- rodinný stav,
- vzdelanie,
- povolanie,
- charakter jeho skupinového a celospoločenského prostredia,
- kriminálnu dráhu (prvopáchatel', recidivista).

Psychologické osobitosti jednotlivých vývinových období - Kriminológia z hľadiska veku rozlišuje nasledujúce *vekové kategórie*:

- ✓ dieťa (od 0 do 15 rokov):
 - predškolský vek (od 0 do 6, resp. 7 rokov),
 - mladší školský vek (do 10 rokov),
 - starší školský vek (od 10 do 15 rokov),
 - ✓ mladistvý (od 15 do 18 rokov),
 - ✓ dospelý (od 18 rokov):
 - mladý dospelý vek (od 18 do 35 rokov),
 - stredný dospelý vek (od 36 do 45 rokov),
 - starší dospelý vek (od 46 do 60 rokov),
 - ✓ seniorský vek (nad 60 rokov).¹¹

Veková hranica páchatel'ov domáceho násillia je síce oproti veku obetí násillia posunutá mierne hore, čo zodpovedá aj dlhodobým trendom sobášnosti v Slovenskej republike (priemerný vek muža pri sobáši je vyšší o dva roky).¹²

Vek páchatel'a je v kriminológii a aj v trestnom práve mimoriadne dôležitý - odráža psychologické osobitosti jednotlivých vývinových období. Každá z týchto vývinových etáp predstavuje rozdielnu dynamiku rozvoja osobnosti vo všeobecnosti, ale aj osobitné riziko sociálneho zlyhania - stať sa páchatel'om či obeťou trestného činu a teda v tejto súvislosti na biologické, psychologické a sociálne osobitosti páchania trestnej činnosti. Touto problematikou sa zaoberá ontogenetická psychológia a z hľadiska možného sociálneho zlyhania poskytuje predstaviteľom práva (vyšetrovateľom, prokurátorom, sudcom, atď.) odporúčania forenzná psychológia. Taktiež je podstatné si uvedomiť, že veľmi veľa páchatel'ov sa už od detstva prejavuje určitými znakmi, ktoré môžu byť typickým znakom následného páchania trestnej činnosti aj v dospelosti.

✓ Dieťa (0 – 15 rokov)

Predškolský vek (od 0 do 6, resp. 7 rokov) je z pohľadu morálneho a osobnostného vývinu aj z pohľadu socializácie najvýznamnejší.

V tomto veku je možné podstatným spôsobom pozitívne aj negatívne ovplyvniť vývoj osobnosti.

Pre vývoj dieťaťa je najdôležitejšie jeho rodinné prostredie (jeho povaha a charakter) a osoby, ktoré sa v ňom pohybujú. V období mladšieho školského veku (od 6, resp. 7 do 10 rokov) sa dieťa prvýkrát dostáva do nového prostredia, konfrontuje sa s ním, stretáva sa s novými autoritami, dostáva sa do nového kolektívu a musí sa prispôbiť novým pravidlám. Toto obdobie je pre dieťa veľmi náročné.

Typické preň môžu byť tieto javy:

- maladaptácia - snahy dieťaťa o prispôbenie sa novému prostrediu, kolektívu aj autoritám môžu viesť k problémom v správaní, neschopnosť prispôbiť sa,
- stigmatizácia, ktorej podstata spočíva v tom, že sa dieťa označí za problémové na základe nekonformného správania. Následne je takto prezentované pred kolektívom spolužiakov aj pedagógov, na základe tohto sa s ním zaobchádza ako s problémovým, za menej vážne porušenia pravidiel je trestané a negatívne vykresľované, počiatkový boj s týmto zaradením vedie iba k ďalším negatívnym reakciám.

Dieťa sa s týmto označením zžíva a začína sa skutočne problémovo správať, nežiaduce správanie nachádza svoje stabilné miesto v osobnosti dieťaťa.

¹¹ TITLOVÁ, M., POLÁK, P. Kompendium kriminológie. Wolters Kluwer, 2018, s. 27.

¹² Štatistický úrad Slovenskej republiky. Sekcia sociálnych štatistik a demografie. Odbor štatistiky a obyvateľstva. 2022.

Pre mladší školský vek (do 10 rokov veku) je typický aj nástup puberty. Objavujú sa prvé záškoláctva, drobnejšie krádeže, prejavy násilia v škole či mimo nej ako dôsledok disharmonického vývinu a vplyvov sociálneho prostredia. Stigmatizované dieťa nemá záujem zlepšiť svoje správanie, lebo ani to nevedie k zmene jeho vnímania. Pridružuje sa vzdor voči autoritám, pocity nepochopenia a podhodnotenia. Dieťa sa snaží vyvolávať situácie, v ktorých sa cíti silnejšie a dominantnejšie. Typické je šikanovanie spolužiakov.

Starší školský vek (od 10 do 15 rokov) je typický prudkým nástupom fyzických a psychických zmien. Dieťa sa odpútava od rodičov, prestáva ich vnímať ako vzory a viac sa orientuje na skupinu vrstovníkov. Pokúša sa zapadnúť do určitej skupiny priateľov a hľadá v nej svoje miesto. Toto obdobie je typické podhodnocovaním seba samého, nadmernou citlivosťou voči reakciám okolia. Mnohé nerozvážnosti, fajčenie, užívanie drog či pitie alkoholu sú spôsobom, ktoré dieťa vníma ako šancu, aby bolo prijaté medzi priateľov. V tomto období sa prehlbuje vzdor voči autoritám.¹³

Časté sú v tomto veku majetkové trestné činy, ktorými si dieťa obstaráva veci, ktorými môže v kolektíve vynikať. Sexuálny vývoj napreduje pred vývojom duševným. Nadväzujú sa prvé vzťahy, získavajú sa prvé sexuálne skúsenosti. Predčasné sexuálne aktivity u dievčat môžu v neskoršom veku viesť k promiskuite a prostitúcii.

Vo veku mladistvých (15 až 18 rokov) sa posilňuje orientácia na skupinu, prehlbuje sa odcudzenie a vzdor voči autoritám. Skupiny mladistvých sa snažia prispieť k riešeniu väčšiny spoločenských kríz a problémov. Realizujú to najčastejšie radikálnymi postojmi a reakciami. Pre radikálne orientované skupiny je typický silný vnútorný mechanizmus, pod ktorého vplyvom sa jedinec správa podstatne odlišne, ako v rámci bežných okolností. Práve tieto skupiny poskytujú pocit anonymity, ktorý vedie k strate pocitu zodpovednosti za svoje činy a skutky. Snaha o zapáčenie sa, vyrovnanie sa vrstovníkom a vyniknutie v skupine vedie k majetkovým trestným činom. Pocity menejcennosti a podhodnotenia sa často kompenzujú násilným a agresívnym správaním. Objavuje sa vandalizmus, výtržníctvo, ale veľmi často aj šikanovanie.¹⁴

Hranica dospelosti je stanovená na 18 rokov veku, ale proces dospievania je veľmi náročný a individuálny. Iba zriedkavo sa jeho dovŕšenie stotožňuje s dosiahnutím 18.-teho roku veku. Preto aj po dosiahnutí tohto veku sa v správaní jedincov môžu objaviť formy správania typické pre adolescentný vek. Na dospelého človeka, samozrejme, kladie spoločnosť značné nároky. Jedinci krátko po dovŕšení dospelosti sú s nimi konfrontovaní a prirodzene pre ich osobnosť predstavujú veľkú záťaž. Uvádzané môže viesť k problémovému a násilnému správaniu. Pri páchateloch násilných trestných činov je tiež v mnohých prípadoch potvrdené, že si osvojujú zo svojho prirodzeného prostredia (z rodiny) práve násilné správanie a aplikujú ho aj vo svojom okolí. Jeho pretrvávanie v dospelosti je odôvodňované rodinnou anamnézou. Mladá dospelosť ako obdobie na začiatku dospelosti je charakteristická významnými zmenami v živote: mení sa predovšetkým postavenie človeka v spoločnosti, sociálne vzťahy v skupine vrstovníkov, v partnerstve, v práci, ale i charakteristika osobnosti.¹⁵

Za najväčšie problémy tohto obdobia sa považujú: nezamestnanosť, ktorá krátko po ukončení vzdelávania dokáže výrazne demotivovať, majetková trestná činnosť, ktorou sú pokrývané potreby každodenného života, násilná trestná činnosť ako dôsledok nezamestnanosti a absencie potrebného príjmu.

¹³ KOPČANOVÁ, D., KOPÁNYIOVÁ, A., SMIKOVÁ, E. Metodická príručka pre zamestnancov a zamestnankyne poradenských zariadení v rezorte školstva SR. Príručka je určená na predchádzanie extrémizmu, antisemitizmu, xenofóbie a ostatným formám intolerancie v školskom prostredí, 2016, s. 27.

¹⁴ MARCELA TITTOVÁ, M., POLÁK, P. Kompendium kriminológie. Wolters Kluwer, 2018, s. 30.

¹⁵ MILLOVÁ, K. Mladá dospelosť. In Blatný, M. Psychologie celoživotního vývoje. Vydání první. Praha: Karolinum, 2016, s. 120.

Štruktúra kriminality dospelých z hľadiska veku dominantné postavenie (viac ako 50 %) sa pripisuje mladým dospelým (18 až 35 rokov), iba o niečo menší podiel patrí osobám v strednom dospelom veku (36 až 45 rokov), so zvyšujúcim sa vekom postupne klesá podiel na kriminalite - skupina seniorov (nad 60 rokov) sa na celkovej kriminalite podieľa iba minimálnym percentom.¹⁶

Tieto poznatky neovplyvňujú len samotnú právnu prax, ale zohrávajú významnú úlohu v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti, ako aj v preventívnych aktivitách na všetkých jej úrovniach.

Pohlavie páchatel'a

Napriek väčšiemu počtu žien v celkovej populácii prevládajú muži ako páchatelia trestných činov.¹⁷ Prevalha mužov v tomto smere je dostatočne známa a vyplýva z fyzických a psychických rozdielov medzi mužmi a ženami, napr. podľa viacerých výskumov sú dospelí muži v priemere o 13 cm vyšší a o 9 až 13 kg ťažší, majú viac svalovej hmoty a o 12 percent menej tuku ako ženy. Taktiež aj u páchatel'ov domáceho násillia je typickým páchatel'om v kontexte pohlavia muž.

Vzdelanie páchatel'a

Vzdelanie je dynamickým faktorom, ktorý postupom času nadobúda významnejšiu úlohu pri poznávaní páchatel'ovej osobnosti a pri poznávaní jeho sociálneho správania. Je možné konštatovať, že na jednej strane existujú predispozície z minulosti, kedy sa vyznačovali páchatelia nedokončeným základným vzdelaním alebo so značnými problémami pri štúdiu a naopak v dnešnej dobe, kedy v čoraz vyšších intenciách nadobúda charakter sofistikovanejšia ekonomická trestná činnosť, kedy sú páchatel'mi vzdelaní páchatelia, často i s vysokoškolským vzdelaním. Jeden z podstatných mýtov domáceho násillia sa dotýka priamo vzdelania páchatel'a. U väčšiny ľudí sa v predstave ihneď vybaví jedinec, ktorý má dosiahnuté základné, či stredné odborné vzdelanie a vo svojej činnosti je to neúspešná osoba. Je to však len mylná predstava.¹⁸

Vzdelanostná štruktúra páchatel'ov domáceho násillia zodpovedá štruktúre celkovej populácie. Môže to byť teda osoba, ktorá jednak nedokončila povinnú školskú dochádzku, ale aj osoba, ktorá vyštudovala tú najlepšiu univerzitu na svete. Možno teda konštatovať, že domáce násillie nie je podmienené vzdelaním páchatel'a. Mnoho z násilníkov môže patriť k vzdelaným, ale aj spoločensky aktívnym a významným vo svojej pracovnej sfére a napriek tomu, za múrmi domova týrajú svoju partnerku či manželku. Z pohľadu páchatel'a teda na dosiahnutom vzdelaní nezáleží.¹⁹

V súvislosti s domácim násillím je dôležité poukázať na finančné zabezpečenie páchatel'ov. Rovnako ako vzdelanie páchatel'ov, tak aj ich finančné zabezpečenie a ich ekonomický status sprevádza viacero mýtov. Realita je však taká, že domáce násillie sa dotýka ktorýchkoľvek rodín, či už finančne veľmi dobre zabezpečených alebo naopak tých, ktoré nie sú až tak dobre finančne zabezpečené. V oblasti finančného zabezpečenia rodín s výskytom domáceho násillia sa v poslednej dobe sústreďujú odborníci na rozmáhajúci sa fenomén „zelených vdov“. Tento pojem označuje priateľky či manželky úspešných a bohatých mužov. Tie sú finančne a materiálne zabezpečené, nepracujú a žijú v luxuse.

Jedinou povinnosťou, ktorú v tomto vzťahu majú, je starať sa o partnera, domácnosť a deti.

¹⁶ Evidenčno-štatistický systém kriminality.

¹⁷ Evidenčno-štatistický systém kriminality.

¹⁸ HOLCR, K. a kol. Kriminológia. Bratislava: Iura Edition, 2008, s. 68.

¹⁹ ČECH, J. a kol. Psychológia pre políciu a justíciu. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda, 2005, s. 57.

Čo sa týka spoločenských kontaktov, tie „vd'aka“ mužovi väčšinou nemajú žiadne, ten ich obmedzuje a v podstate tieto ženy žijú v izolácii. Domáce násilie sa teda vyskytuje vo všetkých vrstvách bez ohľadu na finančné zabezpečenie rodiny.

Je nutné ale povedať, že rovnako ako nezamestnanosť, tak aj chudoba je rizikovým faktorom, ktoré odborníci radia medzi faktory vedúce k vzniku domáceho násillia.²⁰

Osobnostný profil páchatel'a domáceho násillia

Osobnosť páchatel'a trestnej činnosti putá mimoriadnu pozornosť kriminológie. Pojem osobnosť pochádza z latinského slova „persóna“. Maska antického herca zvýrazňovala charakteristické vlastnosti role, ktorú hral. Kriminálne činy, napr. lúpeže v bankách nás učia, že maska zároveň skrýva skutočnú tvár páchatel'a. Preto exkurz do osobnostných vlastností páchatel'a trestných činov umožňuje hlbšie preniknúť do ich podstaty.²¹ V súčasnej dobe existuje veľké množstvo charakteristík, či názorov na definíciu osobnosti. Súčasnú učebnicu kriminológie svedčia o tom, že kriminológia stále využíva definície a poznatky psychologickéj vedy.

Osobnostný profil veľkej väčšiny páchatel'ov domáceho násillia možno charakterizovať nasledujúcim spôsobom: prenesenie viny na dôvody vonkajšieho rozsahu - agresori vo veľkej miere hľadajú dôvody, prečo k násilliu prišlo všade možné, len nie u seba. Svoje konanie ospravedlňujú hlavne pred sebou samým, pred okolím vrátane obete. Príčinu svojho agresívneho konania pripisujú dôvodom, ktoré sú mimo ich vôle, či mimo ich rozsah. Takýmto dôvodom môže byť napr. požívanie alkoholu, provokácie obete či podstúpenie stresu v zamestnaní.

Keďže spoločenská mienka páchanie násillia odsudzuje, robia muži, ktorí sa ho dopúšťajú, všetko preto, aby zaň nemuseli prevziať zodpovednosť. V tom, ako sa so svojim násilným správaním vyrovnávajú, ako ho vysvetľujú, ako ho obhajujú či popierajú, môžeme identifikovať spoločné znaky. Poznanie spôsobov a stratégií, akými sa páchatel' snaží zbaviť zodpovednosti za násillie, je obzvlášť užitočné pre profesionálov, ktorí sú v rámci spoločenského systému zapojení do kontaktu s násilníkom: OČTK, súdy, atď. Násilník sa totiž neraz usiluje prostredníctvom manipulácie získať týchto ľudí na svoju stranu, ochromí ich argumentmi, má vysvetlenie takpovediac „na všetko“.

Dôvodov má viacero. V prípade prebiehajúceho trestného konania sa snaží vyhnúť trestnej zodpovednosti, v otázke starostlivosti o deti zasa usiluje zneužiť kompetencie úradov v neprospech partnerky.

Domáceho násillia sa najčastejšie dopúšťajú muži, ktorí vyrástli v násilných domácnostiach, boli priamo sami obeťou alebo svedkom násillia v detstve, alebo sa stretli s násillím medzi inými, významnými osobami vo svojom živote. Svoju partnerku berú ako majetok a sú silno žiarliví. Reagujú agresívne, kedykoľvek majú pocit, že by ich partnerkeči matke, dcére mohol iný muž venovať pozornosť. Tieto ženy nie sú schopné presvedčiť hoo svojej neviny a to aj napriek tomu, že muži monitorujú každý ich krok, to niekedy až do extrémnej podoby (napr. prehľadávajú jej poštu, odposlúchajú mobilné hovory a pod.). Vyznávajú tradičné hodnoty a veria predstave, že muži majú právo biť ženy, že sú ženám nadriadené a že je svoju ženu normálne občas „preplesknúť“. Násillie na žene, deťoch či iných osobách je pre nich jednoducho súčasť mužskej role. Majú násilnícke sklony - akceptujú násillie ako jediný nástroj a prostriedok riešenia situácií. Vykazujú problematické sexuálne správanie - pohlavný styk nevnímajú ako prejav lásky medzi mužom a ženou, ale ako akt moci a v jeho priebehu si posilňujú mužskú dominanciu. Majú „dvojitú“ tvár - na jednej strane sú pozorní a starostliví, na strane druhej agresívni a vulgárni.

²⁰ Kdo jsou tzv. zelené vdovy? Národní linka pro odvykání. [online]. [cit. 2023.08.12.] Dostupné online <https://chciodykat.cz/clanky/kdo-jsou-tzv-zelene-vdovy/>.

²¹ KUBÁNI, V. Všeobecná psychológia. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 116.

Táto vlastnosť je pre obeť či ostatných členov veľmi máťúca, pretože jeden deň dokáže svoje partnerku či manželku zbit', na druhý deň ju zahŕňa láskou.²²

Obrany páchatel'ov násilia, ktorými sa bránia prijatiu zodpovednosti, kategorizujú rôzni autori odlišne. Uvádzaná kategorizácia je dielom autorov Isdal, Rakil a je doplnená o pohľad, ktorý používa nórske centrum pre mužov „Reform“ v manuáli k svojmu Kurzu zvládania hnevu.²³

– **Prehliadanie**

Prehliadanie predstavuje základný princíp obrany pred zodpovednosťou. Spočíva v utajovaní, resp. ukrývaní násilia za múrmi domácnosti, aby sa o ňom nedozvedelo okolie. Muž preto o násilí mlčí, predstiera, že sa nič nedeje, prípadne tvrdí, že si na nič podobné nespomína. Jeho verejný „imidž“ ostro kontrastuje s tým, ako sa doma správa k partnerke. Na verejnosti dbá na uhladené spôsoby, aby v nikom nevzbudil podozrenie. O to viac, ak má vyšší spoločenský status. Prehliadanie býva spojené s hrozbou partnerke, aby o násilí neinformovala širšiu rodinu, priateľov alebo políciu. V praxi sa niekedy objavujú aj prípady zakazovania návštevy lekára, ktoré tiež môže viesť k odhaleniu. Snaha nenechať sa odhaliť a zabrániť tak zásahom okolia napomáha mužovi udržiavať vo vzťahu prevahu. Je motívom k ďalšej izolácii ženy, k jej dôslednej kontrole a zastrasovaniu, umožňuje teda, aby násilie vo vzťahu pretrvávalo.

– **Popretie**

Popretie je relatívne častá, primitívna stratégia, ktorá spočíva v tvrdení násilníka, že k ničomu nedošlo, resp. nedochádza. Využíva sa masívne, násilník niekedy aj zoči voči dôkazom vytrvalo odmieta pripustiť čo i len najmenší násilný skutok.

– **Bagatelizácia**

Bagatelizácia je cielené znižovanie rozsahu, alebo závažnosti násilia na minimum. Bežne sa stretávame s tvrdeniami, ako „bola to len obyčajná manželská hádka“, „odsúdili ma za obyčajnú facku“, „bolo to iba nedorozumenie“, či „stalo sa to iba párkrát“.

– **Fragmentácia**

Fragmentácia na prvý pohľad pripomína bagatelizáciu násilia („Udrel som ju len párkrát“), je však skôr odrazom odlišného vnímania násilia vo vzťahu. Pri fragmentácii muž celý komplex a sled násilia redukuje na jeden izolovaný incident bez vzťahuk minulosti či budúcnosti, akési vybočenie z rámca, výnimku, ktorá azda o ničom nevyvedá. Žena naopak vníma násilie ako dominantnú charakteristiku vzťahu, ktorej tiaž je neustále prítomná.

– **Externalizácia**

Často používaným typom obrany je externalizácia, ktorá predstavuje presun zodpovednosti za násilné správanie na inú osobu, faktor či okolnosti.

– **Normalizácia**

Opis násilia ako niečoho prirodzeného, bežne rozšíreného: „Tak to, skrátka, chodí“, „Bude sa s tým musieť zmieriť“, „Každý chlap by tak reagoval“.

– **Prezentovanie nemožného**

Obrana prezentovanie nemožného zahŕňa tvrdenia o nevyhnutnosti násilného správania: „Nemohol som konať inak“, „Nič iné by nepomohlo“.

– **Strach zo závislosti**

²² ŠEVČÍK, D.; ŠPATENKOVÁ, N. a kol. Domáci násilí. Praha: Portál. 2011, s. 72.

²³ RAKIL, M., ISDAL, P. Nenapravitelní muži, nebo muži, kteří se mohou změnit? O terapii pro muže, kteří páchají násilí na ženách, 2001, s. 25.

Násilníci sú vo väčšine prípadov emocionálne závislími na svojej manželke či partnerke a sú v strachu, že by o ňu mohli prísť. Tento strach je často vnútorne potláčaný a tak postupne vedie k tomu, že sa agresor voči svojej partnerke správa viac a viac majetnícky.

– **Odmietanie a popierania násilia**

Násilníci majú tendenciu zmiernovať vážnosť následkov svojho konania, popierať či dokonca úplne odmietajú svoje násilné správanie. Niektorí dokonca navonok dokážu úplne odsúdiť takéto správanie u niekoho iného, pritom také isté, s rovnakou intenzitou páchajú doma.²⁴

– **Zhostenie sa tradičnej role**

Takýto typ agresora žije v presvedčení, že hlavou rodiny je otec, čo znamená, že má neobmedzenú moc a kontrolu nad ostatnými členmi jeho rodiny. Tiež je v presvedčení, že má kontrolu a zodpovednosť za svoju manželku, kvôli čomu ju núti k tomu, aby sa správala podľa jeho predstáv. Ak to nedosiahne inak, zväčša začne používať fyzické násilie, pretože podľa neho, ako hlava rodiny má na to právo.

– **Nízky stupeň sebavedomia**

Často ide o jedinca, ktorý sa cíti bezmocný a prejav jeho násilného správania vníma ako pokus o to, aby prevzal nad danou situáciou kontrolu. Takýto pokus však prináša len krátkodobé uspokojenie a pocit nadvlády. Mnoho týchto agresorov sa snaží kompenzovať svoj pocit menejcennosti, napr. vo vzťahu s úspešnou partnerkou, ktorá mohla dosiahnuť v určitej oblasti života viac ako páchatel'.

– **Izolácia**

Veľké množstvo násilníkov má v spoločnosti nálepku priateľského a obľúbeného jedinca, majú mnoho priateľov. V skutočnosti si ale od ľudí nechávajú väčší odstup a často len obeť v skutočnosti vie, čoho sú schopní.

– **Emócie vyjadrené zlosťou**

Agresia je pre násilníka jediná akceptovateľná mužská emócia. Iným spôsobom svoje pocity nevie dať najavo pretože je presvedčený o tom, že kto dáva emócie najavo je slabým jedincom. Neschopnosť prejavit' emóciu ho však robí akýmsi spôsobom zraniteľným, čo si uvedomuje a tak v situáciách, kedy sú emócie na mieste sa v ňom hromadí agresia. Tú však nemôže dať najavo, pretože tieto situácie môžu vzniknúť na verejnosti, kde svoje násilie skrýva. To si však následne „vyventiluje“, vynahradí, na svojej partnerke v prostredí domova.²⁵

– **Skúsenosť s násilím v detstve**

Veľa násilníkov, tak ako sme už aj uvádzali, bolo v detstve buď priamo týraných alebo sledovali, ako ich otec bije matku. Takýto spôsob riešenia problémov bol často jediný, ktorý videli a tak sa k nemu uchylujú aj v dospelosti. Je ale potrebné povedať, že nie všetci násilníci pochádzajú z takýchto rodín a nie všetky deti, ktoré majú skúsenosť s násilím v detstve sa musia stať násilníkmi.

– **Kontrolné prvky**

Niektorí páchatelia sú charakteristický svojou slabou kontrolou a impulzívnosťou čo znamená, že sú tzv. „časovanou bombou“. Dôvodom ich agresívneho výbuchu môže byť často len drobnosť, ktorá je v daný moment len poslednou kvapkou. Na druhej strane existujú jedinci, ktorí presne vedú čo robia a svoje konanie si vopred premyslia.²⁶

²⁴ LUPTÁK, J., HUTTA, J., KLEIN, R. Práca s páchatel'mi domáceho násilia. Bratislava: KMC, 2020, s. 26.

²⁵ ŠEVČÍK, D.; ŠPATENKOVÁ, N. a kol. Domáci násilí. Praha: Portál. 2011, s. 53.

²⁶ HOLTROP, K. et al. Exploring Factors That Contribute to Positive Change in a Diverse, GroupBased Male Batterer Intervention Program: Using Qualitative Data to Inform Implementation and Adaptation Efforts, In: Journal of Interpersonal Violence, 2017, Vol. 32, p. 45.

Procesuálny prístup k páchatel'ovi trestnej činnosti

Procesuálny prístup vyžaduje odpoveď na nasledovnú otázku: „Ako dospieva jedinec k psychickej pripravenosti konať kriminálnym spôsobom?“

Odpoveďou je analýza jeho psychických procesov, stavov a vlastností, ktoré aktivizujú trestnú činnosť, udržiavajú ju v chode a vtláčajú jej konkrétnu podobu. Procesuálny prístup k osobnosti páchatel'a sa nezaobíde bez pohľadu do psychických javov sprevádzajúcich trestný čin. Kriminálne správanie okrem psychických procesov môže byť motivované aj hostilitou, túžbou po moci a pod. V anamnéze takýchto páchatel'ov často dominuje nepriateľská atmosféra v rodine a nespravodlivé výchovné praktiky. Často sa vyskytuje fyzické alebo psychické týranie a sexuálne zneužívanie. Dieťa v takejto atmosfére a pri takýchto činoch sníva, uniká do sveta bizarných fantastických predstáv.²⁷

Pocit bezbrannosti bezmocnosti je nahradzovaný predstavami o vlastnej sile a moci, ktorá môže priniesť uznanie spoločnosti.

Maslow už v minulosti upozorňoval na to, že: „Čím vyššia neistota existuje v rovine potrieb „byť človekom“ (sociálne potreby, istota a bezpečnosť), tým výraznejšia vystupuje rovina „byť lepším“ ako kompenzácia (postavenie, moc, uplatnenie, uznanie).“²⁸

Štrukturálny prístup k páchatel'ovi trestnej činnosti

Tento prístup sa na rozdiel od predchádzajúceho kumuluje v tvorbe typologických koncepcií. Pri hľadaní odpovede na otázku, či sa páchatelia vyznačujú špecifickými vlastnosťami v porovnaní s „nepáchatel'mi“ sa určité vlastnosti združujú do určitých skupín.

Typ - komplex vlastností, ktoré síce nevystihujú celú osobnosť, ale sú spoločné väčšiemu počtu osôb. Výskumy potvrdzujú, že čisté typy v skutočnosti neexistujú.

Typológia - syntetizujúci prístup k osobnosti, je to len schéma, ktorá nevystihuje celého jedinca (rozdelenie sústavy osôb do skupín podľa určitého znaku alebo súboru znakov). Metóda umožňujúca triedenie objektov alebo javov pomocou typov.

K najznámejším typológiám, ktoré sú prezentované oddávna v psychológii osobnosti a z ktorých aj vychádza forenzná psychológia a kriminológia, patrí typológia E. Kretchmera a W. H. Sheldona. Tieto typológie vychádzajú z telesnej konštitúcie a predpokladajú jej prepojenosť so psychickým založením osobnosti. V súvislosti s osobnosťou páchatel'ana základe typologických zvláštností uvažujú aj o konkrétnej podobe kriminálneho správania.

Tabuľka č. 1: Konštitučná typológia Kretchmera a typológia Sheldona.

Zdroj tabuľky: DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. Kriminológia. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 125.

Autor	Telesný konštitučný typ	Psychický typ
<i>Kretchmer</i>	<i>ASTENIK (leptosom) – štíhly, úzke ramená, plochý hrudník, tenké dlhé údy so slabým svalstvom, pozdĺžna tvár, skôr menšia hlava, ostrý profil, výraznejšia kostnatosť</i>	<i>SCHIZOTÝMNY – citovo chladný, ale i nadšený, húževnatý až fanatický, činný aj nečinný, zahľadený do seba, uzavretý pred spoločnosťou, neprístupný, dôsledný, systematický, jednostranný, disciplinovaný až asketický</i>

²⁷ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. Kriminológia. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 120.

²⁸ Kriminologická psychológia.
<http://bvsp.open.sk/3.semester/Psychol%C3%B3gia%20pre%20pr%C3%A1vnikov/Kriminologicka%20psychologia-prednaska.pdf>.

<i>Sheldon</i>	<i>EKTOMORFNÝ – slabý rozvoj telesných štruktúr, krehkosť, útlosť, jemnosť tela a tenké končatiny</i>	<i>CEREBROTÓNNY – racionálny, rýchle reagujúci, citovo zdržanlivý, samotársky, vzťahovačný</i>
Kriminálne správanie: drobná majetková kriminalita		
<i>Kretchmer</i>	<i>ATLÉT – silne vyvinuté kosti a svalstvo, široké ramená a hrudník</i>	<i>EPITÝMNY (viskózny) – vnútorne vyrovnaný až flegmatický, húževnatý, málovravný, má nedostatok fantázie a citu, primerane aktívny a spoľahlivý</i>
<i>Sheldon</i>	<i>MEZOMORFNÝ – pevný, silný, vysoká váha, zdatný</i>	<i>SAMATOTÓNNY – sebavedomý, aktívny, dominantný, smelý, agresívny, dobrodružný, málo citlivý, nedostatočne lútostivý a súcitný</i>
<i>Kretchmer</i>	<i>PYKNIK – stredná vška tela, okrúhla hlava, zavalitosť, krátke čelo, mäkké svalstvo, okrúhla a široká tvár</i>	<i>CYKLOTÝMNY – realistický, pevný, prispôsobivý životným situáciám, spoločenský, citovo prístupný, srdečný, prirodzený, otvorený, dôverčivý, má prevažne dobrú náladu, praktik, pôžitkár, zmierlivý, znášavlivý</i>
<i>Sheldon</i>	<i>ENDOMORFNÝ – prevaha zaokrúhlených tvarov, náklonnosť k obezite</i>	<i>VICETÓNNY – spoločenský, pomalšie reagujúci, uvoľnený, znášavlivý, pohodlný</i>
Kriminálne správanie: podvody, ale aj násilné trestné činy		

V aplikačnej praxi podľa výskumov, ale aj skúseností mnohých odborníkov existuje viacero faktorov ovplyvňujúcich domáce násilie. Následne si ich bližšie charakterizujeme.

Faktory ovplyvňujúce domáce násilie

- Individuálne faktory týkajúce sa jednotlivca,
- faktory zakorenené v predstave spoločnosti (sociálne faktory),
- faktory závislé od povahy, charakteru a väzieb, ktoré vo vzťahu vznikajú (faktory vzťahov),
- faktory pôsobiace v určitom uzavretom prostredí, v ktorom žijú subjekty domáceho násillia (faktory príbuzenského spoločenstva).²⁹

Individuálne faktory týkajúce sa jednotlivca

Nízky vek, teda mladosť partnerov, ktorá súvisí s úrovňou ich osobnostnej zrelosti, ich fyzickými a psychickými predispozíciami., v prípade, že sa stanú rodičmi, ich postoja zhostenie sa tejto úlohy, nadmerné požívanie alkoholu alebo iných omamných látok u jedného partnerov, duševné choroby, poruchy, závažné depresívne stavy, silný temperament, emočná labilita, afektivita, nízke pracovné zaradenie s nízkym príjmom, predispozície domáceho násillia, ktoré sú zakódované v jednotlivcoch z ich pôvodného rodinného prostredia (prevažne vtedy, keď boli priamo vystavení domácejmu násilliu domácejmu násilliu, alebo boli svedkom domáceho násillia v detstve).

²⁹ TITTOVÁ, M., PAPÁČEK, P. Factors Contributing To Domestic Violence. International Journal of Entrepreneurial Knowledge, 6(2), 2018, s. 120. doi: 10.2478/IJEK-2018-0019.

Faktory zakorenené v predstave spoločnosti (sociálne faktory)

V spoločnosti existuje rodinné usporiadanie, kde muž zastupuje hlavu rodiny a je jej vodcom a strážcom, hierarchia vzťahov medzi ženou a mužom, v ktorej má žena podradené postavenie, sociálne vnímanie ženy výlučne ako manželky a matky, s ktorým je spojená starostlivosť o domácnosť, muža ako aj výchova detí.

Faktory závislé od povahy, charakteru a väzieb, ktoré vo vzťahu vznikajú (faktory vzťahov)

Hádky a konflikty v partnerských vzťahoch, vzťahoch medzi rodičmi a deťmi alebo medzi deťmi a starými rodičmi a pod., neúplnosť rodín, patologické a kriminálnesprávania v rodinách, nestabilita vo vzťahoch, prílišná dominancia mužov, uprednostňovanie jedného z potomkov, sociálna slabosť rodín a ekonomické nerovnováha.

Faktory pôsobiace v určitom uzavretom prostredí, v ktorom žijú subjekty domáceho násillia (faktory príbuzenského spoločenstva)

Absencia legislatívy, ktorá by účinne a komplexne riešila problém domáceho násillia, ťažkosti pri odhaľovaní a dokazovaní domáceho násillia, relatívne nízke sankcie voči agresorom za ich násilné správanie, benevolencia voči domácemu násilliu, nadhľad voči tejto problematike, nízke sociálne povedomie, právne povedomie, nezáujem.³⁰

V súvislosti s danou problematikou, postavením páchatel'a a obeť domáceho násillia považujeme za podstatné uviesť, že typickým znakom domáceho násillia je postavenie jeho subjektov, agresora a obeť. Toto ich postavenie je výrazne nerovné. Agresor, práve aj kvôli intímneho priestoru rodiny a nepreniknuteľnosťou do rodinných vzťahov dostáva pocit neobmedzenej sily voči obeť. Pociťuje nadradenosť a vlastné postavenie si upevňuje prostriedkami kontroly nad obeť, núti ju ku konaniu priaznivého pre neho, naopak nežiaduce pre obeť. Obeť v tomto vzťahu neprejavuje vlastný názor, kvôli obave z útoku agresora. Rola subjektov domáceho násillia sa počas incidentov nemení. Páchatel'om domáceho násillia zväčša nie je osoba, ktorá používa násillie univerzálne, v iných, bežných situáciách či voči iným ľuďom. Približne iba štvrtinu zo všetkých páchatel'ov, ktorý páchajú násillie vo vzťahoch, možno označiť ako „všeobecne násilných“. Väčšina týchto agresorov je teda násilných len voči svojim partnerom či partnerkám, deťom a 90 % z nich nemá ani záznam v trestnom registri. Mimo intímneho prostredia rodiny a za múrmi domácnosti teda väčšina z nich dodržiava zákony.³¹

Preto aj kvôli uvádzanému je veľmi náročné špecifikovať agresora domáceho násillia a jednotne ho charakterizovať.

„Domáceho agresora nemožno charakterizovať ako jeden určitý typ osobnosti, títo ľudia môžu byť rôzni. Častejšie však mávajú niektoré rizikové vlastnosti, sú nespokojní, neistí a úzkostní, mávajú nízke sebahodnotenie, ktoré kompenzujú násilníckym správaním, majú zvýšenú pohotovosť reagovať zlosťou, sú výbušní, mávajú problémy s ovládaním vlastného správania. Ich vzťah k násilliu je pozitívny, chápu ich ako vhodný prostriedok na riešenie čohokoľvek. Zvyčajne nemajú potrebné sociálne kompetencie, ktoré by im umožnili zvládať bežné problémy únosnejším spôsobom.“³²

Vo všeobecnej rovine sme sa už vyššie v texte venovali typológii páchatel'ov vo všeobecnej rovine, následne poukážeme na typológiu páchatel'ov domáceho násillia.

Typológia páchatel'a domáceho násillia

Osoby, ktoré napádajú svojich partnerov sú často emocionálne závislé, s neistým a nízkym sebahodnotením a často len ťažko ovládajú svoje impulzy. Oproti nenásilným osobám vykazujú väčšiu mieru agresie.

³⁰ TITLOVÁ, M., PAPÁČEK, P. Factors Contributing To Domestic Violence. *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*, 6(2), 2018, s. 123. doi: 10.2478/IJEK-2018-0019.

³¹ LUPTÁK, J., HUTTA, J., KLEIN, R. Práca s páchatel'mi domáceho násillia. Bratislava: KMC, 2020, s. 32.

³² VÁGNEROVÁ, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004, s. 212.

Pre základné rozdelenie páchatel'ov domáceho násilia sme použili dáta z výskumu, ktorý bol vykonaný na 336 mužských páchatel'och. Zloženie týchto páchatel'ov tvorili iba odsúdení, preto výsledok nemožno úplne zovšeobecniť.

Antisociálny/narcistický páchatel'

Jedinec sa príliš nezameriava na peniaze, no väčší problém je pre neho žiarlivosť. V niektorých prípadoch partnerke zakazuje chodiť do práce, aby tá následne bola na ňom ešte viac ekonomicky závislá. Tiež jej zakazuje stretávať sa s inými mužmi. Takúto žiarlivosť si často obhajuje tým, že žiarlivosť je znak lásky. Násilníci tiež očakávajú, že sa o nich bude partner starať a naplní všetky ich potreby a túžby. Väčšinou sa snažia udržiavať si svoju stereotypnú rolu a od svojej partnerky vyžadujú dodržiavanie pravidiel, ktoré sami určili. Často dávajú svojej partnerke najavo, že nikto iný by ju nechcel a bez neho je nikto. Väčšinu svojich emócií nedáva najavo, no prejavuje ich v podobe zlosti, agresie, čo považuje za jediná akceptovateľnú emóciu muža.

Antisociálny páchatel'

Sklon k antisociálnemu správaniu majú často osoby závislé na alkohole alebo drogách. Takéto individuality k tomu často pristupujú z dôvodu pokusu otupiť vlastnú emocionálnu bolesť. Toto otupovanie zhoršuje situácie, kde môže byť násilné správanie pripísané vonkajším silám, teda napr. alkoholu. Násilník si tak ospravedľňuje svoje správanie a zároveň alkohol vyhľadáva, aby ho mohol použiť ako prostriedok ospravedlnenia. Tieto osoby majú tiež problém s empatiou.

Narcistický páchatel'

Títo páchatelia majú tendenciu byť paranoidný a narcistický. Často majú odmietavý postoj. Možno povedať, že problém týchto jedincov plynie z toho, že navonok dokážu predstierať, že veľmi dobre fungujú v práci, rodine či medzi priateľmi. Sú dobrými hercami a často len týraná manželka či partnerka poznajú pravú tvár tohto agresora.

Lahko patologický páchatel'

Uvedený páchatel' má často narcistické sklony. Títo páchatelia nevyjadrujú vysokú úroveň agresie, nemajú suicidálne myšlienky, ani nemajú skúsenosť so zneužívaním v detstve. Takisto ako predchádzajúci typ páchatel'a, aj títo sú veľmi presvedčivými hercami. V spoločnosti sa tvária ako veľmi dobre žijú, či ako sa im darí, no za múrmi domova násilným chovaním týrajú manželku, partnerku, či deti.³³

Emocionálne závislý s hraničnou poruchou osobnosti

Vysoká interpersonálna závislosť, sklon k vysokej miere agresie, často trpí depesiou a/alebo úzkosťou a tiež často obviňuje druhých za svoju situáciu. Častou je skúsenosť s fyzickým či sexuálnym zneužívaním v detstve a tiež sú časté suicidálne myšlienky. Hraničnou poruchou osobnosti bývajú postihnutí ľudia, ktorí nemali možnosť si vytvoriť dostatočnú väzbu s matkou alebo iným človekom v útlom detstve. Títo jedinci hľadajú lásku až možno povedať, že niekoho zúfalo potrebujú a tlačí iného partnera do vzťahu ešte skôr, ako sú sami skutočne pripravení. Vo vzťahu sú potom veľmi závislí a boja sa, že o partnera prídu. Zároveň však odmietajú prejavu náklonnosti partnera ako nedôveryhodné.³⁴

³³ LUPTÁK, J. HUTTA, a kol.: Práca s páchatel'mi domáceho násilia. Bratislava: KMC, 2020, s. 25.

³⁴ RÖHR, H.-P.: Hraniční porucha osobnosti. Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 88.

Holtzworth-Munroe & Stuart v roku 1994 rozdelili páchatel'ov domáceho násilia do 3 špecifických kategórií:

- 1) Človek páchajúci násilie iba v rodine – títo páchatelia obmedzujú svoje agresívne konanie len na rodinných príslušníkov (mimo domova násilie nepáchajú). V týchto prípadoch sa objavujú skôr miernejšie formy násilia, je u nich menšia pravdepodobnosť psychického teroru či sexuálneho násilia. Podľa autorov tejto typológie sem spadá až polovica zo všetkých páchatel'ov domáceho násilie.
- 2) Dysforický, hraničný jedinec - násilné správanie je taktiež zamerané najmä na rodinu, avšak, občas sa násilie prejaví aj mimo domova, na verejnosti. Miernejšie formy postupom času prechádzajú ku stredne závažným, spolu aj so sexuálnym a psychickým zneužívaním. Sú emocionálne nestáli a inklinujú k hraničným a schizoidným poruchám. Častejšie majú problémy s užívaním návykových látok.
- 3) Všeobecne násilná, antisociálna osoba - agresívne ataky sa rozširujú aj na vonkajšie prostredie. V týchto prípadoch už dochádza k závažnému, často až brutálnemu partnerskému násiliu. Časté je užívanie omamných látok a u veľa jedincov sú diagnostikované rysy, či priamo poruchy antisociálnej osobnosti alebo psychopatie (sociopatie).³⁵

Autori Neil Jackson a John Gottman skúmali 63 párov, u ktorých sa vo vzťahu vyskytovalo týranie a porovnávali ich s inými pármí, ktoré síce žili v nespokojnom vzťahu, akurát sa v ňom nevyskytovalo násilie. Dva roky po skončení tohto výskumu prebehli kontrolné rozhovory so skúmanými pármí. Výsledkom toho bolo rozčlenenie typov tyranov na dve základné skupiny, ktoré pomenovali obrazne kobry a pitbully.

Pre páchatel'ov spadajúcich pod typ „kobry“ je charakteristická kontrolovaná, chladná agresia. K násiliu prichádza rýchlo a bez známok emocionálneho rozrušenia. Nemajú žiadne výčitky svedomia, sú presvedčení, že môžu robiť to, čo chcú. Je im proti vôli, keď im niekto hovorí ako sa majú správať. Páchatelia tohto typu nie sú schopní hlbších emocionálnych väzieb, preto k svojim partnerkám nemajú pevné emocionálne puto. V oficiálnom kontakte môžu pôsobiť šarmantne a charizmaticky.

Tyrani v kategórii „pitbull“ predstavujú svojim spôsobom presný opak kobry. Bývajú násilní len voči svojej partnerke a dopúšťajú sa tzv. horkej agresie spojenej so silným emocionálnym rozrušením po tom, čo sa cítia frustrovaní. Sú na partnerke viac závislí a častým dôvodom násilných incidentov býva žiarlivosť a obava, že ženu môžu stratiť. Schylujú sa preto k permanentnej kontrole partnerky.

K výbuchu násilia stačia aj malé, nepodstatné dôvody, napr. z dôvodu, že sa páchatel'ovi zdalo, že ho partnerka v noci podviedla. Na rozdiel od prvej skupiny páchatel'ov sú emocionálne labilní, depresívni a prevažne introverti.³⁶

Ženy ako páchatel'ky domáceho násilia

Rovnako ako muž, aj žena môže byť páchatel'kou domáceho násilia. Táto oblasť ale doposiaľ nie je preskúmaná dopodrobna tak, ako tá mužská. Veľa mužov si totiž nechce priznať, že sú svojou manželkou týraní. Všetky výskumy opakovane poukazujú na to, že v prípade domáceho násilia je muž typickou, násilnou osobou. Rozhodne to však neznamená, že čo muž, to agresor.

³⁵ ČÁP, D.; STOČESOVÁ, V.: Psychoterapeutická práca s pôvodci domáciho násilí. Praha: Portál, s.r.o., 2020, s. 48.

³⁶ ČÍRTKOVÁ, L. Domáci násilí - Nebezpečné rodinné vzťahy ve 21. století. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, s. 5.

Podľa výskumov je možné uviesť, že väčšina (až 80%) mužov nie je násilná, 12% tvoria občasní zneužívatelia a len 8% mužov spadá do kategórie chronických domácich násilníkov.³⁷

Tabuľka č. 2: Špecifikácia násilia páchaného ženami a mužmi.

Zdroj tabuľky: ČÍRTKOVÁ, L. Domáci násilí - Nebezpečné rodinné vzťahy ve 21. stoločí. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, s. 16.

Špecifikácia násilia	Muži ako násilné osoby	Ženy ako násilné osoby
Verbálne násilie	94	83
Fyzické násilie	61	37
Vyhrážanie	29	13
Sexuálne násilie a obťažovanie	29	11
Ničenie majetku druhého partnera	30	16
Ničenie vlastného majetku	6	11
Použitie zbrane	11	24

³⁷ ČÍRTKOVÁ, L. Domáci násilí - Nebezpečné rodinné vzťahy ve 21. stoločí. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020. s. 14.

Použitá literatúra:

- ČÁP, D.; STOČESOVÁ, V.: Psychoterapeutická práca s pôvodci domáceho násilí. Praha: Portál, s.r.o., 2020, 54 s. ISBN 978-80-262-1655-1.
- ČECH, J. a kol. Psychológia pre políciu a justíciu. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda, 2005, 604 s. ISBN 978-80-890-349-1-8.
- ČÍRTKOVÁ, L. Domáci násilí - Nebezpečné rodinné vzťahy ve 21. storočí. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, 308 s. ISBN 978-80-7380-806-8.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Význam kriminológie pre vzdelávanie právnicka. In Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike. ZBORNÍK z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 29. a 30. mája 2018v Piešťanoch, s. 86-102. ISBN 978-80-8054-794-3.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. Kriminológia. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
- GAŠPIERIK, L., REITŠPÍS, J., GAŠPIERIK, M. OSOBNOSŤ PÁCHATEĽA. Interdisciplinárny vedecký workshop o hodnotení účinnosti integrovaných bezpečnostných systémov pomocou expertných systémov. IBSES 2012. 22.3. 2012, s. 5-13. ISBN 978-80-554-055-4-4.
- GAULIEDER, H. Osobnosť páchatel'a kriminality z hľadiska psychopatológie so zameraním na vybrané psychické poruchy a poruchy osobnosti. In Kriminológia ako súčasť trestnej politiky: pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám. Vydání první. Praha: Leges, 2018, s. 39 – 47. ISBN 978-80-7502-279-0.
- HENCOVSKÁ, M. Trestné právo hmotné I. základy trestnej zodpovednosti. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2000, 138 s. ISBN 80-7097-381-1.
- HOLCR, K. a kol. Kriminológia. Bratislava: Iura Edition, 2008, 403 s. ISBN 978-80-807-82-06-1.
- HOLTROP, K. et al. Exploring Factors That Contribute to Positive Change in a Diverse, GroupBased Male Batterer Intervention Program: Using Qualitative Data to Inform Implementation and Adaptation Efforts, In: Journal of Interpersonal Violence, 2017, Vol. 32, p. 45.
- HŘEBÍČKOVÁ, M. Pětifaktorový model v psychologii osobnosti. Grada Publishing as, 2011, 251 s. ISBN 978-80-24-73-380-7.
- KAFKA, J., KOVANIČOVÁ, M., PÁLOVÁ, E. K otázke osobnosti. Základné konštrukcie, metodológia, dynamická štruktúra osobnosti. Psychiatria, 2004, 11: s. 14-21.
- KOPČANOVÁ, D., KOPÁNYIOVÁ, A., SMIKOVÁ, E. Metodická príručka pre zamestnancov a zamestnankyne poradenských zariadení v rezorte školstva SR. Príručka je určená na predchádzanie extrémizmu, antisemitizmu, xenofóbie a ostatným formám intolerancie v školskom prostredí, 2016, 46 s. ISBN: 978-80-89698-20-2
- KUBÁNI, V. Všeobecná psychológia. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 157 s. ISBN 978-80-555-0172-7.
- LUPTÁK, J. HUTTA, a kol.: Práca s páchatel'mi domáceho násilia. Bratislava: KMC, 2020, 45 s.
- LYNN, R., VANHANEN, T. IQ and global inequality. Washington Summit Publishers, 2006, s. 12.
- MADLIAK, J. a kol. Trestné právo hmotné I.. Všeobecná časť. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010, 458 s. ISBN 978-80-7097-825-2.
- TITTOVÁ, M., POLÁK, P. Kompendium kriminológie. Wolters Kluwer, 2018, 88 s. ISBN 978-80-8168-847-8.

- MEARS, D., P., COCHRAN, J. C. View all authors and affiliations. Volume 40, Issue 11. <https://doi.org/10.1177/0093854813485736>.
- MILLOVÁ, K. Mladá dospělost. In Blatný, M. Psychologie celoživotního vývoje. Vydání první. Praha: Karolinum, 2016, s. 117-140. ISBN 978-80-246-3462-3.
- RAKIL, M., ISDAL, P. Nenapravitelní muži, nebo muži, kteří se mohou změnit? O terapii pro muže, kteří páchají násilí na ženách, 2001, s. 25.
- RÖHR, H.-P.: Hraniční porucha osobnosti. Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 88. 112 s. ISBN 978-80-7367-637-7.
- STIFFEL, H., TOMAN, P., SAMÁŠ, O. Trestný zákon : stručný komentár. 2. vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2010, str. 698 – 701. ISBN 978-80-8078-370-9.
- systémov. IBSES 2012. 22.3. 2012. s. 6.
- ŠEVČÍK, D.; ŠPATENKOVÁ, N. a kol. Domácí násilí. Praha: Portál. 2011, s. 72. ISBN 978-80-7367-690-2.
- ŠEVČÍK, D.; ŠPATENKOVÁ, N. a kol. Domácí násilí. Praha: Portál. 2011, s. 53. 98 s. ISBN 978-80-7367-690-2.
- TITTLOVÁ, M., PAPÁČEK, P. Factors Contributing To Domestic Violence. International Journal of Entrepreneurial Knowledge, 6(2), 2018, s. 117-124. doi: 10.2478/IJEK-2018-0019.
- VÁGNEROVÁ, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004, s. 212. 637 s. ISBN 80-7178-802-3.
- Evidenčno-štatistický systém kriminality.
- Kdo jsou tzv. zelené vdovy? Národní linka pro odvykání. [online]. [cit. 2023.08.12.] Dostupné online <https://chciodvykat.cz/clanky/kdo-jsou-tzv-zelene-vdovy/>.
- Kriminologická psychológia.
<http://bvsp.open.sk/3.semester/Psychol%C3%B3gia%20pre%20pr%C3%A1vnikov/Kriminologicka%20psychologia-prednaska.pdf>.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. Sekcia sociálnych štatistík a demografie. Odbor štatistiky a obyvateľstva. 2022.

Vyšetrovanie trestných činov súvisiacich s domácim násilím a násilím na ženách

JUDr. Ladislav Vajzer, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra vyšetrovania

Na to, aby sa dosiahli efektívne procesné postupy v súvislosti s vyšetrovaním trestných činov domáceho násillia so zvláštnym zreteľom na obeť – ženy, sa vyžaduje dôkladné poznanie v tejto oblasti. Nevyhnutný je aj odborný prístup vyšetrovateľov PZ k uvedenej problematike, účinné taktické postupy či správne vyšetrovacie úkony. Vyšetrovateľ musí pristupovať k prípadom domáceho násillia a násillia páchaného na ženách čo najviac profesionálne a empaticky. Vyžaduje sa aby dodržiaval zákonnosť, zásady dokazovania a humánnosť. Vo vyšetrovaní domáceho násillia má nespochybniteľné postavenie aj spolupráca, ktorá je kľúčová z hľadiska pozitívneho výsledku.

Podnety

Hlavným rozdielom medzi vyšetrovaním domáceho násillia a iným vyšetrovaním je osobitosť vzťahov medzi subjektmi v oblasti domáceho násillia. Osoby majú medzi sebou väčšinou blízke vzťahy čo má veľký vplyv na informácie, ktoré strany poskytujú orgánom činným v trestnom konaní či už na začiatku alebo počas celého prípadu. Oznámenia môžu prísť od samotnej obeť alebo aj svedkov, príbuzných, organizácií, kolegov atď. Obeť väčšinou spraví oznámenie až po spáchaní trestného skutku páchatelom alebo až po určitej dobe, pretože u nej prevláda strach. Veľakrát musí oznámenie spraviť iná osoba, ktorá je svedkom týrania, pretože samotná poškodená osoba sa bojí spraviť oznámenie, je kontrolovaná páchatelom, nedôveruje polícií alebo dúfa, že situácia pominie. Policajt má vždy pri oznámení zistiť, aké nebezpečie hrozí oznamujúcej osobe, a na základe zistených informácií určiť ďalší postup, prípadne informovať obeť o všetkých možnostiach poskytnutia pomoci. Veľmi dôležitý je prvý kontakt s osobou a adekvátne zareagovanie zo strany policajta na podnet prichádzajúci od osoby, ktorá je častokrát emočne či fyzicky vyčerpaná. Policajt okrem použitia inštitútu vykázania podľa § 27a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore je povinný informovať ohrozenú obeť o organizáciách poskytujúcich pomoc obetiam, ktoré pomáhajú aj pri spísaní návrhu na súd v zmysle § 146 ods. 2 Občianskeho zákonníka alebo § 325 ods. 2 písm. e) Civilného sporového poriadku.

Počiatkové neodkladné a neopakovateľné úkony

Na základe toho, či bol TČ bezprostredne oznámený sa vedia odvodiť počiatkové neodkladné úkony či opatrenia, z ktorých je najdôležitejší výsluch obeť. Medzi počiatkové neodkladné úkony patrí:

- výsluch osoby, ktorá podáva oznámenie; výsluch svedkov
- lekárska prehliadka tela poškodenej osoby a páchatel'a
- zadržanie podozrivého
- obhliadka miesta činu (podľa typu domáceho násillia).¹

¹ POLÁK, P. a kol., Trestnoprávne možnosti riešenie domáceho násillia, 2019, s. 107

Výsluch dospeljej osoby

Pred výsluchom a počas neho je dôležité vytvoriť atmosféru, v ktorej sa jednotliviec bude cítiť chápaný. Vyšetrovateľ necháva osobe priestor na otázky súvisiace s priebehom prípravného konania alebo súdneho konania a zároveň ju na začiatku poučí o jej právach a povinnostiach v trestnom konaní. Na začiatku je vhodné nechať vypočúvanú osobu prejavíť sa voľným rozprávaním o priebehu uskutočnených udalostí a pozorovať súčasne jej duševnú stránku a celkové správanie.² Zásadné je navodiť poškodenej osobe dôveru v objektívnosť vyšetrovania. Ďalej sú systematicky vyšetrovateľom kladené otázky, ktoré nesmú byť zložité. Na konci sa vždy dáva spísaná zápisnica prečítať poškodenej osobe z toho dôvodu, že si môže ešte vybaviť podstatné informácie.

Špecifický prístup treba taktiež zvoliť pri výsluchu staršej osoby a zároveň dodržiavať obdobné postupy ako pri výsluchu dospeljej osoby. Výsluch seniora musí byť vedený s určitou dávkou trpezlivosti a väčší dôraz sa odporúča klásť na spontánnosť vyrozprávania priebehu násillia, ktoré senior zažil.

Podľa § 134 ods. 5 Trestného poriadku (ďalej len „TP“) vykonáva výsluch osoba rovnakého pohlavia ako vypočúvaná osoba v prípade, že má byť v trestnom konaní vedenom pre TČ týrania blízkej a zverenej osoby vypočúvaná osoba, ktorá je podľa Zákona o obetiach trestných činov č. 274/2017 Z. z. (ďalej len „ZoOTČ“) označená ako obzvlášť zraniteľná osoba. Ak tejto podmienke bránia vo vykonaní závažné dôvody, uvedie ich orgán činný v trestnom konaní v zápisnici.³ Výsluch sa vykoná s využitím technických zariadení určených na záznam zvuku a obrazu alebo s využitím technických zariadení určených na prenos a záznam zvuku a obrazu. Prizvanie psychológa ako pomocnú osobu podľa §30a TP sa stáva v prípadoch ustanovených v TP pre vyšetrovateľa alebo prokurátora obligatórne.⁴ Od novely TP obsiahnutej v ZoOTČ sa vyžaduje prítomnosť a rady psychológa ak by mal byť vypočúvaný svedok, ktorý sa berie ako obzvlášť zraniteľná obeť podľa ZoOTČ.⁵ Ustanovenie § 2 písm. c) ZoOTČ stanovuje za obzvlášť zraniteľnú obeť osobu mladšiu ako 18 rokov, osobu staršiu ako 75 rokov, osobu so zdravotným postihnutím, obeť vybraných trestných činov (písm. c) bod.4), obeť trestného činu (ďalej len „TČ“), ktorý bol z dôvodu národnosti, rasovej či etnickej príslušnosti, pohlavia, sexuálnej orientácie, náboženského vyznania alebo viery spáchaný násillím alebo hrozbou násillia a obeť iného TČ s vyšším rizikom druhotnej viktimizácie.⁶ Podľa § 134 ods. 4 je prítomnosť psychológa nutná ak sa vypočúva svedok spadajúci pod obzvlášť zraniteľnú osobu o veciach, ktorých oživovanie v pamäti môže mať negatívny vplyv na fyzickú či psychickú stránku osoby vzhľadom na charakter alebo povahu prežitého negatívneho zážitku.

Výsluch dieťaťa

Či je dieťa vypočúvané ako poškodený subjekt alebo ako svedok násillia, v oboch prípadoch je obeťou domáceho násillia. Niet pochyb, že násillie vzniknuté v medziach domácnosti sa bezprostredne týka aj detí, ktoré sa stávajú účastníkmi konfliktov a nie raz musia aj sami zasahovať na ochranenie druhého príslušníka rodiny.⁷ K dieťaťu sa vyžaduje prístup odvodený od jeho psychiky, veku a prežitej skutočnosti.

² VIKTORYOVÁ, J. a kol. *Vyšetrovanie* (2013), s.289

³ Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok, § 134 ods. 5

⁴ Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok, § 30a

⁵ Zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁶ <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a633-poznamky-k-aplikacii-zakona-o-obetiach-trestnych-cinov>, cit. 10.2.2022

⁷ SMITKOVÁ, H., OČENÁŠOVÁ, Z., *Vzťah matka – dieťa v kontexte partnerského násillia na ženách*, Bratislava, 2017, s. 13

Vzhľadom na to, že dieťa je v mladšom veku zraniteľné a ľahko ovplyvniteľné, vyšetrovateľ musí brať väčší ohľad na kladené otázky a vyvarovať sa sugestívnym otázkam.⁸ Dieťa v súvislosti s domácim násilím mohlo zažiť silný traumatizujúci zážitok a práve preto je prítomnosť detského psychológa v prípadoch podľa ustanovenia § 135 TP nevyhnutná pri výsluchu. Podľa ustanovenia musí vyšetrovateľ zachovať obzvlášť ostražitý prístup pri výsluchu maloletého dieťaťa, ktorému by sa výpoveďou mohli oživovať spomienky a nepriaznivo tým pôsobiť na jeho vývoj. Príprava na takýto výsluch by mala byť dôkladná a otázky počas výsluchu kladené tak ohľaduplne, aby sa už druhýkrát výsluch nemusel opakovať. Možnosť prítomnosti zákonného zástupcu alebo pedagóga pripadá do úvahy len v tom prípade, ak by sa tým mohlo prispieť k lepšiemu výsluchu. V prípade, že zákonný zástupca nemôže zastupovať maloletú osobu v právach a ustanovený opatrovník nie je prítomný, môže sa k výsluchu pribrať aj zástupca orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.⁹ Dieťaťu je na začiatku výsluchu dôležité predstaviť tieto osoby jednoduchou pochopiteľnou formou mu vysvetliť ich postavenie, dôvod účasti na celom výsluchu a zároveň jeho práva a povinnosti. Psychológ by mal svojou účasťou hlavne zabezpečiť citlivý výsluch dieťaťa. Víťaný je diskretný rozhovor detského psychológa a dieťaťa ešte pred výsluchom, v ktorom psychológ láskavým prístupom vysvetlí prečo je potrebná od neho výpoveď.¹⁰ Postup ako vykonávať výsluch maloletej alebo mladistej osoby ako svedka domáceho násillia je upravený v §§ 131 až 139 TP.

Prehliadka tela

Prehliadka tela sa uskutoční u osoby, ktorá bola telesne týraná či sexuálne zneužívaná v dôsledku čoho utrpela poranenia na tele. Vykonaná môže byť aj na tele páchatel'a za účelom zistenia stôp týkajúcich sa fyzického či sexuálneho násillia. V rámci prehliadky sa uskutočňuje samostatne prehliadka šatstva (celých odevov), kde sa zisťujú biologické stopy ako napr. sliny, krvné stopy, ejakulát atď. Prehliadka tela je teda realizovaná za účelom zistenia stôp po násillí a celkového zdravotného stavu poškodenej obeť. Prehliadajúci lekár hľadá na tele stopy ako ranky, krvné podliatiny, poranenia, škrabance, prítomnosť spermii v pošve alebo iné biologické materiály.¹¹ Do úvahy pripadá aj výter spoza nechťov.

Obhliadka miesta činu

Je základnou špecifickou metódou skúmania, ktorou sa priamym pozorovaním vyhľadávajú, predbežne skúmajú a zaisťujú kriminalistické stopy.¹² Tento počiatkový neodkladný úkon sa realizuje aj v prípadoch, kedy došlo k TČ ublíženiu na zdraví, vraždy, znásillenia, sexuálneho násillia a iných trestných činov, pri ktorých sa na mieste činu budú s veľkou pravdepodobnosťou vyskytovať kriminalistické stopy. Pri obhliadaní miesta je vhodné spolupracovať s obeťou, ktorá miesto pozná pre efektívnejšie zaistenie stôp. Či už bola osoba vystavená na mieste sexuálnemu či fyzickému násilliu, podstatné je nájsť všetky dôležité biologické stopy ako napr. krv, spermie, vlasy a pod. Na zaistenie relevantného biologického materiálu sa zaisťujú celé veci ak je to možné. Pri mieste činu treba často počítať s tým, že sa páchatel' pokúsi odstrániť všetky stopy nasvedčujúce tomu, že došlo k násilliu.

⁸ VIKTORYOVÁ, J. a kol. Vyšetovanie vybraných druhov trestných činov (2007), s. 157

⁹ Zákon č. 301/2005, § 135 Trestný poriadok

¹⁰ https://www.researchgate.net/publication/325674828_The_role_of_a_psychologist_in_criminal_proceedings, cit. 10.2.2022

¹¹ VAJZER, L., VIKTORYOVÁ, J. 2015. Vyšetovanie domáceho násillia v Slovenskej republike (2015), s. 71

¹² <https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/OVVP/PTP/2015/3/018%20%20METENKO%2C%20%20C4%8CECHVALA%20Miesto%20%20%20C4%8Dinu%202014.pdf>, cit. 11.2.2022

Okrem toho môže dochádzať aj k zinscenovaniu miesta činu a to aj dieťaťom, manželkou alebo seniorom. K takýmto situáciám dochádza najmä z vypočítavých dôvodov.

Vyšetrovacie úkony v následnej etape vyšetrovania

Medzi procesné úkony vykonávané v následnej etape vyšetrovania patria:

- výsluch obvineného alebo výsluch svedka
- konfrontácia
- vyšetrovací pokus
- znalecké a expertízne dokazovanie.

Výsluch obvineného

Tento náročný procesný úkon si vyžaduje profesionálny prístup zo strany vyšetrovateľa, pretože páchateľ vo väčšine prípadov zapiera, utajuje podstatné skutočnosti alebo zavádza vyšetrovateľa nepravdivými informáciami. Pri výsluchu obvineného sa postupuje podľa §§ 121-124 TP. Osoba vykonávajúca výsluch sa musí počas celého úkonu vyvarovať kapióznym a sugestívnym otázkam. Cieľom výsluchu je zistiť všetky okolnosti týkajúce sa spáchania TČ. Na začiatku sa necháva obvinenému priestor pre spontánne vyrozprávanie priebehu skutočností z jeho pohľadu a na svojoľné vyjadrenie sa k tým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu. Vzhľadom na to, aby výpoveďou nevznikli nejasnosti, neúplnosti či iné rozpory sa obvinenému v následnej etape kladú doplňujúce otázky, ktoré súvisia so vzťahmi v rodine, partnerstve, domácnosti a pod. Svoje konanie sa násilník snaží počas výsluchu zľahčiť a presunúť vinu na inú osobu.¹³ Popierajúcu obvinenú osobu treba požiadať aby sa vyjadrila aj k tomu, prečo poškodená osoba podľa nej podáva na ňu trestné oznámenie. Ak by sa obvinený v priebehu výsluchu rozhodol priznať k spáchaným veciam, je nutné nechať ho vyjadriť sa k celej udalosti. Po priznaní môže vyšetrovateľ smerovať svoje otázky na to, kedy začal konflikt v domácnosti, aká bola jeho pohnútkou, akou formou prejavoval násilie, či bol v detstve týraný, či požíva alkoholické nápoje, aké mal pocity, akým spôsobom sa obeť bránili, či sa niekomu s týraním zdôveril, akým spôsobom zatajoval spáchané skutky a pod. V prípade, v ktorom sa jedná o sexuálne motivovaný TČ domáceho násillia a páchateľ tvrdí, že po sexuálnej stránke bolo konanie poškodenej osoby dobrovoľné sa obvinenému kladú otázky okrem samotného skutku aj k skutočnostiam či pohlavnému styku predchádzala aj konverzácia, kto sexuálne návrhy začal alebo aká bola reakcia a realizácia druhej osoby.¹⁴

Výsluch svedka

Obdobný postup výsluchu sa zvolí aj pri vypočúvaní svedka. Na úvod sa svedok vždy oboznámi s predmetom výsluchu a následne je mu ponechaný priestor na spontánny monológ ohľadne skutočností, ktoré videl, počul alebo sa dozvedel z iných zdrojov. Svedkovi sa taktiež po monológ položia doplňujúce otázky k jeho výpovedi. Svedkami bývajú príbuzní, susedia alebo rodinní priatelia, ktorí mohli zachytiť znaky násillia na týranej osobe, obeť sa im zdôverila o samotnom násillí, prípadne videli či počuli celý priebeh incidentu. V prípade nepriamych svedkov je cieľom výsluchu vyjadrenie svedka najmä k týmto skutočnostiam:

- kedy a na akom mieste zistil, že poškodená osoba je obeťou násillia,
- či svedok osobne pozná obeť a aké má vzťahy s obvineným,
- či vie o tom, že by sa zneužívaná osoba zdôverila o násillí niekomu,
- ako obeť reagovala počas konverzácie, ak sa spomenul obvinený a či nenaznačovala známky týrania,

¹³ OČENÁŠOVÁ, Z. a kol., Mapovanie postupov a postojov vyšetrovateľov policajného zboru v prípadoch násillia páchaného na ženách. (2017), s. 10

¹⁴ VIKTORYOVÁ, J. a kol. Vyšetrovanie vybraných druhov trestných činov (2007), s. 164

- ako sa k osobe páchatel'a vyjadrovala, do akej miery sa svedkovi zdôverila, či sa bála o násilníkovi hovoriť a všetky iné podstatné informácie, ktoré obeť spomenula v súvislosti s páchatel'om a spôsobom týrania.

Priamy svedok sa vypočúva k okolnostiam a priebehu skutku, ktoré zmyslami zachytil. Mimo iného sa vyšetrovateľ pýta svedka otázky aj k dôvodu nezakročenia či nenahlásenia TČ a osobitne k poškodenej i násilnej osobe.¹⁵

Konfrontácia

Tento procesný úkon nie je možné použiť v prípade, že by mala byť konfrontovaná osoba mladšia ako 18 rokov alebo ak by takáto osoba bola obeťou trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby či trestného činu obchodovania s ľuďmi. Konfrontácia sa nemôže vykonať ani s obeťami trestných činov, pri ktorých bol takýto čin vykonaný násilím či hrozbou násillia alebo v prípade, že by konfrontáciou hrozilo nebezpečenstvo spôsobenia druhotnej viktimizácie, pričom sa pri poškodenej obeti musí vždy brať ohľad na jej vek, národnosť, rozumovú vyspelosť, pohlavie, rasu, sexuálnu orientáciu, náboženské vyznanie a na jej vzťah k páchatel'ovi TČ alebo mieru závislosti voči nemu.¹⁶

Znalecké a expertízne skúmanie

Súdno-lekárska expertíza

Cieľom súdno-lekárskej expertízy pri trestných činoch súvisiacich s domácim násilím je zistiť následky fyzického násillia na tele poškodenej obeti a porovnať ich s tvrdeniami poškodenej alebo obvinenej osoby. Skúma sa mechanizmus vzniku zranení, posudzuje sa závažnosť zranení, zhodnocuje sa dĺžka liečenia a iné podstatné otázky ohľadne poškodenia obete, ktoré majú vplyv na konečné rozhodnutie vo veci. Okrem iného sa v rámci expertízy uskutočňuje aj toxikologické vyšetrenie alebo rozbor biologických stôp. Znalecký posudok je vypracovaný na podklade vyšetrovacieho spisu, celkovej zdravotnej dokumentácie, lekárskeho správ či vyšetrení, vykonanej prehliadky tela alebo pitvy mŕtvoly a v prípadoch domáceho násillia predstavuje veľmi významný dôkaz. Znalci z odboru súdneho lekárstva môžu navrhnúť pribratie ďalších konzultantov a odborníkov napríklad z odboru urológie, stomatológie a chirurgie, ktorí dokážu prispieť k objasneniu veci svojimi lekárskymi vyjadreniami či nálezmi. V jednoduchších otázkach vie expertíza poskytnúť odpoveď formou lekárskeho potvrdenia alebo lekárskeho odborného vyjadrenia.

Psychiatricko-psychologická expertíza

Táto oblasť expertízy skúma hlavne možnosť psychopatologického charakteru osoby. Vyšetrovateľ pri podozrení na psychickú chorobu alebo poruchu osoby uznesením priberie znalcov, ktorí zhodnotia osobnosť a zdravotný stav osoby čím potvrdia alebo vyvrátia takéto podozrenie. Znalec z oblasti psychiatrie je oprávnený posudzovať psychopatológiu osoby a znalec z oblasti psychológie je zase oprávnený posudzovať psychológiu osoby. Pre najlepšiu špecifikáciu diagnózy páchatel'a či obete je vhodné, aby psychiatri spolupracovali s klinickými psychológmi. Poškodená osoba sa väčšinou tiež podrobuje znaleckému psychologickému vyšetreniu vzhľadom na to, aby bola preverená vierohodnosť zo strany obete.¹⁷ Pri závažnom TČ sa takéto duševné vyšetrenie vie vykonať okrem obeti aj svedkovi, pretože negatívne zážitky týkajúce sa domáceho násillia mohli zanechať značné následky na psychike osoby.

¹⁵ POLÁK, P., 2019. Metodika vyšetrovania domáceho násillia. In: Trestnoprávne možnosti riešenia domáceho násillia, s. 283-284

¹⁶ Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok, § 125, ods.4 a 5

¹⁷ IZÁKOVÁ, E., GRONSKÝ, M., 2017. Znalecké psychiatrické a psychologické posudzovanie osôb zažívajúcich domáce násillie. In: Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia, s. 408

Cieľom psychológa pri vypracovávaní posudku páchatel'a je hodnotiť:

- vierohodnosť jeho výpovedí
- jeho osobnosť vrátane pamäte, intelektu, emócií, vlastností, pudov atď.
- motív konania, z ktorého je obvinený
- povahové rysy
- jeho väzby a vzťahy predovšetkým k poškodenej osobe
- kriminálnu predispozíciu osoby pre účely zamedzenia nožnej recidívy domáceho násilia.

Cieľom psychológa pri vypracovávaní posudku obeť alebo svedka je hodnotiť:

- vierohodnosť výpovedí osoby, sklon danej osoby ku skresľovaniu opísaných skutočností alebo ovplyvniteľnosť osoby
- osobnosť, povahové rysy a charakter osoby
- jeho väzby a vzťahy predovšetkým k obvinenej osobe
- potencionálny dopad a spôsobené zmeny na psychike osoby a v prípade dieťaťa aj na jeho vývoj
- spôsobilosť osoby z hľadiska zdravia zúčastňovať sa na ďalších procesných úkonoch.

Cieľom psychiatra pri vypracovávaní posudku obvineného je hodnotiť:

- páchatel'ovo myslenie v čase spáchania skutku a zistiť či mohol trpieť psychickou poruchou alebo chorobou pre ktorú nevedel posúdiť nebezpečnosť svojho správania
- rozsah účinkov alkoholu, liekov, omamných či toxických látok na jeho konanie v čase spáchania skutku a zistiť trvanie užívania alebo závislosti na spomenutých látkach
- možnosť hrozby voči spoločnosti, v prípade páchatel'a s psychickou poruchou alebo chorobou na slobode (v takomto prípade sa prijímajú opatrenia v podobe ambulantnej alebo ústavnej psychiatrickej liečby).¹⁸

Kriminalistická expertíza

Medzi hlavnú úlohu kriminalistickej expertízy patrí skúmanie kriminalistických stôp určenými metódami a identifikovanie takýchto stôp. Zistené relevantné stopy sa zaistia a následne sa vyhodnocujú. Pri trestných činoch súvisiacich s domácim násilím sa vykonáva najmä trasologická, biologická, grafologická, mechanoskopická, chemická a fonoskopická expertíza.¹⁹

Praktická časť kurzu:

Vyššie uvedená vzdelávacia aktivita v rámci kurzu pokračovala po prestávke realizáciou odbornej prípravy vyšetrovateľov Policajného zboru, zameranou na získanie praktických zručností pri výsluchu a práci s ženami ako obzvlášť zraniteľnými obeťami trestných činov. Praktické cvičenie prebiehalo interaktívnou formou s 12 frekventantami kurzu a to tak, že na základe pripravených modelových situácií rôznych druhov trestných činov páchaných na ženách, dievčatách, senioroch a hendikepovaných osobách jeden vyšetrovateľ (vyšetrovateľka) podľa prečítaného modus operandi vystupoval v úlohe vyšetrovateľa PZ a druhý vyšetrovateľ vystupoval v úlohe obeť domáceho násilia, pričom reagoval podľa priloženého scenára.

¹⁸ VIKTORYOVÁ, J. a kol. Vyšetrovanie vybraných druhov trestných činov (2007), s. 173-174

¹⁹ POLÁK, P., 2019. Metodika vyšetrovania domáceho násilia. In: Trestnoprávne možnosti riešenia domáceho násilia, s. 289

Úlohou vyšetrovateľa (vyšetrovateľky) bolo nadviazať kontakt s obeťou násilia tak, aby si získal jej dôveru a tak sa od nej dozvedel všetky potrebné relevantné informácie k prípadu. „Obete“ reagovali rôznymi spôsobmi a zo strany vyšetrovateľa bolo potrebné značné úsilie a empatia k dosiahnutiu pozitívneho výsledku. Po získaní si dôvery u obete a podaných informáciách sme spoločne so všetkými prítomnými vyhodnocovali taktiku nadviazania kontaktu ako aj ďalšieho postupu vyšetrovateľa, jeho plusy a mínusy a ako by postupovali v danej veci prítomní vyšetrovatelia. Rozoberali sme aj obdobné prípady, ktoré vyšetrovali frekventanti kurzu a aké mali s tým spojené skúsenosti a prípadné problémy.

Použitá literatúra:

- IZÁKOVÁ, L., GRONSKÝ, M. 2017. *Znalecké psychiatrické a psychologické posudzovanie osôb zažívajúcich domáce násilie*. In: Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia, Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 20. apríla 2017, Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN: 978-80-8168-708-2.
- OČENÁŠOVÁ, Z. a kol. 2017. *Mapovanie postupov a postojov vyšetrovateľov policajného zboru v prípadoch násilia páchaného na ženách*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017. ISBN: 978-80-7138-452-5.
- POLÁK, P. 2019. *Trestnoprávne možnosti riešenia domáceho násilia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. ISBN: 978-80-7598-770-9.
- SMITKOVÁ, H., OČENÁŠOVÁ, Z. 2017. *Vzťah matka – dieťa v kontexte partnerského násilia na ženách*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017. ISBN: 978-80-7138-154-9.
- VAJZER, L., VIKTORYOVÁ, J. 2015. *Vyšetrovanie domáceho násilia v Slovenskej republike*. Bratislava: Akadémia PZ, 2015. ISBN: 978-80-8054-638-0.
- VIKTOYOVÁ, J. a kol. 2013. *Vyšetrovanie*. Bratislava: Akadémia PZ, 2013. ISBN: 978-80-8054-548-2.
- VIKTOYOVÁ, J. a kol. 2014. *Vyšetrovanie vybraných druhov trestných činov*. Bratislava: Akadémia PZ, 2014. ISBN: 978-80-8054-592-5.
- <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a633-poznamky-k-aplikacii-zakona-o-obetiach-trestnych-cinov>, cit. 10.2.2022.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Vyšetrovanie zamerané na obeť (tvorba stratégie zameranej na obeť v procese vyšetrovania)

mjr. JUDr. Andrea Babušáková

oddelenie vyšetrovania odboru kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru

mjr. JUDr. Zuzana Kováčová

oddelenie vyšetrovania odboru kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru

Úvod

Predstavte si, že ste obeťou domáceho násillia (dlhodobé týranie). Ako by ste riešili túto situáciu, kde by ste hľadali pomoc? Väčšina z Vás možno uvažuje, že sa obráti na príbuzných, známych, prípadne na nejaké krízové centrum alebo si vyhladá informácie na internete. Asi málokto uvažuje o tom, že bude kontaktovať políciu.

Ak sa obeť rozhodne predsa len podať oznámenie na políciu, aké sú jej očakávania? Obeť očakáva, že jej polícia pomôže, že sa k nej budú policajti správať slušne, empaticky a hlavne, že jej budú veriť.

Aké sú očakávania, resp. priority vyšetrovateľa? Máte ako vyšetrovateľ výjazdovú službu a príde obeť domáceho násillia podať trestné oznámenie. Zrejme sa budete snažiť zabezpečiť čo najviac dôkazov, čo najrýchlejšie zadovážiť všetky dôkazy a podobne.

Často sa pri vyšetrovni prípadov domáceho násillia zameriavame len na samotný trestný čin a páchatel'a a nevenujeme dostatočnú pozornosť obetiam.

Témou prezentácie je vyšetrovanie zamerané na obeť. „Vyšetrovanie zamerané na obeť“ znamená, že sa vykonávajú nielen úkony zamerané na zistenie trestného činu a páchatel'a, ale aj na ochranu obeť a prístup k obeť, t. j. v centre pozornosti je obeť.

Spôsob, akým vyšetrovateľ v rámci vyšetrovania pristupuje k obeť domáceho násillia, môže mať značný dopad na to, ako bude obeť pristupovať k vyšetrovateľovi a môže značnou mierou prispieť k ochote obeť spolupracovať s vyšetrovateľom pri vyšetrovaní veci.

Benefity vyšetrovania zameraného na obeť v prípadoch domáceho násillia sú najmä:

1. Zabezpečenie náležitej ochrany obeť v priebehu vyšetrovania (ochrana pred druhotnou viktimizáciou a opakovanou viktimizáciou).
2. Zabezpečenie, aby obeť mala prístup k informáciám, vrátane informácií o dostupných službách pomoci (mimovládne organizácie, intervenčné centrá).
3. Zabezpečenie, aby obeť bola zrozumiteľne a vhodným spôsobom poučená o svojich právach a umožnenie obeť plne uplatniť jej práva.
4. Získanie dôvery obeť a jej ochoty spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní.¹

¹ „Victim strategy“ – školenie pre vyšetrovateľov pod názvom „Vyšetrovanie obeť sexuálneho vykorisťovania a zneužívania maloletých“, organizované Britským veľvyslanectvom v dňoch 25. októbra až 28. októbra 2021 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

Pri vyšetrowaní zameraného na obeť je dôležité vytvorenie „Stratégie zameranej na obeť“, ktorá predstavuje určité odporúčané kroky, ktoré by vyšetrowateľ mal vykonať za účelom dosiahnutia cieľa, ktorým je zabezpečenie ochrany obete a uplatnenia jej práv.² Ide o vytvorenie „Plánu práce s obeťou“. V prípadoch domáceho násillia je tento plán mimoriadne dôležitý, pretože vyšetrowanie týchto prípadov je často náročné a zložitú a vyšetrowateľ sa pri vyšetrowaní týchto prípadoch stretáva s rôznymi úskaliami ako napríklad nedôvera obetí, náročné úkony v trestnom konaní, výsluchy obzvlášť zraniteľných obetí a maloletých osôb a podobne.

Stratégia zameraná na obeť zahŕňa tieto body:

1. Legislatíva týkajúca sa obetí.
2. Nadviazanie kontaktu s obeťou.
3. Identifikácia obete (obetí).
4. Poskytnutie zrozumiteľných informácií obeti.
5. Ochrana obete, osobitosti ochrany maloletých obetí.
6. Zabezpečenie dôkazov s ohľaduplnosťou a s rešpektom k obeti, špeciálne postupy.
7. Manažment po výsluchu obete.

1. Legislatíva týkajúca sa obetí

Vyšetrowateľ pri svojej práci je povinný dodržiavať príslušné právne predpisy. Legislatíva týkajúca sa obetí domáceho násillia je obsiahnutá najmä v týchto právnych predpisoch:

- zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“),
- zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“),
- zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (napr. § 27a – vykázanie zo spoločného obydllia),
- vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 618/2005 Z. z. o tvorbe spisu orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi - vyznačovanie spisov poznámkou „Domáce násillie“,
- nariadenie ministra vnútra Slovenskej republiky č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov – oznamovanie orgánu sociálnoprávnej ochrany detia sociálnej kurately (čl. 23a), prijatie opatrení pri ohrození života, zdravia, ľudskej dôstojnosti (čl. 28 ods. 6).

Pri práci s obeťou domáceho násillia vyšetrowateľ aplikuje najmä Trestný zákon, Trestný poriadok a zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Čo sa týka zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, je potrebné okrem iného poukázať najmä na možnosť využitia inštitútu vykázania zo spoločného obydllia, ktorý upravuje ustanovenie § 27a.

² „Victim strategy“ – školenie pre vyšetrowateľov pod názvom „Vyšetrowanie obetí sexuálneho vykorisťovania a zneužívania maloletých“, organizované Britským veľvyslanectvom v dňoch 25. októbra až 28. októbra 2021 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 618/2005 Z. z. o tvorbe spisu orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi v ustanovení § 3 ods. 2 písm. e) stanovuje povinnosť na spisovom obale vyšetrovacieho spisu vyznačiť poznámku „Domáce násilie“, ak je poškodeným obeť trestného činu domáceho násillia (§ 2 ods. 1 písm. e) zákonač. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Taktiež je potrebné pripomenúť aj čl. 23a nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov, v zmysle ktorého má príslušník Policajného zboru alebo policajt povinnosť bezodkladne upozorniť orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na porušovanie práv dieťaťa, ak je dieťa ohrozené psychickým násillím, fyzickým násillím alebo existuje podozrenie zo sexuálneho zneužívania dieťaťa, sexuálneho násillia, ohrozovania mravnosti dieťaťa alebo týrania. Upozornenie má obsahovať informáciu o identifikácii dieťaťa, o spôsobe ohrozenia dieťaťa, a kým je dieťa ohrozené.

Pri práci s obeťou domáceho násillia je zároveň dôležité neopomenúť ani na čl. 28 ods. 6 nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov, v zmysle ktorého je policajt povinný prijať opatrenia pri ohrození života, zdravia, ľudskej dôstojnosti. Okrem iného je povinný k podozrivej osobe vždy zisťovať informácie z príslušných dostupných registrov a informačných systémov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (REGOB, CLK, AVÍZO, OTE, Register trestov, výpis z Ústrednej evidencie priestupkov, Evidencia zbraní a zbrojných preukazov a informačného systému súkromnej bezpečnosti). Policajt bezodkladne zisťuje skutočnosti, či je osoba podozrivá zo spáchania trestného činu držiteľom zbrane podľa osobitného predpisu alebo či má takúto zbraň nelegálnej držbe. Ak u osoby podozrivej zo spáchania trestného činu, ktorá je držiteľom zbrane podľa osobitného predpisu, možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť osoby, bezodkladne zabezpečí vykonanie úkonov na predbežné zaistenie zbrane, streliva, zbrojného preukazu, preukazu zbrane alebo zbrojného sprievodného listu.

2. Nadviazanie kontaktu s obeťou

Pri nadviazaní kontaktu s obeťou je dobré dodržať tieto zásady:

- ✓ Predstavíme sa, vysvetlíme našu pozíciu, ponúkneme podanie ruky (ak obeť odmietne, neprikladáme tomu význam).
- ✓ Prispôsobíme komunikáciu obeti (napr. deti, starší ľudia a podobne).
- ✓ Netlačíme na obeť! Je dôležité dať obeti dostatočný časový priestor, dať možnosť výberu hovoriť s osobou toho istého pohlavia, v prípade nespolupráce obete skúsiť zmenu osoby policajta.
- ✓ Ponúkneme obeti možnosť, či chce mať pri sebe osobu, ktorej dôveruje a ktorá ju bude sprevádzať na polícii (dôverník).
- ✓ Pri komunikácii s obeťou je absolútne neprípustné odhovárание obete od podania oznámenia, zľahčovanie tvrdení obete alebo jej spochybňovanie (napr. veď to také strašné nebolo, to nemôže byť pravda, to snáď sa tak nestalo a podobne). Spochybňovanie obete znižuje dôveru obete v orgány činné v trestnom konaní.
- ✓ Nekomentujeme vyjadrenia obete.
- ✓ Pozor na nevhodné otázky – napr. Prečo ste to neoznámili skôr? Kde ste boli doteraz? Prečo ste z domu neodišli ? a podobne.
- ✓ Zmysluplné uzatvorenie prvotného rozhovoru a informovanie obete, aké budú nasledujúce kroky.

Treba počítať aj so situáciou, že sa hneď nepodarí s obeťou nadviazať kontakt. Čo robiť v tomto prípade? Tu je zopár rád a odporúčaní:

- ✓ Ubezpečte obeť, že je v bezpečí.
- ✓ Zaujímajte sa o jej emócie (Ako sa práve cíti a že chápete, že je to pre ňu ťažké o tom hovoriť, čo sa stalo).
- ✓ Informujte ju o možnosti sprievodu „dôverníka“ (Chcete mať pri sebe osobu, ktorej dôverujete? Bude sa Vám ľahšie hovoriť v sprievode Vašej kamarátky?)
- ✓ Využite psychológa.
- ✓ Obeti – žene ponúknite možnosť hovoriť so ženou policajtkou.
- ✓ Zmena policajta.

Pri nadväzovaní kontaktu s obeťou je potrebné si dať pozor na:

- ✓ Predsudky a mýty (napr. vysokoškolsky vzdelaná osoba nemôže byť obeťou domáceho násillia; ak by bola týraná, tak by už dávno odišla; keby sa neobliekla tak vyzývavo, tak by sa jej to nestalo a podobne).
- ✓ Kontraintuitívne reakcie (obeť násillia môže reagovať inak, ako sme očakávali).
- ✓ Dotyky - pozor na fyzický dotyk, môžeme ponúknuť podanie ruky.
- ✓ Netrpezlivosť (obeť nesúrime, nechávame jej časový priestor, aby sa rozrozprávala).
- ✓ Spochybňovanie alebo bagatelizovanie násillia, ironizovanie.

Pri nadväzovaní kontaktu pomôže napríklad:

- ✓ Nadviazanie očného kontaktu.
- ✓ Podpora obeť, že našla odvahu a obrátila sa na políciu.
- ✓ Empatia – že chápeme, že to pre obeť nie je ľahké o tom hovoriť, čo sa stalo.
- ✓ Zrkadlenie prejavu – vidím, že sa necítite v bezpečí, vidím že máte strach a podobne.
- ✓ Prejavovať rešpekt – je to úplne normálne, čo teraz cítite.
- ✓ Zachovať kľud a trpezlivosť – dajte obeti dostatok času, buďte trpezliví, obeť musí nájsť správne slová, vysporiadať sa s vlastnými emóciami.
- ✓ Eliminovať ruchy prostredia (telefóny, hluk na chodbách a podobne).

3. Identifikácia obeť

Legálnu definíciu obeť upravuje zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Obet'

Obet'ou je fyzická osoba a v prípade, ak bola obeti spôsobená smrť trestným činom, aj kategória príbuzných osôb, osoby žijúce v spoločnej domácnosti a osoby závislé od obeť.³ Obet' má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa, poškodeného alebo svedka (§ 3 ods. 6).

Je potrebné rozlišovať pojem „poškodený“ (strana trestného konania, fyzická osoba aj právnická osoba) a „obeť“ (status podľa zákona o obetiach, len fyzická osoba).

Obzvlášť zraniteľná obeť

Obzvlášť zraniteľné obeť tvoria osobitnú podskupinu obeť.⁴ Tieto obeť náročnejšie a citlivejšie prežívajú trestné konanie, vrátane výsluchov. V prípade výsluchu týchto obeť sa vyžaduje osobitný postup podľa Trestného poriadku. Obete trestných činov spáchaných v rámci domáceho násillia sú vždy obzvlášť zraniteľné obeť.

³ K pojmu „obeť“ pozri § 2 ods. 1 písm. b) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴ K pojmu „obzvlášť zraniteľná obeť“ pozri § 2 ods. 1 písm. c) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Tabuľka č. 1.

1.SVEDOK	2.SVEDOK - (poškodený) OBEŤ	3.SVEDOK – (poškodený) OBZVLÁŠŤ ZRANITEĽNÁ OBEŤ
Niečo videl, bol niečoho svedkom, vnímal niečo svojimi zmyslami	§ 2 ods.1 písm. b) zákona o obetiach trestných činov Len FO - ktorej bolo TČ ublížené na zdraví, vznikla majetková škoda, morálna a iná škoda... V prípade smrti obete dôsledku TČ – aj príbuzné osoby, osoby žijúce v spoločnej domácnosti a osoby závislé od obete	§ 2 ods. 1 písm. c) zákona o obetiach trestných činov Len FO – napr. dieťa, osoba staršia ako 75 rokov, obeť TČ spáchaných v súvislosti s DN
	Individuálne posúdenie – potreby obete aj jej ochrana	Individuálne posúdenie – potreby obete a jej ochrana
§ 127 TP povinnosť svedčiť § 130 TP právo odoprieť vypovedať (ak sú dané zákonné dôvody) § 131 TP výsluch svedka	Prezumpcia statusu obete	Prezumpcia statusu obete + Osobitný postup pri výsluchu podľa TP + Zákaz konfrontácie s obvineným
	§ 4/2 zákona o obetiach - informačná povinnosť už pri prvom kontakte	§4/2 zákona o obetiach – informačná povinnosť už pri prvom kontakte

Prezumpcia statusu obete

Každá osoba, ktorá o sebe tvrdí že je obeťou, sa považuje za obeť, kým sa nepreukáže opak, alebo ak nejde o zjavné zneužitie postavenia obete, a to bez ohľadu na to, či je páchatel' trestného činu zistený, stíhaný alebo odsúdený.⁵ Nie je povinnosťou obete dokazovať, že obeťou v skutočnosti je. Na status obete nemá vplyv, či bol páchatel' zistený alebo odsúdený.

Pri vyšetrowaní prípadov sa stretávame s rôznymi obeťami. Je potrebné rozlišovať:

- Pravú obeť – je obeťou trestného činu.
- Nepravú obeť – obeť je presvedčená, že je obeťou, ale obeťou v skutočnosti nie je (napr. nejde o trestný čin).
- Falošnú obeť – obeť sa vedome stavia do pozície obete trestného činu, hoci si je vedomá, že obeťou nie je (spravidla zistný dôvod napr. pomsta).

Platí však zásada: Vždy pristupujeme k obeťi, ako keby obeťou bola, kým sa nepreukáže opak!

⁵ Bližšie pozri § 3 ods. 1 zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Neznamená to však, že vyšetrovateľ bude obeť „slepo veriť“. Vyšetrovateľ je povinný preveriť všetky skutočnosti a na základe zistených skutočností rozhodnúť v intenciách platnej legislatívy. Prezumpcia statusu obeť však znamená, že ak obeť príde oznámiť aj keď nejakú absurditu, vyšetrovateľ je povinný sa k nej správať úctivo, nerobiť nevhodné poznámky, neodhovárať obeť od podania trestného oznámenia a podobne.

Kontraintuitívne reakcie

Pri identifikácii obeť je potrebné dať pozor aj na tzv. kontraintuitívne reakcie. U obeť násilia sa môžu vyskytovať reakcie, ktoré sa nám na prvý pohľad môžu javiť ako nelogické, nezmyselné a neprimerané (tzv. kontraintuitívne reakcie, t. j. reakcie, ktoré nezodpovedajú našim očakávaniam). V skutočnosti ide o normálne reakcie na nenormálnu situáciu (násilie), v ktorej sa obeť ocitla.

Obrázok č. 1.

Zdroj obrázka: https://detstvobeznasilia.gov.sk/web_data/content/upload/subsubsub/8/prehl-ad-kontraintuiti-vnych-reakcii-1.pdf.

Intuitívne reakcie (to, čo očakávame od obeť)	Kontraintuitívne reakcie (iné reakcie, než by sme očakávali)
✓ aktívna obrana – boj, útek	✓ navonok pasívna reakcia (fyzické, psychické ochromenie)
✓ skoré vyhľadanie pomoci, zdôverenie sa	✓ neskoré zdôverenie sa (s odstupom týždňov, rokov, desaťročí)
✓ podrobné rozprávanie zážitkov	✓ strohá, útržkovitá výpoveď (nesúvislá výpoveď, odbiehanie od časovej osi)
✓ neochvejnosť vo výpovediach	✓ odvolanie predošlej výpovede, zmeny vo výpovediach (obeť o násilí najprv vypovedala, neskôr násilie neguje a odmieta riešenie trestnoprávnou cestou)
✓ zjavné prejavy traumatizácie (smútok, plač)	✓ žiadne alebo len minimálne prejavy traumatizácie (obeť sa nám zdá citovo „chladná“)
✓ negatívny postoj k páchatelovi	✓ ospravedlnenie páchatela (veď on nie je taký zlý ...)

Identifikácia obeť domáceho násilia z aspektu konkrétneho prípadu

V prípadoch domáceho násilia sú často viaceré obeť v jednej domácnosti (matka a deti, starí rodičia - seniory). Vždy je potrebné už na začiatku identifikovať všetky obeť a zvažovať bezpečnosť všetkých obeť. Napríklad v prípade zistenia, že dieťa je týrané (oznámenie napríklad od školy), treba zisťovať aj súrodencov, či sú tiež ohrození domácim násilím, zisťovať rodičov. V prípade rodičov zisťujeme, či je násilný len jeden rodič, alebo obaja rodičia. V tomto smere je dôležitá spolupráca s ďalšími inštitúciami (škola, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, lekár a podobne) a taktiež zisťovanie informácií z „okolia“ obeť (ďalší príbuzní, spolužiaci, kamaráti, kolegovia a podobne).

4. Prvý kontakt – poskytovanie informácií obeť

Orgány činné v trestnom konaní majú pri prvom kontakte s obeťou tzv. informačnú povinnosť, t. j. odovzdávajú obeť v ústnej aj písomnej forme potrebné informácie pre obeť zrozumiteľným spôsobom.⁶

⁶ K rozsahu „informačnej povinnosti“ policajta pozri § 4 ods. 2 zákona č. 274/2017 Z. z. o obeťach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Ide nielen o povinnosť orgánov činných v trestnom konaní, ale aj o nástroj získania dôvery obeť. Obeť získava kontrolu nad situáciou, vie, čo sa bude diať a na koho sa môže obrátiť. V prípade obetí domáceho násillia je dôležité tieto navigovať systémom pomoci a podpory a poskytnúť im aj informácie o dostupných organizáciách poskytujúcich bezplatnú odbornú pomoc obetiam domáceho násillia v danom regióne a intervenčných centrách. Zoznam týchto organizácií a intervenčných centier je dostupný na webovom sídle Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky <https://www.justice.gov.sk/sluzby/pomoc-obetiam/dolezite-kontakty/>. Obete domáceho násillia je potrebné tiež informovať o bezplatných telefonických linkách pomoci (napr. bezplatná nonstop Národná linka pre ženy zažívajúce násillie 0800 212 212).

Obrázok č. 2.

Zdroj obrázka: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/07/letak_web-1.pdf.

Nemôžeme si dovoliť právnika. Čo robiť v takomto prípade?

njdete na stránke Ministerstva spravodlivosti SR. Tento roznam Vám má povinnosť poskytnúť aj polícia a v prípade, ak budete chcieť, tak Vám pomôže kontaktovať vybraný subjekt. V prípade súdneho konania, Vám môže byť ustanovený aj advokát, ktorý Vám pomôže s právnymi náležitosťami. Za určitých podmienok Vám právnu pomoc môže poskytnúť aj Centrum právnej pomoci.

podala som trestné oznámenie a chcem ho vzťah späť. Čo sa stane?
Trestné oznámenie nie je možné vzťah späť. Pri niektorých trestných činoch sa však vyzdvihá vší súhlas, aby bolo možné pokračovať v trestnom konaní. Tento súhlas môžete kedykoľvek vzťah späť a následne bude trestné konanie zastavené, bez toho, aby sa konalo pojednávanie alebo páchateľ bol odsúdený či Vám bola nahradená škoda.

Čo sa bude diať po podaní trestného oznámenia?
Príslušný polícia bude zisťovať a preverovať, čo sa stalo. Bude sa snažiť získať dôkazy či vykonávať ďalšie opatrenia. Dôkazy o spáchaní trestného činu a preverovanie udalostí vykonáva polícia. V prípade, ak však viete o nejakých dôkazoch, môžete ich predložiť alebo navrhnuť (napr. dokumenty, mená svedkov). Polícia Vás môže opätovne predvolať a klásť Vám doplňujúce otázky. Vždy je však povinný komunikovať s Vami s rešpektom a klásť Vám otázky zrozumiteľne. V niektorých prípadoch je polícia povinný nahrávať Váš výslech na kameru a to z toho dôvodu, aby ste nemuseli opätovne opísať, čo sa stalo a znovu prežiť príbeh trestného činu.

Kedy sa to celé skončí?
Dĺžka trestného konania je rôzna, závisí aj od závažnosti trestného činu a dokazovania.

Spravidlo však do 30 dní od podania trestného oznámenia rozhodne polícia/prokurátor o tom či sa bude diať v trestnom konaní pokračovať alebo nie. V tomto štádiu konania vyšľa polícia/prokurátor rozhodnutie = uznesenie, ktorým napr. začne trestné stíhanie alebo odmietne trestné oznámenie (zavrhne konanie, ďalšie štádiá trestného konania nenastávajú, uznesenie o odmietnutí trestného oznámenia je možné napadnúť odôvodnenou do 3 pracovných dní od jeho oznámenia).

Po tomto štádiu trestného konania môže nasledovať tzv. prípravné konanie (prokurátor rozhodne o podaní obžaloby, zastavení trestného konania, podaní návrhu na schválenie dohody o vine a treste, príp. s Vaším súhlasom rozhodne o zriadení a konaní na súde).

Všetky rozhodnutia týkajúce sa trestného konania Vám budú doručované na adresu, ktorú ste uviedli. V prípade, ak sa necháte zastupovať spomocným alebo advokátom, budú tieto rozhodnutia doručované priamo jemu. Neprerazite zásielky môže prečítať konanie, ako aj spôsobiť to, že sa napr. nedozviete o termíne pojednávania.

DÔLEŽITÉ KONTAKTY

Integrovaný záchraný systém	112
POČIE	112
Linka detských telier	116 111
Linka pre väznené deti	116 800
Linka detských dôvery	857 214 72 72
Linka spravivá pre násillie v rodine	0800 212 212
Národná linka pre ženy	0800 212 212
Linka spravivá pre násillie domáceho násillia	0800 212 212
Linka pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi	0800 212 212

<https://www.justice.gov.sk/>
<https://data.vzbavnasillia.gov.sk/>
<https://www.zastavenie.gov.sk/>
<https://pomocpreobete.gov.sk/>
<https://www.spravivavrodine.gov.sk/>
<https://pomocpreobete.gov.sk/>

KONTAKT NA SLOBIEK POKRYTÝCH POMOČ OBETIAM, KTORÝ VÁM POMÔŽE

MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky
Ludovika 4
821 01 Bratislava

SOM OBEŤOU TRESTNÉHO ČINU... ČO MÁM ROBIŤ? AKÉ SÚ MOJE PRÁVA? AKO MÁM POSTUPOVAŤ?

Obrázok č. 3.

Zdroj obrázka: <https://ivpr.gov.sk/narodna-linka-pre-zeny-zazivajuce-nasillie/>.

INŠTITÚT PRE VÝSKUM PRÁCE A RODINY

Úvod O nás Aktivity Publikácie Kontakt

Národná linka pre ženy zažívajúce násillie – 0800 212 212

Národná linka pre ženy zažívajúce násillie – 0800 212 212

5. Ochrana obetí, osobitosti ochrany detských obetí domáceho násillia

Ochrane obetí domáceho násillia by mala byť venovaná rovnaká starostlivosť ako samotnému vyšetrovaniu a zhromažďovaniu dôkazov. Vždy zvažujeme všetky možné dostupné opatrenia na ochranu obetí.

Obet' má právo na ochranu pred druhotnou viktimizáciou⁷ a opakovanou viktimizáciou⁸.

Obrázok č. 4.

Ochrana obetí pred druhotnou viktimizáciou	Ochrana obetí pred opakovanou viktimizáciou
<ul style="list-style-type: none">✓ čo najjednoduchší kontakt s obeťou,✓ obmedzenie počtu nepotrebných kontaktov,✓ výsluchy citlivo a ohľaduplne,✓ vhodne prispôsobené úradné miestnosti (napr. ŠVM)✓ OZO (osobitný postup pri vedení výsluchu/konzultácia s psychológom),✓ lekárske vyšetrenie len v nevyhnutnej miere a len ak je to potrebné pre TK	<ul style="list-style-type: none">✓ osobitné vchody a čakárne,✓ zabránenie kontaktu s páchatel'om (vhodné úradné miestnosti, načasovanie úkonov, vhodný výber miesta),✓ zákaz konfrontácie s obvineným✓ možnosť osobitných opatrení podľa osobitných predpisov (napr. vykázanie osoby zo spoločného obydllia § 27a zákona o PZ), zvažovať aj ďalšie inštitúty (napr. „krátkodobá ochrana“ – interný predpis)

Osobitosti ochrany detských obetí domáceho násillia

Ochrane detských obetí domáceho násillia je potrebné venovať zvýšenú pozornosť. Obzvlášť je dieťa ohrozené, ak sú potencionálni páchatelia násillia obaja rodičia.

Pri prijímaní opatrení na ochranu detských obetí je dôležitá spolupráca s orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (informačná povinnosť voči orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately⁹, vyžadovanie informácií z orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, možnosť vyžiadať si aj kópiu spisu vedeného na príslušnom orgáne sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately o rodinných pomeroch dieťaťa a podobne).

Je potrebné tiež mať na pamäti zastupovanie detských obetí v trestnom konaní. V prípadoch domáceho násillia zákonní zástupcovia dieťaťa väčšinou nemôžu zastupovať jeho práva v trestnom konaní z dôvodu kolízie záujmov (rodičia obvinení, prípadne obvinený jeden z rodičov a druhý rodič poškodený a podobne). V týchto prípadoch dieťa zastupuje v trestnom konaní opatrovník z radov advokátov¹⁰.

⁷ K pojmu „druhotná viktimizácia“ pozri § 2 ods. 1 písm. f) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁸ K pojmu „opakovaná viktimizácia“ pozri § 2 ods. 1 písm. g) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁹ Pozri čl. 23a nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov

¹⁰ Bližšie pozri § 48 ods. 2 Trestného poriadku.

6. Zabezpečenie dôkazov týkajúcich sa obete

Pri zabezpečovaní dôkazov pristupujeme k obeti vždy s rešpektom a ohľaduplne.

Obet' vždy náležite informujeme o našich krokoch (napr. teraz Vás vypočujeme, aby sme vedeli čo sa Vám stalo...).

Je potrebné určiť si priority:

1. Starostlivosť o obeť.
2. Obet' ako „miesto činu“.
3. Obet' ako zdroj informácií.

Obet' ako „miesto činu“

Pôjde o súbor prvotných dôkazov, ktoré môžeme zabezpečiť „z tela obete“, napr. zaistenie oblečenia, prehliadka tela obete a podobne. Je potrebné mať na pamäti, že nejde len o získavanie dôkazov pre trestné konanie, ale je potrebné venovať pozornosť aj tomu, či obeť potrebuje lekársku pomoc (napr. znásilnená žena, sexuálne zneužitie dieťa a podobne).

Obet' ako zdroj informácií

Ide o informácie, ktoré získavame od obete prostredníctvom výsluchu. Pri výsluchu obetí domáceho násillia:

- ✓ prihliadame na špecifiká výsluchu obzvlášť zraniteľných obetí podľa Trestného poriadku,
- ✓ v prípade detských obetí, aplikujeme aj osobitný postup vedenia výsluchu detských svedkov podľa Trestného poriadku,
- ✓ dbáme na naplánovanie výsluchu,
- ✓ zabezpečenie technického zariadenia,
- ✓ v prípade potreby využívame aj výsluchové pomôcky (napr. anatomické bábky),
- ✓ výber vhodnej miestnosti (odporúčame využiť špeciálnu výsluchovú miestnosť),
- ✓ kto bude výsluch vykonávať (či je k dispozícii vyšetrovatel'ka – žena – vybrané trestné činy, osoba majúca skúsenosť s výsluchmi obetí domáceho násillia),
- ✓ spolupráca s odborníkmi (zvažujeme prítomnosť psychológa, znalca, konzultácia s psychológom),
- ✓ okruh ďalších osôb zúčastnených na výsluchu (napr. v prípade detských obetí orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, opatrovník, prokurátor),
- ✓ k obeti pristupujeme vždy empaticky, dôležité je získanie dôvery obete,
- ✓ predstavíme sa, vysvetlíme aká je naša úloha (že máme pridelenú túto vec, že budeme viesť vyšetrovanie, že teraz budeme viesť výsluch ...)
- ✓ obeť pred výsluchom vždy informujeme, čo sa bude diať (že zapneme kameru, vysvetlíme prítomnosť psychológa, prípadne iných osôb),
- ✓ komunikáciu prispôbime obeti (dieťa, staršia osoba),
- ✓ obeť ubezpečíme, že je pred násilníkom v bezpečí (že je zadržaný, že je v CPZ a podobne),
- ✓ navodenie pocitu bezpečia u obete, overujeme si, či sa obeť/dieťa cíti bezpečne otázkami (1. na stupnici 1 – 10 aby uviedlo ako sa cíti bezpečne, 2. čo môžeme spraviť, aby sa obeť/dieťa cítilo bezpečne),
- ✓ obeť informujeme, že budeme klásť aj nepríjemné otázky a že ak nechce, nemusí hneď odpovedať, môžeme sa k nim vrátiť počas výsluchu,
- ✓ obeť sa môžu pýtať, keď niečo nerozumejú, „Ak niečomu nebudete rozumieť, kľudne sa ma opýtajte ...“
- ✓ po zákonomnom poučení začíname rozhovor otvorenými otázkami („Povedzte mi, čo sa stalo, Vysvetlite ..., Popíšte ...“),

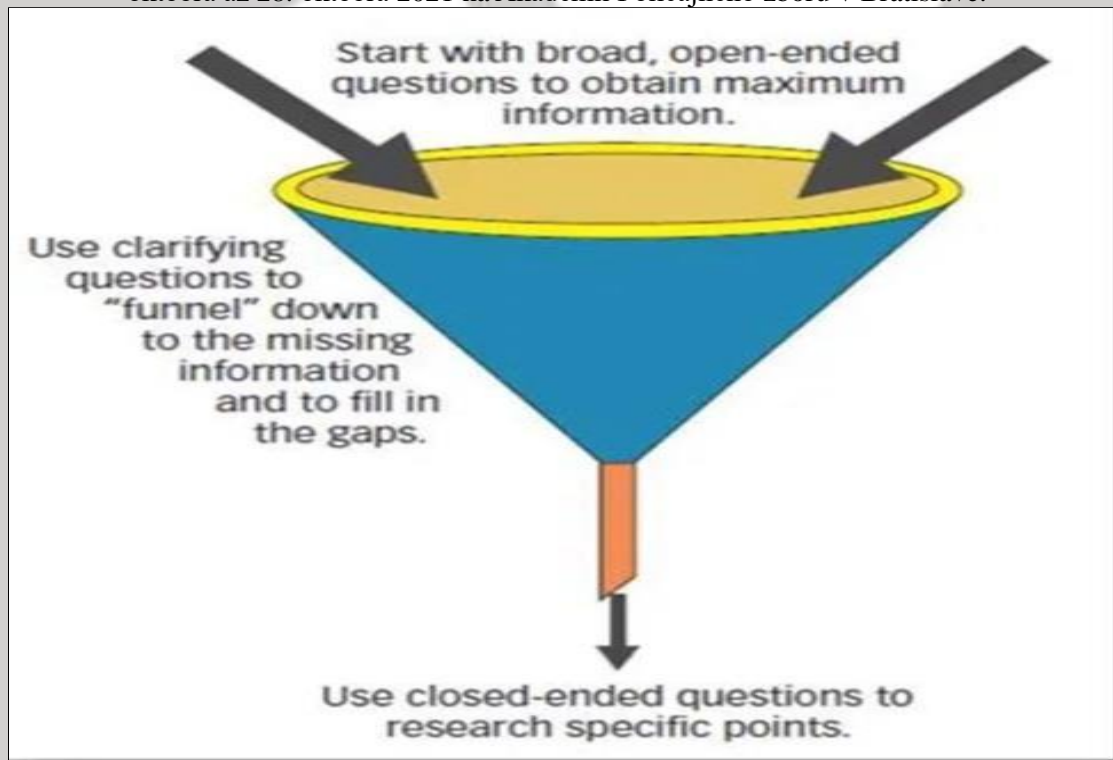
- ✓ zatvorené otázky sa pýtame na doplnenie informácií (po otvorenej otázke),
- ✓ kladieme zrozumiteľné otázky,
- ✓ nespochybňujeme, čo obeť hovorí, neprejudikujeme, že obeť klame,
- ✓ ak vidíme, že obeť je v strese, prechádzame na inú tému,
- ✓ ideálne by bolo, vykonať výsluch obeť len raz,
- ✓ po výsluchu obeť poďakujeme, že našla silu o tom rozprávať, čo sa jej stalo.

Zásady kladenia otázok

Pri výsluchu môžeme využiť tzv. „princíp lievika“¹¹. Ako úvodnú otázku sa vždy pýtame otvorenú otázku „Povedzte mi, čo sa stalo?“. Následne môžeme klásť upresňujúce otvorené otázky „ČO? KTO? KEDY? KDE? AKO?!“. Potom môžeme pristúpiť aj k zatvorenej otázke (keď si potrebujeme upresniť nejaký detail). V priebehu výsluchu si zaznamenávame kľúčové oblasti a témy. Na záver každej témy zhrnieme tému a uistíme sa, či sme dobre rozumeli, čo obeť hovorí.

Obrázok č. 5.

Zdroj obrázka: Školenie pre vyšetrovateľov pod názvom „Vyšetrovanie obetí sexuálneho vykorisťovania a zneužívania maloletých“, organizované Britským veľvyslanectvom v dňoch 25. októbra až 28. októbra 2021 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

Pri výsluchu obeť domáceho násilia sa nepýtajte „PREČO“. Je nevhodné klásť otázky ako napríklad:

- *Prečo neodídete?*
- *Viete, prečo vám ubližuje?*
- *Prečo ste nezavolali políciu?*
- *Prečo ho pustíte dnu?*
- *Prečo ste sa k nemu vrátili?*

¹¹ Školenie pre vyšetrovateľov pod názvom „Vyšetrovanie obetí sexuálneho vykorisťovania a zneužívania maloletých“, organizované Britským veľvyslanectvom v dňoch 25. októbra až 28. októbra 2021 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

- *Pohádali ste sa pred tým, ako Vám ublížil?*
- *Neprovovali ste ho?*

Ide o otázky, ktorými spochybňujete obeť a môžete stratit' jej dôveru. V prípade, že takúto otázku potrebujete položiť, tak je vhodnejšie ju položiť v priebehu výsluchu a zasadiť ju do kontextu výpovede, nikdy ju nepoložte na začiatku výsluchu. Prípadne sa pokúste otázku vhodne preformulovať napr. „Čo sa stalo predtým, ako Vám ublížil?“, „Čo bolo dôvodom, že ste volali políciu neskôr?“ a podobne.

7. Manažment obeť po výsluchu

Po vykonaní výsluchu obeť práca s obeťou nekončí. Vzhľadom k tomu, že niektoré obeť sa domnievajú, že ich výsluchom vyšetrovanie končí, je preto vhodné obeť vysvetliť ďalší postup, príp. aké ďalšie kroky budú nasledovať.

Manažment obeť po výsluchu zahŕňa najmä:

- Inštruktáž obeť po výsluchu.
- Poskytnutie kontaktu na vyšetrovateľa, ktorého môže obeť v prípade potreby kontaktovať.
- Informovanie obeť o prograse v procese vyšetrovania.
- Informovanie obeť aj o ďalších zamýšľaných úkonoch s obeťou (napr. vyšetrenie znalcom a podobne).
- Informovanie obeť, že páchatel' bol prepustený na slobodu.
- V prípade potreby obeť opäť navigujeme na organizácie poskytujúce odbornú pomoc.
- Aj po výsluchu vždy skúmame potrebu ochrany obeť.

Záver

V závere by sme chceli upriamiť pozornosť na signál domáceho násilia. Ide o medzinárodné gesto, ktoré znamená žiadosť o pomoc v akejkoľvek ťažkej situácii domáceho násilia. Vzniklo v priebehu roka 2021 a jeho tvorcom je nezisková organizácia Canadian Women's Foundation, ktorá sa zameriava na pomoc obeť domáceho násilia. Je dobré ho poznať, pretože nikdy nevieme, či aj niekto z nás nebude potrebovať pomoc v krízovej situácii.

Obrázok č. 6.

Zdroj obrázka: www.facebook.com/policiaslovakia/.

Použitá literatúra:

NARIADENIE ministra vnútra Slovenskej republiky č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatateľov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov

„Victim strategy“ – školenie pre vyšetrovateľov pod názvom „Vyšetovanie obetí sexuálneho vykorisťovania a zneužívania maloletých“, organizované Britským veľvyslanectvom v dňoch 25. októbra až 28. októbra 2021 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave

ZÁKON 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2017/274/20230401?ucinnost=01.02.2023>

ZÁKON 301/2005 Z. z. Trestný poriadok [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/301/20240320?ucinnost=01.02.2023>

Zdroj obrázku: <https://detstvobeznasilia.gov.sk/web-data/content/upload/subsubsub/8/prehlad-kontraintuiti-vnych-reakcii-1.pdf>

Zdroj obrázka: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/07/letak_web-1.pdf

Zdroj obrázka: <https://ivpr.gov.sk/narodna-linka-pre-zeny-zazivajuce-nasilie/>

Zdroj obrázka: <https://www.facebook.com/policiaslovakia/>

Zdroj obrázka: „Victim strategy“ - školenie pre vyšetrovateľov pod názvom „Vyšetovanie obetí sexuálneho vykorisťovania a zneužívania maloletých“, organizované Britským veľvyslanectvom v dňoch 25. októbra až 28. októbra 2021 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

Vybrané východiská pri komunikácii vyšetrovateľov s obeťou domáceho násillia vo výsluchovej miestnosti

pplk. doc. PhDr. Andrea Pastuchová Neumannová, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra spoločenských vied

Základnou náplňou profesie policajta je interakcia s ľuďmi. Často krát ide o náročné, zaťažujúce situácie, ktoré vznikajú nečakane a výrazne ovplyvňuje správanie a konanie. Pri takejto situácii vzniká stres, napätie a policajt ju nemusí vedieť objektívne vyhodnotiť a reagovať. Komunikácia ako základný pracovný nástroj v policajnej praxi by mala vytvárať bezpečný most v interakcii medzi policajtom a občanom ak hovoríme o budovaní dôvery. Osoba prichádzajúca na políciu rieši problém, ktorý vníma zväčša zaťažujúco a negatívne a očakáva aktívnu účasť policajta pri riešení situácie. Z tohto dôvodu je práve komunikácia tak významná, nakoľko determinuje celú atmosféru vzniknutej situácie a hlavným regulátorom je policajt.

Policajný zbor je organizáciou, ktorá má nezastupiteľné kompetencie pri zásahu v prípadoch domáceho násillia (ďalej už len DN) a to nepretržite na celom území Slovenskej republiky. Zásah policajtov je veľmi dôležitý, pretože týraná osoba si mnohokrát dlhodobo týranie nepripúšťa, popiera, tají, môže sa hanbiť, čo vedie k tomu, že násillie neoznamuje. Obzvlášť citlivá situácia nastáva pri domácom násillí páchanom na žene i dieťati, pretože si nevie pomôcť samé.

V dôvodovej správe k zákonu č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov sa poukazuje na nevyhnutnosť vymedzenia pojmu „*trestný čin domáceho násillia*“ a pre nedostatky v aplikačnej praxi sa uvádza aj do právneho poriadku Slovenskej republiky. V zmysle navrhovanej definície sa za trestný čin domáceho násillia považuje trestný čin, ktorý bol spáchaný *násillím alebo hrozbou násillia* na príbuznom v priamom pokolení, osvojiteli, osvojencovi, súrodencovi, manželovi, bývalom manželovi, druhovi, bývalom druhovi, rodičovi spoločného dieťaťa alebo inej osobe, ktorá s páchatelom žije alebo žila v spoločnej domácnosti. Pojem *násillie* zahŕňa napr. kopanie, bitie, škrtenie, ťahanie za vlasy, vyhrážanie zbraňou, znevažovanie a ponižovanie, vzbudzovanie strachu, izoláciu od okolia, a podobne. Domáce násillie sa najčastejšie odohráva v domácom prostredí za zatvorenými dverami bez prítomnosti nezainteresovanej osoby (svedka), kedy je obeť izolovaná od akejkoľvek pomoci ľudí a orgánov verejnej moci.

Podľa nových definícií, vsúvislosti s domácim násillím, sa popisuje aj to, čo je *kontrolované správanie* (násillie). Kontrolované správanie je rad aktov určených na to, aby osoba bola podriadená a / alebo závislá formou izolácie od zdrojov podpory, využívaním ich zdrojov a kapacít pre osobný prospech, pričom je zbavená prostriedkov potrebných na nezávislosť, odpor a útek a reguluje sa ich každodenného správania.

Domáce násillie je popretie všetkého, čo má rodina znamenať, relativizuje základné ľudské hodnoty a znevažuje základné ľudské práva. Z pohľadu dieťaťa – obeť musí byť každé podozrenie na domáce násillie posudzované seriózne, bez ohľadu na to, či dochádza k jeho kriminalizácii, alebo nie (Voňková, Spoustová 2016).

Každý trestný čin spáchaný na človeku necháva negatívne následky, násillie páchané človekom na človeku je všeobecne označované za najtraumatickejšie. Prežívanie pri a po udalosti je individuálne podmienené mnohými faktormi pôsobiacimi z vonkajšieho i vnútorného prostredia.

Psychické a fyzické reakcie obetí podľa Matouškovvej (2013) sú:

- psychické prežívanie – strata sebadôvery, pocity viny, strachu, neistoty, pocit neskutočnosti;
- psychické zmeny (niekoľko hodín, dní po čine, dlhodobé, alebo trvalé) – zhoršenie pamäte, rozumových schopností, spomalené myslenie, znížená koncentrácia pozornosti, náladovosť, zvýšená potreba starostlivosti a ohľadu;
- fyzické a telesné reakcie – telesná slabosť, srdečné problémy, žalúdočné problémy, bolesti hlavy, plačlivosť, ohromenie, ustrnutie...

Obete domáceho násillia sú málokedy vystavené výhradne jednej forme týrania. V odborných kruhoch sa v súvislosti s domácim násillím hovorí o piatich základných formách násillia. Jedná sa o násillie fyzické, psychické, sexuálne, sociálne a ekonomické (finančné).

Domáce násillie je závažný spoločenský problém, vyžaduje si reflexiu cez priami zásah do ľudských práv a slobôd za účelom ochrany spoločenských hodnôt. V prípade domáceho násillia treba hodnotiť prípady komplexne so zreteľom na znalosť tejto problematiky a priamej konfrontácie páchatel'a s jeho povinnosťami v rámci zákonnej represie (KURILOVSKÁ, L.; ŠIŠULÁK, S., 2016).

Pre potreby policajnej praxe Úrad kriminálnej polície, PPZ v Bratislave zostavil metodiku, ktorá má napomáhať pri riešení problematiky policajtom. V nasledujúcom texte priblížime len základné informácie. V úvode metodiky je domáce násillie (ďalej už len „DN“) označené za protiprávne konanie, ktoré z hľadiska závažnosti môže naplňať skutkovú podstatu priestupku alebo trestného činu. Ďalej sú podrobne špecifikované jednotlivé formy DN (fyzické, psychické, sexuálne, ekonomické, a sociálne). O DN možno hovoriť iba v tých prípadoch, v ktorých je vzťah medzi násilníkom a obeťou kvalifikovaný ako vzťah medzi blízkymi osobami (§ 127 ods. 4 a 5 zákona č. 300/2005 Z. z Trestný zákon) a nezávisí na veku, vzdelaní, spoločenskom postavení a ekonomickej situácii násilníka a obeť. Vyskytujú sa však aj prípady, kedy obeť s odstupom času oznamuje protiprávne konanie, ktoré má znaky DN, vtedy je veľmi dôležité starostlivo vyhodnotiť všetky dostupné informácie, rozhodnúť o ďalšom postupe, odhadnúť budúce nebezpečenstvo, pričom je dôležité konať náležite rýchlo a vykonávať potrebné úkony bez zbytočného odkladu. Na druhej strane nie je vylúčené, že k oznámeniu DN vedú oznamovatel'a zisťné dôvody, akými sú krivé obvinenie z pomsty, zverenie detí do výchovy, zrušenie užívacieho práva k bytu alebo domu manžel'a, partnera alebo príbuzného, s ktorým žije v spoločnej domácnosti, ako argument a dôvod v konaní o rozvođe a pod., pričom neváha zapojiť do svojich sporov aj médiá, získať na svoju stranu verejnú mienku a tak nepriamo vyvíja tlak na orgány činné v trestnom konaní. Vyskytli sa aj prípady, kedy sa pod mediálnym tlakom podozrivá osoba rozhodla siahnúť si na život. Bezprostredne po oznámení alebo v prvých štádiách vyšetrovania policajt veľmi ťažko dokáže rozpoznať či ide o účelové oznámenie. Aj v prípade subjektívnych pochybností je povinný vykonať všetky úkony bez zbytočného odkladu a včas. Je neprípustné oznamovatel'a odhovárať od jeho zámeru, alebo zľahčovať konanie osoby označenej za páchatel'a, príp. akýmkoľvek iným spôsobom znevažovať osobu oznamovatel'a. Policajt musí vo veci postupovať vždy nestranne a nezaujato, je potrebné, aby policajti vedeli vnímať a posudzovať oznamované skutočnosti, správne ich vyhodnotiť a efektívne zakročiť. V ďalšej časti metodiky je popísaná teória cyklu násillia (jednotlivé fázy). A podrobne popisuje ďalší postup Polície pri oznámení, pri preverovaní oznámenia na mieste, objasňovaní priestupku, vyšetrovaní (MYDLÍKOVÁ a kol., 2019).

Základné zásady ochrany a podpory obetí (Zákon č.274 /2017 Z. z)

- Každá osoba, ktorá tvrdí, že je obeťou, sa považuje za obeť, kým sa nepreukáže opak, alebo ak nejde o zjavné zneužitie postavenia obeťe podľa tohto zákona, a to bez ohľadu na to, či bol páchatel' trestného činu zistený, trestne stíhaný alebo odsúdený.

- Práva priznané obeti týmto zákonom sa uplatňujú bez diskriminácie založenej na pohlaví, náboženskom vyznaní alebo viere, rase, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotnom stave, veku, sexuálnej orientácii, rodinnom stave, farbe pleti, jazyku, politickom alebo inom zmýšľaní, národnom alebo sociálnom pôvode, majetku alebo inom postavení.
- Orgány činné v trestnom konaní sú povinné správať sa k obeti ohľaduplne, profesionálne, s rešpektom a podľa možností jej vychádzať v ústrety, pritom prihliadajú na jej vek, pohlavie, zdravotný stav vrátane psychického stavu a rozumovú vyspelosť tak, aby nedochádzalo k druhotnej viktimizácii alebo opakovanej viktimizácii.
- Orgány činné v trestnom konaní, súdy a subjekty poskytujúce pomoc obetiam sú povinné informovať obeť o jej právach jednoduchým a pre ňu zrozumiteľným spôsobom. Osobitne prihliadajú na ťažkosti pri porozumení alebo komunikácii vyplývajúce z určitého druhu zdravotného postihnutia, znalosti jazyka, ako aj na obmedzenú schopnosť obeť vyjadrovať sa.
- Orgány činné v trestnom konaní a súdy sú povinné umožniť obeti uplatnenie jej práv podľa tohto zákona a osobitného predpisu a v prípade odôvodnenej potreby, najmä v záujme zabezpečenia práva a ochrany obeť, spolupracujú so subjektmi poskytujúcimi pomoc obetiam.
- Obeť má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa trestného činu, poškodeného alebo svedka a patria jej práva a povinnosti upravené v Trestnom poriadku súvisiace s uvedeným postavením.
- Orgán činný v trestnom konaní, súd a subjekt poskytujúci pomoc obetiam uskutočňujú s ohľadom na závažnosť spáchaného trestného činu individuálne posúdenie obeť tak, aby sa zistilo, či ide o obzvlášť zraniteľnú obeť (ďalej už len „OZO“) na účely zabránenia opakovanej viktimizácii.
- Orgány činné v trestnom konaní, súdy a subjekty poskytujúce pomoc obetiam sú povinné v prípade OZO, ktorou je dieťa, prihliadať na najlepší záujem dieťaťa.

Podľa tohto zákona formami odbornej pomoci sú: všeobecná odborná pomoc obeť a špecializovaná odborná pomoc OZO. Špecializovaná odborná OZO je cielená a integrovaná odborná činnosť a:

- poskytovanie všeobecnej odbornej pomoci,
- poskytnutie krízovej psychologickéj intervencie,
- vyhodnotenie hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia,
- sprostredkovanie poskytovania sociálnych služieb v zariadení núdzového bývania a špecializovaného sociálneho poradenstva, ak život alebo zdravie OZO je bezprostredne ohrozené.

Vybrané špecifiká výsluchu, psychologické osobitosti.

Pod pojmom „výsluch“ podľa profesora Metenka (2012) rozumieme špecifickú kriminalistickú metódu, prostredníctvom ktorej sa získavajú informácie z pamäťových stôp uložených vo vedomí. Podstatou tohto procesu v tejto metóde je reprodukcia vnímaného a zapamätaného pomocou rôznych druhov komunikácie.

Svedok, ktorý sa pre svoj vek, chorobu, telesnú alebo duševnú poruchu, alebo z iných vážnych dôvodov nemôže dostaviť na výsluch, môže byť vypočutý pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu. Výsluch OZO sa vykonáva ohľaduplne, po obsahovej stránke tak, aby sa v ďalšom konaní už nemusel opakovať a s využitím technických zariadení určených na prenos a záznam zvuku a obrazu. Orgán, činný v trestnom konaní zabezpečí, aby výsluchy v prípravnom konaní viedla tá istá osoba, ak sa tým nenaruší priebeh trestného konania.

Ak je ako svedok vypočúvaná OZO, o veciach, ktorých oživovanie v pamäti by vzhľadom na jej osobné vlastnosti, vzťah k páchatelovi alebo závislosť od páchatel'a, povahu a okolnosti spáchania trestného činu mohlo nepriaznivo ovplyvniť jej telesnú integritu alebo duševnú integritu alebo vystaviť ju riziku druhotnej viktimizácie, k výsluchu sa priberie psychológ alebo znalec, ktorý so zreteľom na predmet výsluchu vypočúvanej osoby prispeje k správne vedeniu výsluchu. Vyšetrovateľ prekonzultuje spôsob vedenia výsluchu so psychológom alebo znalcom, ktorý bude pribraný k výsluchu, aby sa zabezpečilo správne vykonanie výsluchu a predišlo sa druhotnej viktimizácii. Ak je ako svedok v trestnom konaní vedenom pre trestný čin proti ľudskej dôstojnosti, trestný čin obchodovania s ľuďmi alebo trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby vypočúvaná osoba, ktorá je OZO, výsluch v prípravnom konaní spravidla vedie osoba rovnakého pohlavia ako vypočúvaná osoba, ak tomu nebránia závažné dôvody, ktoré je vyšetrovateľ povinný uviesť. Ak je svedok vypočúvaná osoba mladšia ako 18 rokov k výsluchu sa priberie psychológ alebo znalec, ktorý so zreteľom na predmet výsluchu a stupeň duševného vývoja vypočúvanej osoby prispeje k správne vedeniu výsluchu a zástupca orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ak nie je na výsluchu prítomný opatrovník. Ak to môže prispieť k správne vykonaniu výsluchu, prizve sa k výsluchu aj zákonný zástupca alebo pedagóg. Pred vypočutím vyšetrovateľ prekonzultuje spôsob vedenia výsluchu so psychológom alebo znalcom, ktorý bude pribraný kvýsluchu, a ak je to potrebné, aj s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, zákonným zástupcom alebo pedagógom tak, aby sa zabezpečilo správne vykonanie výsluchu a predišlo sa druhotnej viktimizácii. Ďalej ako je vypočúvaný svedok osoba mladšia ako 18 rokov a ak ide o trestný čin spáchaný voči blízkej osobe alebo zverenej osobe alebo je zrejmé z okolností prípadu, že opätovná výpoveď osoby mladšej ako 18 rokov môže byť ovplyvnená, alebo je odôvodnený predpoklad, že výsluch by mohol nepriaznivo ovplyvňovať duševný a mravný vývoj osoby mladšej ako 18 rokov, výsluch sa vykoná tak, aby osoba mladšia ako 18 rokov mohla byť v ďalšom konaní vypočutá len výnimočne. Ďalší výsluch osoby mladšej ako 18 rokov sa v prípravnom konaní môže vykonať len so súhlasom jej zákonného zástupcu alebo so súhlasom opatrovníka.

(https://www.slov-lex.sk/static/pdf/2005/301/ZZ_2005_301_20190301.pdf [cit. 19.03.2024. 11:30]).

Pôvodcom sekundárnej viktimizácie sa môže stať ktokoľvek, kto prichádza s obeťou do styku v dobe, kedy získala status poškodeného. Podľa autorky Čírtkovej (2014) sa výskumy zameriavajú na časté a typické zdroje sekundárnej viktimizácie, ku ktorým patrí inštitúcia oficiálnej kontroly (polícia a justícia), médiá a sociálne okolie obeť v súkromnom i pracovnom prostredí. Tieto spomínané skupiny aktérov disponujú najväčším potenciálom druhotne zraňovať poškodeného, pretože interpretujú trestný čin a tiež posudzujú rolu, ktorú v ňom obeť zohrala.

Každý trestný čin spáchaný na človeku necháva negatívne následky, násilie páchané človekom na človeku je všeobecne označované za najtraumatickejšie. Prežívanie pri a po udalosti je individuálne podmienené mnohými faktormi pôsobiacimi z vonkajšieho i vnútorného prostredia.

Psychické a fyzické reakcie obetí sú (2013):

- psychické prežívanie – strata sebadôvery, pocity viny, strachu, neistoty, pocit neskutočnosti;
- psychické zmeny (niekoľko hodín, dní po čine, dlhodobé, alebo trvalé) – zhoršenie pamäte, rozumových schopností, spomalené myslenie, znížená koncentrácia pozornosti, náladovosť, zvýšená potreba starostlivosti a ohľadu;

- fyzické a telesné reakcie – telesná slabosť, srdечné problémy, žalúdočné problémy, bolesti hlavy, plačlivosť, ohromenie, ustrnutie...

Komunikačné zručnosti sú základným pracovným nástrojom a výrazne ovplyvňujú kvalitu práce i samotný priebeh výsluchu. Ide o intonáciu, tempo reči, artikulácia, primeraný pohľad do očí, nekonfliktné pokladanie otázok, neverbálna komunikácia, aktívna spätná väzba, prispôsobenie slovníka k mentálnej a aktuálnej úrovni, rešpektovanie psychomotorického tempa obete a pod.. Od vyšetrovateľa sa očakáva:

- dôkladné oboznámenie sa s prípadom, stratégia;
- príprava prostredia;
- komunikačné zručnosti s empatickým prístupom.

Nadbytočný stres (vrátane ďalšieho zraňovania obetí) znižuje celkový mentálny výkon obete. Preto by sa mal vypočúvajúci dostatočne pripraviť na výsluch a už na začiatku premýšľať nad spôsobom odbúravania stresu pri výsluchovej interakcii. K tomuto sa viažu tieto hlavné zásady:

- voľba vhodného prostredia,
- nadväzovanie kontaktu a budovanie dôvery,
- povzbudzovanie k spontánnemu opisu vo fáze monológu,
- kladenie otázok v následnej fáze dopĺňovania a usmerňovania informácii,
- predchádzanie opakovaným výsluchom (Čírtkova a kol., 2010).

Vo väčšine prípadov vyšetrovateľ realizuje výsluch na policajnom oddelení, ktoré je priestorovo i materiálne na tieto účely vybavené. Dôležité je zabezpečiť, aby prostredie, v ktorom prebieha vypočúvanie bolo zbavené akýchkoľvek rušivých vplyvov. Rušivé vplyvy dokážu negatívne ovplyvniť priebeh výsluchu a proces vytvárania svedeckej výpovede. V mnohých prípadoch vyšetrovateľ realizuje výsluch priamo na mieste činu, lebo svedkovia, ako aj obeť môžu na mieste činu krátko po spáchaní trestného činu zotrvať. Je potrebné ich vypočuť čo najskôr, aby sa mohlo začať pátranie po páchatelovi. Pamäťové stopy sú umocňované prítomnosťou miesta, kde k trestnému činu došlo, je však potrebné poukázať na špecifiká prežívania svedka po návrate na miesto činu. Svedok môže pociťovať úzkosť, ktorá bola prítomná v čase, keď trestný čin vnímal. Najväčším problémom výsluchu realizovaného na mieste činu je existencia extrémne rušivých vplyvov, ktoré môžu výrazne narúšať kvalitu svedeckej výpovede. Výsluch maloletého svedka sa neodporúča realizovať na mieste činu, najmä ak ide o trestný čin sexuálneho zneužívania alebo o trestný čin týrania blízkej, či zverenej osoby, nakoľko sa môžu oživiť traumatické spomienky, čím je dieťa sekundárne traumatizované (Kubík 2012).

Špeciálna výsluchová miestnosť

Výsluchy sa dnes vykonávajú v bežných kanceláriách, ktoré môžu nepriaznivo pôsobiť na traumatizovanú obeť domáceho násillia. Preto vznikla požiadavka na vytvorenie prostredia, ktoré ma výsluch skvalitniť. Hlavným dôvodom vybudovania špeciálnych výsluchových miestností je teda vytvoriť podmienky pre prevenciu druhotnej a opakovanej viktimizácie obete (prípadne svedka) v prípadoch ustanoveným zákonom.

Výsluchová miestnosť je zariadená tak, aby pôsobila príjemným dojmom, nachádzajú sa v nej 3 kamery a tri mikrofóny a jej hlavným významom je to, že pri výsluchu dieťa prichádza do kontaktu len s vyšetrovateľom. Vedľajšia miestnosť je technická a zároveň sa v nej realizujú aj vzdelávacie aktivity (kurzy) so skupinou 12 vyšetrovateľov.

V tejto miestnosti sa v praxi môžu nachádzať osoby, ktoré pri výsluchu môžu byť a zároveň sa nahráva kvalitný záznam, ktorý má byť použiteľný v ďalšom konaní orgánov činných v trestnom konaní.

Špecifickým prvkom sú demonštračné bábky (anatomické bábky), znázorňujúce detailne anatomické časti ľudského tela (mama, otec, dcéra, syn, stará mama, starý otec). Sú súčasťou vypočúvacej miestnosti, ale nie ako dekorácia. Sú odložené a vyšetrovateľ ich použije iba v prípade potreby. Môže ísť o situáciu, kedy extrémne traumatizovaná osoba nevie zážitok slovne opísať, ale je schopná na bábkach znázorniť, čo sa jej stalo, prípadne môže ísť o osobu so zdravotným postihnutím, obeť dieťa, obeť s nedostatočne osvojeným slovenského jazyka a ďalšie obeť so zníženou komunikačnou schopnosťou.

Na základe vybranej modelovej situácie majú vyšetrovatelia možnosť absolvovať nahrávanie úvodu, poučenia a začiatok výsluchu v špeciálnej výsluchovej miestnosti následne, prostredníctvom workshopu analyzovať záznam. Workshop (návčik) predstavuje formu vzdelávacej aktivity, interaktívnej formy spolupráce medzi účastníkmi kurzu. Lektor pripraví program tak, aby na základe rôznych techník (brainstorming, spätná väzba, riadený rozhovor a pod.) zapojil všetkých účastníkov, ktorí pomocou vlastných skúseností dospejú k výstupom/záverom, ktoré sú pre nich užitočné a využiteľné v ich ďalšej práci, v praxi. Workshop slúži na ďalšie vzdelávanie a prehĺbenie vedomostí, predpokladá sa, že každý má istý teoretický základ a praktické skúsenosti, s ktorými je schopný sa podeliť s ostatnými členmi kurzu a lektor je prevažne v roly moderátora, facilitátora. Na základe interaktívnej spolupráce medzi účastníkmi dochádza k tomu, že si absolventi odnášajú viac podnetov pre svoje ďalšie praktické pôsobenie. Workshop podáva akýsi návod „ako na to“, ako pristupovať, komunikovať s obeťou v konkrétnej situácii (ako riešiť problém), aké kroky, odporúčania, tipy použiť a čomu sa radšej vyhnúť. Vzhľadom na to, že kategória obeť násilia je z pohľadu práce orgánov činných v trestnom konaní tou najnáročnejšou, v rámci prednášky sa jej venuje najväčšia časť. Vyšetrovateľom sú sprostredkované informácie z rôznych spoločensko-vedných odborov, ide o psychológiu, pedagogiku, špeciálnu pedagogiku a komunikáciu.

Záver

Výpoveď je nenahradiateľným zdrojom informácií pre plné objasnenie prípadu. Vypočúvanie obeť násilia, obzvlášť detí je špecifická situácia, je jedinečná a nezvratná. Zároveň je výrazne determinovaná rôznymi faktormi, ktoré musí vyšetrovateľ vo svojej práci zohľadniť. Kategória domáceho násilia sa môže zdať problematikou príliš často objavovanou v odborných kruhoch, často sa o nej diskutuje či na oficiálnej, alebo neoficiálnej úrovni. Pomerne často sa objavuje v médiách a práve tento fakt potvrdzuje potrebu neustálej pozornosti aj na vzdory k častému bagatelizovaniu, nakoľko človek, ktorý sa stáva obeťou násilia potrebuje pomoc okolia. Legislatívne zmeny a organizovanie špecializovaných policajných kurzov naznačujú o pozitívnom smerovaní pri riešení problémov vyplývajúcich z aplikačnej praxe niektorých štátnych organizácií ako je aj polícia i ministerstvá SR.

Zoznam použitej literatúry:

- ČÍRTKOVÁ, L. 2014. Viktimologie pro forenzní praxi. Praha : Portál, 2014. 1. vyd. 160s. ISBN 978-80-262-0582-1.
- ČÍRTKOVÁ, L. 2010. Psychológia pre právnikov. Bratislava: IURA EDITION, spol. s. r. o. ISBN 978-80-8078-358-7.
- HRADISKÁ, E. a kol. 2013. Praktikum sociálnej komunikácie. Žilina: EUROKÓDEX, 1. vyd. 416.s. ISBN 978-80-89447-94-7.
- KUBÍK, O., 2012. *Investigatívna psychológia*. Bratislava: EUROKÓDEX, s. r. o. ISBN 978-80-8944-775-6.
- KURILOVSKÁ, L., ŠIŠULÁK, S. 2016. *Problémy súvisiace s dokazovaním domáceho násillia orgánmi činnými v trestnom konaní*. In Záhora, J. (ed.). *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, s. 243. ISBN 978-80-7502-153-3.
- MATOUŠKOVÁ, I., 2013. Aplikovaná forenzní psychologie. Praha: Grada Publishing, a. s. 2013.1. vyd. ISBN 978-80-247-4580-0.
- METENKO, J. 2012. Kriminalistická technika. Bratislava : APZ v Bratislave, 1. vyd. 267 s. ISBN 978-80-8054-535-6.
- MYDLÍKOVÁ, E.; PATAYI, P.; PASTUVHOVÁ NEUMANNOVÁ, A.; VARGOVÁ, D.; NICOLUSSI, L.: *A zrodilo sa zlo*. Trnava: TIPY UNIVERSITATIS TRNAVIENSIS a VEDA. 1. vyd. 157 s. ISBN 978-80-568-0194-9.
- SMIKOVÁ, E. a kol. 2019. Metodika pre prácu s obeťou trestných činov v špeciálnych výsluchových miestnostiach. Bratislava: Centrum polygrafických služieb, PPZ SR. 80 s.
- VOŇKOVÁ, J.; SPOUSTOVÁ, I., 2016. Domáce násillí z pohľadu žien a detí. Praha : Protisk, s. r. o. ISBN 978-80-90 4564-5-7.
- ZÁKON 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore. [online]. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z [www: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1993/171/19930901.html](https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1993/171/19930901.html)
- ZÁKON 274. Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2017/274/20180101>
- ZÁKON 300/2005 Z. z. Trestný zákon. [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: https://www.slov-lex.sk/static/pdf/2005/300/ZZ_2005_300_20190220.pdf

Traumatizovaný jedinec v kontexte vyšetrovateľskej praxe

Mgr. Ivana Cipro, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra spoločenských vied

Problematika obetí domáceho násilia a potreby ich ochrany zo strany zainteresovaných inštitúcií je stále rezonujúcou a aktuálnou v odbornom i laickom diskurze. Vo vedeckej rovine téma vyžaduje interdisciplinárnu kooperáciu psychológie, práva, sociológie, kriminológie či neurovied. Práve posledná zmienená oblasť priniesla množstvo využiteľných poznatkov o anomáliách a dysreguláciách v činnosti mozgu, ktorý je zaplavený traumatickými podnetmi. Dôležitou úlohou odborníkov, ktorí pomáhajú a pracujú s obeťou domáceho násilia je rekonštrukcia jej traumy a získanie *koherentného autobiografického naratívu*¹ z často disociovaných útržkov pamäti. Porozumenie zákonitostiam traumatizovanej, často fragmentovanej, pamäte a emocionálneho prežívania obetí môže byť dôležitým aspektom zlepšovania senzitivity a schopnosti empatizácie vyšetrovateľov vstupujúcich do častej interakcie s obeťami domáceho násilia.

Do nášho právneho poriadku bola v roku 2018 zavedená definícia pojmu *trestný čin domáceho násilia* reflektujúceho potreby aplikačnej praxe. Táto kvalifikácia podstatným spôsobom zlepšuje postavenie obeť a jej prístup k spravodlivosti.² Zákon o obetiach akcentuje na domáce násilie práve v zmysle definície obzvlášť zraniteľnej obeť, ktorou podľa § 2 Zákona o obetiach rozumieme:

- dieťa; dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak,
- osoba staršia ako 75 rokov,
- osoba so zdravotným postihnutím,
- obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu nedobrovoľného zmiznutia, trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násilia,
- obeť trestného činu spáchaného násilím alebo hrozbou násilia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery,
- obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie alebo druhotnej viktimizácii zistenému na základe individuálneho posúdenia obeť a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatel'ovi alebo závislosti od páchatel'a, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu.³

V duchu tejto právnej kvalifikácie vyšetrovatelia, ktorí vedú výsluchy obeť trestných činov sami vnímajú, že jednotlivé obeť potrebujú v procese vyšetrovania uznanie, pocit ochrany a informácie, ktoré zmiernia ich úzkostné prežívanie.

¹ COHN, R.: Terapia vývinovej traumy zo zanedbávania v detstve. Využitie psychoterapie a techník odvodených z teórie vzťahovej väzby v klinickej praxi. Bratislava: Vydavateľstvo F, Pro mente sana. 2022. ISBN 978-80-99982-09-4.

² HAMRANOVÁ, D.: Trestný čin domáceho násilia v zmysle nového zákona o obetiach trestných činov. In Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Ústavnoprávne, zákonné a kriminologické atribúty o obetiach trestných činov. Bratislavské právnické fórum 2018. s. 69 - 78.

³ Zákon č. 274/2017 Z.z. §2.

V rámci lektorskej činnosti je autorkou zastrešená práve problematika rozmanitých a prirodzených posttraumatických reakcií, ktoré sú frekventantom kurzu priblížené so zreteľom na etiopatogenézu a spolupôsobenie hereditárnych dispozícií a vplyvov prostredia v kontexte problematiky a teórie vzťahovej väzby. V klinickej praxi sa javí ako relevantné, že po psychických traumách (napríklad v dôsledku týrania blízkou osobou) sa u obeť môže objaviť nielen akútna stresová porucha (v prvom mesiaci) a neskôr posttraumatická stresová porucha, ale aj iné klinické obrazy, ktoré sú podmienené alebo spolupodmienené traumou a spracovaním traumy, ako napríklad adaptačné poruchy, úzkostné a depresívne poruchy, somatizačné, disociatívne poruchy či poruchy užívania látok.⁴ Dôležité sa javí aj poznanie, že traumatogénne poruchy emočne regulácie sa vyznačujú striedaním rôznych emočných stavov a inhibovanou schopnosťou regulovať intenzitu afektov, čo pozorovateľ môže vnímať na zníženej schopnosti koncentrovať pozornosť a kontrolovať impulzy.⁵ Traumatické zážitky často vedú k zníženej schopnosti symbolizovať vlastné emočné prežívanie, napríklad v rečovom prejave, u detí v hre a všeobecne vo fantázii, čo môže viesť k zníženej schopnosti integrovať vlastné emócie. Psychotraumatológia sa ako samostatná oblasť rozvíjala predovšetkým v posledných desaťročiach. Pierre Janet v roku 1919 postuluje 3 fázy terapie pri liečbe traumatických zážitkov, a to:

1. Stabilizácia
2. Expozícia po traume
3. Smútenie, hľadanie významov, integrácia a reorientácia.⁶

V terapeutickú a klinickú prax sa dnes v prípade posttraumatických stresových porúch najčastejšie uplatňuje psychodynamický prístup a kognitívno-behaviorálna psychoterapia. Popri tom sa ako účinná javí aj integrujúca metóda EMDR- Eye Movement Desensitization and Reprocessing, teda metóda spracovávania traumatických zážitkov pomocou očných pohybov využívajúca bilaterálnu stimuláciu.

Spomínané odborné pozadie je doplnené o interaktívny prvok, kedy majú frekventanti kurzu možnosť sprostredkovaným spôsobom percipovať a reagovať na rozmanitosť emocionálnych reakcií figurantov predstavujúcich obeť v lektorkou koordinovaných a facilitovaných modelových situáciách. Vopred pripravené modelové situácie sú realizované v *Špeciálnej výsluchovej miestnosti*, kde sú jednotlivo oslovení a vyberaní frekventantkurzu, ktorí sú stručne oboznámení so skutkovým stavom modelovej situácie. V špeciálnej výsluchovej miestnosti majú následne priestor pre realizáciu úvodnej časti výsluchu, poučenia, prípadne nadviazania raportu s obeťou- figurantom, ktorý je lektorkou vopred poučený, tak, aby v rámci svojich individuálnych možností sprostredkoval určitý emočný prejav. Každá modelová situácia má aj svoju spätno-väzbovú časť, ktorá sa javí ako pozitívny a akcelerujúci faktor smerujúci k posilneniu žiaducich verbálnych aj neverbálnych reakcií vyšetrovateľov.

Incidencia výskytu psychických tráum po zažitom násilí predstavuje podľa epidemiologických štúdií závažný zdravotný i sociálny problém. Poznatková báza vzťahujúca sa problematike psychickej traumatizácie môže byť pomáhajúcou v procese empatizácie vyšetrovateľov, ktorí majú možnosť nahliadnuť na rozmanitosť reakcií traumatizovaného jedinca cez prizmu zákonitostí psychológie a neurovied.

⁴ HAŠTO, J., TAVEL, P.: Nové vymedzenie posttraumatickej stresovej poruchy u dospelých a detí v DSM-5 a niektoré aktuálne klinické poznatky. In: *Psychiatria pre prax*, 2015, 16 (3), s. 95-99.

⁵ HAŠTO, J.: Poruchy regulácií emócií pri komplexných traumatogénnych poruchách. *Psychoterapeutické intervencie*. In: *Psychiatria- Psychoterapia- Psychosomatika*, 2008, 15 (3), s. 223- 225.

⁶ RALAUS, D.: Spracovávanie traumatických zážitkov pomocou očných pohybov. In: *Psychiatria*, 2006, 13 (3-4), s. 167-176.

Teoretické znalosti v kurze sú obohacované o empirickú skúsenosť v podobe realizácie modelových situácií, v ktorých má každý z frekventantov kurzu možnosť interakcie s figurantom/ figurantkou- obeťou domáceho násillia s rôznymi prejavmi a dopadmi traumatizácie.

Zoznam použitej literatúry:

- COHN, R.: Terapia vývinovej traumy zo zanedbávania v detstve. Využitie psychoterapie a techník odvodených z teórie vzťahovej väzby v klinickej praxi. Bratislava: Vydavateľstvo F, Pro mente sana. 2022. ISBN 978-80-99982-09-4.
- HAMRANOVÁ, D.: Trestný čin domáceho násillia v zmysle nového zákona o obetiach trestných činov. In Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Ústavnoprávne, zákonné a kriminologické atribúty o obetiach trestných činov. Bratislavské právnické fórum 2018. s. 69 - 78.
- HAŠTO, J., TAVEL, P.: Nové vymedzenie posttraumatickej stresovej poruchy u dospelých a detí v DSM-5 a niektoré aktuálne klinické poznatky. In: Psychiatria pre prax, 2015, 16 (3), s. 95-99.
- HAŠTO, J.: Poruchy regulácií emócií pri komplexných traumatogénnych poruchách. Psychoterapeutické intervencie. In: Psychiatria- Psychoterapia- Psychosomatika, 2008, 15 (3), s. 223- 225.
- RALAUS, D.: Spracovávanie traumatických zážitkov pomocou očných pohybov. In: Psychiatria, 2006, 13 (3-4), s. 167-176.
- Zákon č. 274/2017 Z. z. § 2.

Zostavili: JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.
Mgr. Daniela Lengyelová, PhD.

Názov: ZBORNÍK - SÚBOR PREDNÁŠOK A PREZENTÁCIÍ Z KURZU
REALIZOVANÉHO V RÁMCI PROJEKTU „ZLEPŠENIE
OCHRANY PRÁV OBETÍ - POSILNENIE KAPACÍT A
POSTUPOV BOJA PROTI NÁSILIU NA ŽENÁCH A
DOMÁCEMU NÁSILIU“

Vydala: Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Rozsah: 78 strán

Rok vydania: 2024

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-8293-022-4

EAN 9788082930224